

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUKÂTİL B. SÜLEYMÂN'IN TEFSİR-İ KEBİR'İ VE İSRÂİLİYAT

Hazırlayan
Yusuf YALÇINKAYA

Temel İslam Bilimleri Bölümü
Tefsir Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Enver BAYRAM

TOKAT – 2019

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUKÂTİL B. SÜLEYMÂN'IN TEFSİR-İ KEBİR'İ VE İSRÂİLİYAT

Hazırlayan
Yusuf YALÇINKAYA

Temel İslam Bilimleri Bölümü
Tefsir Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Enver BAYRAM

TOKAT – 2019

MUKÂTİL B. SÜLEYMAN'IN TEFSİR-İ KEBİRİ VE İSRÂİLİYÂT

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 08 / 02 / 2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Hüseyin ÇELİK

Üye : Dr. Öğrt. Üy. Ahmet ÖZDEMİR

Üye : Dr. Öğrt. Üy. Enver BAYRAM

İmzası

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 24.01.2019 tarih ve 09 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Mustafa ÇOLAK

Enstitü Müdürü:Enstitü Müdürü

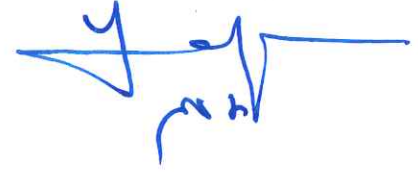
BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğretim Üyesi Enver BAYRAM danışmanlığında hazırlamış olduğum "Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsir-i Kebîr'i ve İsrâiliyat" adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

05/01/2019

Yusuf YALÇINKAYA

İmza

ÖNSÖZ

Mukâtil b. Süleyman tefsir ve hadis alanlarında muhtelif eserler vermiş önemli bir şahsiyettir. Tefsir alanında kendisinden önce ve sonra çok sayıda eserler hazırlandığı bilinmektedir. Ancak öncesinde hazırlanmış olan tefsir kaynakları günümüze ulaşamamıştır. İsrailiyat ise yalnızca Yahudi kaynaklarından İslamiyet'e aktarılan bilgiler olmayıp, bunun yanında Hıristiyanlık ve diğer dinlerden İslamiyet'e aktarılan kültürel kalıntıları ihtiva etmektedir. Peygamber Aleyhisselam'a ve sahabilere ithaf edilen iyi ya da kötü, olumlu ya da olumsuz olarak sonradan aktarılarak İslamiyet'in özüne yabancı olan her haber İsrailiyat kelimesinin kapsamına girmektedir. Araştırmamızda ise Tefsir tarihinde önemli bir yere sahip olan ilk tam tefsir olması nedeniyle Tefsîr-i Kebîr, İsrailiyat bağlamında incelenmiştir.

Araştırma süresince kendilerinden istifade ettiğimiz madden ve manen destek olan hocam Dr. Öğretim Üyesi Enver Bayram'a, yüksek lisans eğitimim süresince ders aldığım ve bilgilerinden istifade etmiş olduğum hocalarıma desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum. Ayrıca yine eğitim hayatım süresince ilgi ve desteklerini hep yanında hissettiğim aileme teşekkür eder, kendilerine minnettar olduğumu ifade ederim. Bu bağlamda hazırlamış olduğum tez çalışmasının alana katkı sağlaması dilekleriyle...

Yusuf YALÇINKAYA

05.01.2019

ÖZET

Mukâtil b. Süleyman'ın yaşadığı dönem henüz İslamiyet'in Horasan'da yeni yayılmaya başladığı dönemdir. Müellif, dini ve fikri çatışmaların ve karışıklıkların olduğu dönemde yaşamıştır. Mukâtil b. Süleyman'ın ilmi şahsiyetinde öne çıkan özelliği tefsirci olmasıdır. Mukâtil b. Süleyman tefsir tarihinde ilklerden olmasına rağmen tefsir kitaplarında yer verilmemesinin bazı nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan biri rivayetlerinde kaynak belirtmemesi, diğeri ise her rivayeti ayırt etmeksizin tefsirine almış olmasıdır. Dolayısıyla bu esnada İsrailiyata ilişkin bilgilerin de onun tefsirinde yer aldığı belirtilmiştir. Araplar semavi kitapları olmayan, göçebe yaşayan, okuma yazma bilmeyen bir toplumdular. Bilmedikleri konularda bir şeyler öğrenmek istedikleri zaman Yahudilere ya da Hıristiyanlara başvurmaktaydılar. O dönemde ise Araplar arasında göçebe yaşayan Yahudi toplulukları bulunmaktaydı. Bu kişilerin bildikleri malumatlar, Araplar arasında yayılmış, daha sonra İslamiyet'i kabul etmeleri ile birlikte bu malumatların İslamiyet'e ve İslam kültürüne karışmasına neden olmuştur. Yapılan araştırma sonucunda Mukâtil b. Süleyman 'ın Tefsir-i Kebir'inde İsrailiyata ilişkin rivayetlerin oldukça fazla bulunduğu tespit edilmiştir. Bu rivayetler daha çok kıssaların anlatıldığı bölümlerde görülmekte iken, bunun dışındaki yerlerde de ayetlerin nuzül sebepleri ile ilgili doğrudan şahıs ve olayları konu alması şekliyle de görülmektedir. Bu rivayetlerde İslam'a uygun olanlar olduğu gibi uygun olmayanlarında bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak burada yapılan değerlendirmelerde DİB ve İbni Kesir tefsiri gibi kaynaklarla karşılaştırmalar yapılarak yalnızca rivayetlerin İsrailiyat içerip içermediği üzerinde durulmuş, İslam'a uygun olup olmaması açısından bir değerlendirme yapılmamıştır. Müellifin eserinde karşılaşılan İsraili rivayetlerden ilk zamanlarda faydalanılıyor iken, sonraki dönemlerde pek fazla dikkate alınmamış, hatta bazı tefsir kitaplarında adına dahi yer verilmediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mukâtil b. Süleyman, Tefsir-i Kebir, İsrailiyat

ABSTRACT

The period of Mukâtil b. Süleyman's life is the period when Islam has just begun to spread in Khurasan. Therefore, they live in the period when there are conflicts and confusions of religion and ideas. The prominent feature of Mukâtil b. Süleyman's scientific personality is that he is an exegetis. Although Mukâtil b. Süleyman was one of the earliest in the history of commentary, there are some reasons for not giving enough information in the tafsir books. One of these is the fact that they do not mention the sources in their narrations, and the other is that they have placed in the commentary without distinguishing each narrative. Therefore, it is stated that information related to Israel in this time is included in his tafsir. The Arabs are an illiterate society. When they wanted to learn something they did not know, they were applying to Jews or Christians. At that time there were Jewish communities living among the Arabs. The information that these people had informed, spread among the Arabs, and later on with their acceptance of Islam, led to the confusion of Islamic and Islamic cultures. As a result of the survey, It has been found that there are many narrations about Israel in Mukâtil b. Süleyman Tafsir-i Kebir. While these narratives are seen in the chapters which are described in short chapters, it is also seen in the places outside it as the way in which the verses deal with direct persons and events related to their natural causes. In these accounts, it is determined that there are those who are not in conformity with Islam as well as those that are in conformity with Islam. However, in the evaluations made here, it has been emphasized that only the narrations contain Israeli artefacts by comparing them with sources such as DIB and İbni Fracture tafsiri. However, there is no evaluation as to whether it is suitable for Islam. The work of the writer was a resource that was used in the early times, but was not taken into consideration much in the following periods. It has been determined that even some of the tafsir books are not even mentioned in their name.

Keywords: Mukâtil b. Süleyman, Tefsir-i Kebir, İsrailiyat

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	İİİ
ÖZET	İV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	İX
GİRİŞ	1
1.Araştırmanın Amacı.....	1
2.Araştırmanın Önemi	1
3.Araştırmanın Yöntemi.....	2
4.İlgili Araştırmalar.....	3
I. BÖLÜM	6
MUKÂTİL B. SÜLEYMÂN VE TESFSİR-İ KEBİR	6
1.1.Hayatı	6
1.2. Hocaları.....	7
1.3. İlmi Şahsiyeti.....	7
1.4. Eserleri	10
1.5. Tefsiri Kebir ve Özellikleri	12
1.5.1. Ayeti Ayetle Tefsiri.....	12
1.5.2. Te'vil Yöntemi	14
1.6. Esbab-ı Nüzûl.....	15
II. BÖLÜM	19
İSRAİLİYAT	19
2.1.İsrailiyat Kavramı	19
2.2.İsrailiyat'ın Kısımları	21
2.2.1. İslamiyet'e Uygunluğu Açısından	21
2.2.2. Sened ve Metin Açısından.....	24
2.3.İsrailiyat'ın Rivayet Edilmesi	26
2.4.İsrailiyat'ın Tefsire Girişi	28
2.5.İsrailiyat'ın Tefsire Girme Sebepleri	29
2.6.İsraili Rivayetlerin Değerlendirilmesi.....	32

2.6.1. Metin Açısından.....	33
2.6.2. Nakil Açısından	33
2.6.3. Râvî Açısından.....	34
2.7.İsrailiyat Eleştirileri.....	34
III. BÖLÜM.....	39
TEFSİRİ KEBİRİN İSRAİLİYAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	39
3.1. Ayetlerin Tefsirinden İsrailiyat Örnekleri.....	39
3.1.1. Bakara Sûresi.....	39
3.1.2. Âl-i İmrân Sûresi	45
3.1.3. Nisâ Sûresi.....	47
3.1.4. Mâide Sûresi.....	49
3.1.5. En'âm Sûresi	52
3.1.6. A'râf Sûresi	52
3.1.7. Enfâl Sûresi	54
3.1.8. Yûnus Sûresi.....	54
3.1.9. Yusuf Sûresi	55
3.1.10. İbrâhim Sûresi.....	57
3.1.11. Nahl Sûresi	58
3.1.12. İsrâ Sûresi	59
3.1.13. Kehf Sûresi	60
3.1.14. Meryem Sûresi.....	61
3.1.15. Tâhâ Sûresi	62
3.1.16. Enbiyâ Sûresi	64
3.1.17. Mü'minûn Sûresi.....	64
3.1.18. Nûr Sûresi	65
3.1.19. Şuarâ Sûresi.....	66
3.1.20. Neml Sûresi	67
3.1.21. Kasas Sûresi	67
3.1.22. Secde Sûresi	68
3.1.23. Fâtır Sûresi.....	69
3.1.24. Sâffât Sûresi	69
3.1.25. Sâd Sûresi	70

3.1.26. Zuhruf Sûresi.....	71
3.1.27. Necm Sûresi	72
3.1.28. Haşr Sûresi.....	72
3.1.29. Fecr Sûresi	74
SONUÇ	75
KAYNAKÇA.....	77
ÖZGEÇMİŞ	82

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m.: Adı Geçen Makale

a.g.t. : Adı Geçen Tez

b. : İbn

Bkz.: Bakınız

c. : Cilt

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

ef. : Efendi

h. : Hicri

Hz.: Hazreti

Ö. : Ölümü

S,: Sayı

s. : Sayfa

ss. : Sayfalar Arası

TDK. : Türk Dil Kurumu

Thk. : Tahkik

Trc. : Tercüme eden

Yay. : Yayınları

AÜİFD: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları

GİRİŞ

Araştırmada İslam'ın ilk dönemlerindeki çalışmaları nedeniyle önemli olan ve günümüze ulaşan ilk tam tefsir olması bakımından Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsîr-i Kebir'inde yer alan İsrailiyat incelenmiştir. Giriş bölümünde araştırmacının amacı, önemi, yöntemi ve ilgili araştırmaların yer aldığı literatür incelemeleri ele alınmıştır.

1.Araştırmanın Amacı

Tezin ana konusu - ulemanın genel kanaatleri doğrultusunda - müteşâbih kabul edilen konular çerçevesinde, genel olarak Mukâtil b. Süleyman'ın günümüze ulaşan eserlerinde, özelde ise tefsiri "Tefsîr'u Mukâtil b. Süleymân"dan hareketle, tefsirinde yer alan İsrailiyat'ı inceleyerek ortaya koymaktır.

2.Araştırmanın Önemi

Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaşadığı dönemde inzal olmuş ve O'nun aramızdan ayrılmasıyla birlikte Kur'an'ın inzali tamamlanmıştır. Bu dönemden sonra meydana gelen sosyo-ekonomik ve kültürel etkenler sonucunda meydana gelen gelişmeler, Kur'an-ı Kerim'in korunması ve doğru bir şekilde idrak edilmesi için çalışmalar yapılması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda ilk olarak Hz. Ebubekir zamanında toplanmış ve Mushaf (Kitap) haline getirilmiş, Hz. Osman zamanında ise çoğaltılarak farklı İslam merkezlerine gönderilmiştir.¹

Yine ilerleyen dönemlerde farklı milletlerin Müslüman olması ile birlikte Arapça yazılmış olan Kur'an-ı Kerim'i okuma ve anlamada meydana gelen hataları önlemek amacıyla Basra valisi Ziyad b. Sümeyye (ö. 53/673) abu'l-Esved ed-Düeli (ö. 69/688)'yi çağırarak Kur'an'ın yazımını sistemleştirmesini istemiştir. İlk başta bunu kabul etmeyen abu'l-Esved, bir kişinin Tevbe süresi 3. ayetteki "ve resûlühû" kelimesini "ve resûlihî" olarak okumasına ve bu okuma şeklinin anlamı tamamen değiştirdiğine şahit olması üzerine bu teklifi kabul etmiştir. Bunun üzerine Ziyad'dan katip isteyerek çalışmalara

¹Yusuf Alemdar, "Kıraatlerin Oluşumu Bağlamında Kur'an'ın Cem'i Konusunda Yeni(den) Bir Bakış", *Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, Cilt: VII / 2, s. 3.

başlamış sonradanda birkaç değişiklik yapılarak günümüzdeki haliyle, Kur'an-ı Kerim'in harekelendirilmesi gerçekleştirilmiştir.² Bahsedilen bu çalışmalarda esas amaç Kur'an-ın doğru anlaşılmasını sağlamaktır.

Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılması bakımından yapılan çalışmalarda Tefsir ilminin yeri oldukça önemlidir. Ancak ilk dönemlerde, belki de ihtiyaç duyulmadığı için tefsir çalışmaları üzerinde pek fazla durulmamıştır. Bir takım muhtelif eserler olsa da bunların günümüze ulaşamadığı, bu anlamda bilinen ilk eserin Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsir-i Kebir'i olduğu bilinmektedir. Şahsın yaşadığı dönem dikkate alındığında (vefatı h. 150) bu dönem aralığında farklı eserlerin de olabileceği ancak bunların günümüze kadar gelemediği ifade edilebilir. Eser her ne kadar birçok bakımdan eleştirilse de günümüze ulaşan ilk eser olması bakımından önem arz etmektedir.

İsrailiyat terimi Yahudi ve Hıristiyan kaynaklardan İslamiyet'e geçmiş olan bilgiler için kullanılmaktadır. Mukâtil b. Süleyman'ın yaşadığı dönem ve kültür dikkate alındığında İsrailiyattan etkilendiği ve Tefsirinde İsrailiyat'a rastlandığı görülmektedir. Araştırmada bu konu ele alınmış ve baştan sona ilk tefsir olma özelliğine sahip olan Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsîr-i Kebîri'ndeki İsrailiyat örnekleri araştırılarak incelenmiştir. Araştırmamız, Tefsîr-i Kebîr'de yer alan İsrailiyat'ın ortaya çıkarılması ve israiliyat bulgularının değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. İsrailiyat ile ilgili çok sayıda akademik çalışma yapılmış olmasına rağmen, Mukâtil b. Süleyman'ın eseri olan Tefsîr-i Kebîr üzerine bu anlamda bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla bu araştırma kapsamında, ilk tefsir olarak bilinen bu eserde yer alan israiliyat örneklerinin ortaya çıkarılması alana katkı sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

3.Araştırmanın Yöntemi

Birinci bölümde araştırma konusunun daha iyi anlaşılması amacıyla, yapılmış çalışmalar, tezler, kitaplar ve İsrailiyat konusunda hazırlanmış çalışmalardan faydalanılarak Mukâtil b Süleyman'ın hayatı, eserleri ve Tefsir-i Kebir hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde İsrailiyat kavramı açıklanarak, kavramın tarihçesi ve İslamî literatüre girmesinin sebep ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise

²Selma Sırakaya, *Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsiri ile el-Vücûh Ve'n Nezâir Adlı Eserinin Mukayesesi*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2013, s. 28.

Mukâtil b Süleyman ve en önemli eseri Tefsir-i Kebir'i İsrailiyat açısından incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda incelenen ve faydalanılan temel kaynaklardan bazıları; Mukâtil b. Süleyman 'ın *Tefsir-i Kebir'i*, Soycan tarafından hazırlanmış olan *Mukâtil B. Süleyman'ın (Ö. 150/767) Tefsîr-i Kebir adlı Eserindeki Meğâzî Bilgilerinin Tesbit ve Değerlendirmesi* başlıklı yüksek lisans tez çalışması, Mesut Kaya tarafından hazırlanmış olan *Çağdaş Tefsirlerde İsrâiliyata Yaklaşım ve Kitab-ı Mukaddes Bilgilerinin Kullanımı* başlıklı doktora tez çalışması, Ertuğrul Döner tarafından hazırlanan *Modern Dönemde İsrâiliyyât Algısı* başlıklı makalesi, Selma Sırakaya tarafından hazırlanmış olan *Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsiri ile el-Vücûh Ve'n Nezâir Adlı Eserinin Mukayesesi* başlıklı tez çalışması, Ömer Türker tarafından hazırlanmış olan *Mukâtil b Süleyman'ın Kuran'ı Te'vil Yöntemi* başlıklı tez çalışması, Zehra Yıldırım tarafından hazırlanmış olan *Mukâtil b. Süleyman'ın Müteşâbih Kabûl Edilen Âyetlere Yaklaşımları* başlıklı tez çalışması, İsmail Cerrahoğlu tarafından hazırlanmış olan *Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller* başlıklı tez çalışması şeklinde sıralanabilir.

4.İlgili Araştırmalar

Ömer Türker, hazırlamış olduğu Mukâtil b. Süleyman'ın Kur'an'ı Te'vil Yöntemi başlıklı çalışmasında Mukatil'in yaşamış olduğu dönemde otorite olduğunu ancak isnad yöntemine önem vermediği için de eleştirilere maruz kaldığını belirtmiştir. Ayrıca Mukâtil eserinde, varlığın mertebeleri ile kelamın mertebelerini ilişkilendirmiştir. Müellif bu eserde Kur'an'ı anlamanın uzun ve sabır gerektiren bir iş olduğunu ifade etmiş, sözün delalet ettiği nesnelere hakikatinin araştırılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu çalışmada Mukatil'in yalnızca bir yönünün incelendiği hâlbuki tefsir usulü ve tarihi ile birlikte incelendiğinde daha önemli bulgulara ulaşılabileceği ifade edilmiştir.³

Şeyma Altay, hazırlamış olduğu Mukâtil b. Süleyman'ın Kur'an'ı Kur'an'la Tefsiri başlıklı çalışmasında Mukâtil b. Süleyman'ın hayatı, eserleri ve tefsirine has yönlerini ele almıştır. Ayrıca cümle, kelime ve terkip gibi unsurlar arasındaki

³Ömer Türker, *Mukâtil b. Süleyman'ın Kuran'ı Te'vil Yöntemi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 1999, s. 14.

benzerlikler, tefsirinde kullandığı yardımcı özellikler üzerinde durulmuştur. Son olarak ise tefsirinde kullandığı anlamı zenginleştirme, netleştirme, gerekçeleme, nesih ve tahsis gibi konular açıklanmıştır.⁴

Seyfullah Efe, hazırlamış olduğu *Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsirinde Esbab-ı Nüzûl* başlıklı çalışmada öncelikle Mukâtil b. Süleyman'ın hayatı ve eserlerini tanıtmış daha sonra sebab-i nüzûl rivayetlerinin kullanımları, örnekleriyle birlikte açıklanmıştır. Birden fazla rivayet olan durumlar için tercihte bulunup bulunmadığı, nüzûl rivayetlerinin baş ve sonlarında kullanılan terimler açıklanmıştır. Müellife yapılan en önemli eleştiri boyutu ise rivayetlerinde isnad kullanmamış olmasıdır. Ancak buna rağmen sonradan gelen birçok müfessir tarafından kaynak gösterilmiş, istifade edilmiştir. Bunlardan bazıları; Suyutî, Bağavî ve Vâhidî'dir. O'nun tefsirinde rivayetlerle ilgili olarak Ravi'nin soy bilgisi de aktarılmıştır. Rivayetler uzun tutulmamış, 525 ayet için nüzûl sebebinden bahsedilmiştir. Her ne kadar kullandığı yöntemler itibariyle tartışılmış ya da eleştirilmiş olsa da, tefsir tarihinin ilk örnekleri ve yapıtaşlarından olması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır.⁵

İsmail Cerrahoğlu, yaptığı *Kur'an Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller* başlıklı çalışmada Kur'an tefsirine duyulan ihtiyaç, dönemin özellikleri, esbab-ı nüzul ve İsrailiyat üzerinde durularak konu açıklanmaya çalışılmış daha sonra da sahabe ve tabiundan tefsirle uğraşan kişiler ve günümüze kaynaklık eden eserler açıklanmıştır.⁶

Şaban Karasakal, *İsrailiyatın Tefsire Girişi* başlıklı çalışmada önce İsrailiyatı tanımlamış daha sonra ise İslamiyet'e uygunluğu konusunda ileri sürülen görüşleri açıklamıştır. Bunun yanında İsrailiyat değerlendirmelerinde kullanılan sened ve metin gibi nitelikleri açıklamıştır. İsrailiyat'ı rivayet etmenin hükmü açıklanmış ve İsrailiyat'a en fazla kıssalarda ve açıklamalarında rastlanıldığı ifade edilmiştir. Son olarak ise İsrailiyat'ın tefsire giriş sebepleri üzerinde durularak, bunda kültürel etkileşimlerin ve Kur'an'ın ehli kitaba yaklaşımının önemli unsurlar oldukları belirtilmiştir.⁷

⁴Şeyma Altay, *Mukatil b. Süleyman'ın Kur'an'ı Kur'an'la Tefsir*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2015, s. 23.

⁵Seyfullah Efe, *Mukâtil bin Süleyman Tefsirinde Esbâb-ı Nüzûl*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004, s.37.

⁶İsmail Cerrahoğlu, *Kur'an Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. LXXX. Doktora Tezi, Ankara 1968, s.12.

⁷Şaban Karasakal, *İsrailiyatın Tefsire Girişi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van 1997, s. 46.

Ertuğrul Döner, Modern Dönemde İsrailiyyat algısı konusundaki çalışmasında, İsrailiyyatın modern dönemde tefsir içerisinde önemli bir sorun olduğunu belirtmiştir. İslam tarihi ve İslami ilimlerin modernleşme sürecinde yeniden bir tenkit süreci ve süzgecinden geçtiği, kutsal metinlerin mitolojiden arındırılması gerektiği anlayışının İslam dünyasına etki edip etmediği, son yüzyıllarda diğer dinlerle yaşanan gerilimlerin İsrailiyat algısı üzerinde etkili olup olmadığı tartışılmıştır.⁸

⁸Ertuğrul Döner, “Modern Dönemde İsrâiliyyât Algısı”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 2016, Vol: 2, s. 3.

I. BÖLÜM

MUKÂTİL B. SÜLEYMÂN VE TESFSİR-İ KEBİR

1.1.Hayatı

Asıl adı Ebu'l Hasen Mukâtil bin Süleyman bin Beşir el-Ezdî el-Horosanî el-Belhî⁹ olan Mukâtil b. Süleyman'ın doğum tarihi hakkında net bilgi bulunmamakla birlikte doğum yerinin Horasan olduğu bilinmektedir. Ancak 128/746 yılında Emevi valisi Nasr b. Seyyar ile Haris b. Süreyc arasındaki görüşmelerde etkin rol alıp elçilik yapması¹⁰, kendi yazmış olduğu tefsirini de Dahhak'a (ö. 102/720) sunmuş olmasından dolayı hicri 80 tarihlerinde dünyaya gelmiş olabileceği söylenebilir.¹¹ Emevi Devleti'nin Horasan'daki etkisi azalmaya başlayınca Basra'ya gitmiştir. Yaşamının son 20 yılını kapsayan bu dönemde Atâ b. Ebû Rebâh, İbn Şihâb ez-Zührî, Atıyye el-Avfî gibi alimlerle birlikte geçirmiş ve onlardan faydalanmıştır. Yine bu dönemde Bağdat, Beyrut ve Mekke şehirlerini dolaşmış, sonra tekrar Basra'ya dönmüş burada vefat (ö. 150/767) etmiştir.¹²

Mukâtil b. Süleyman'ın yaşadığı dönem henüz İslamiyet'in Horasan'da yeni yayılmaya başladığı dönemdir. Dolayısıyla dini ve fikri çatışmaların ve karışıklıkların olduğu dönemde yaşamıştır. Bu dönemde Emevi yöneticileri Araplar dışındaki halktan Müslüman olanların, gerçek Müslüman olmadıkları gerekçesiyle onlar üzerindeki vergiyi kaldırmamaları ciddi sorunlara yol açmıştır. Sonuç olarak ameli dışarıda bırakan ve İslâmiyet'i tam anlamıyla benimseyememiş kişilere reçete olarak Mürcienin yaygınlaşmasına yol açmıştır.¹³ Bölgede yaşanan karmaşalar İslamiyet sonrasında da devam etmiş, Şia, Hariciye, Kaderiye, Mutezile, ve Mürcie gibi bilinen mezheplerin birçoğu buralarda ortaya çıkmıştır.¹⁴

⁹İsmail Cerrahoğlu, "Tefsirde Mukâtil b. Süleyman ve Eserleri", *A.Ü.İ.F.D.*, XXI, Ankara 1976, s. 68.

¹⁰Ebu Ahmed Abdullah b. Adiy Cürçani, *el-Kâmil fi Du'afâi'-Ricâl*, c. VI, (thk. Grup) Dârü'l Fikr, s. 2429, Beyrut1984, s. 78.

¹¹Süleyman Mukâtil b, *Muhtasar Tefsir-i Kebîr*, İşaret Yayınları, İstanbul. 2015, s. 12.

¹² İsmail Yiğit, "Emeviler", *DİA*, Cilt:31, 1988, s. 134.

¹³Türker, *a.g.t.*, s. 40.

¹⁴Sönmez Kutlu, *Mezhepler Tarihine Giriş*. DEM Yayınları, İstanbul 2008, s. 179-183.

1.2. Hocaları

İlgili literatür ve kaynaklar incelendiğinde Mukâtil b. Süleyman'ın eğitim hayatı ile ilgili yeterli bilgi bulunmadığı görülmektedir. Ancak eğitimi ile ilgili olarak Horasan, Bağdat, Mekke, Beyrut şehirlerinde bulunmuş ve buralardaki alimlerden istifade etmiştir. Bunlar arasında önde gelen ve bilinen hocalarından bir kısmı aşağıda verilmiştir¹⁵;

1. Ebû'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Kureşî (ö. 104/722)
2. Ebu'l-Kâsım Dahhâk b. Müzâhim el-Hilâlî el-Horâsânî (ö. 105/723)
3. Ebû Abdullah İkrime b. Abdullah el-Berberî (ö. 105/723)
4. Muhammed b. Sîrîn el-Ensârî (ö. 110/728)
5. Ebu'l-Hasan Atrıyye b. Sa'd b. Cünâde el-Avfî el-Kûfî (ö.111/729–30)
6. Ebû Muhammed Atâ b. Ebu Rebâh Eslem el-Kureşî el-Mekkî (ö. 114/732)
7. Nâfî Ebû Abdillâh el-Medenî Mevlâ Abdullâh b. Ömer (ö. 117/735)
8. Ebû Bekir Abdullâh b. Ubeydillâh b. Ebî Müleyke (ö. 117/735)
9. Ebu'l-Hattâb Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedûsî el-Basrî (ö. 117/735)
10. Ebû İbrahim Amr b. Şuayb b. Muhammed el-Kureşî (ö. 118/736)
11. Ebû İsmâil Hammâd b. Ebî Süleymân el-Kûfî (ö. 120/738)
12. İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742)
13. Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim el-Kureşî el-Mekkî (ö. 128/745)
14. Ebû İshâk Amr b. Abdillâh es-Sebî'e eş-Şa'bî el-Kûfî (ö. 129/749)
15. Ebû Bekir Eyyûb b. Ebî Temîme Keysân es-Sehtiyânî (ö. 131/749)
16. Süleymân b. Mihrân el-A'meş (ö. 148/765)
17. Süfyân es-Sevrî (ö. 161/777)

1.3. İlmî Şahsiyeti

Mukâtil b. Süleyman ikinci tabaka müfessirlerden olup yaşadığı çağda bir tefsir otoritesi kabul edilerek ilmi şahsiyetinde tefsirci özelliği öne çıkmıştır. Kendisinden önce tefsir ilmi ile uğraşan kişiler olmasına karşılık, onların tefsirleri hem kısmidir hem de günümüze ulaşamamıştır. Ancak Mukâtil b. Süleyman tefsirin ana meseleleri üzerinde durmuş ve günümüz tefsir ilminin gelişmesinde önemli katkısı olmuştur.

¹⁵M. Fevzi Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fıkhî Tefsir*, Fecr Yayınları, Ankara 2009, s. 110.

O'nun bir diğer özelliği de ayeti ayetle tefsir ederek rivayet ve dirayet yöntemini birlikte kullanmış olmasıdır.¹⁶ Mukâtil b. Süleyman hakkında müspet ve menfi anlamda birçok bilgi bulunmaktadır. Bu bilgilerden bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

Mukâtil b. Süleyman'a yönelik ileri sürülen en önemli eleştiriler hadisler noktasındadır. Uydurma hadisler söylediği ve yalancı olduğu, Allah'ı mahlukata benzettiği şeklinde eleştiriler nedeniyle O'nun haberleri Buhari ve en-Nesai, Vekî b. Cerrah, Yahya b. Ma'in, Harice b. Mus'ab, İbrahim el-Yakut el-Cüzcânî ve İbn Hibban tarafından kabul edilmemektedir.¹⁷ Hatta Buhari ve en-Nesai Mukâtil b. Süleyman hakkında "o münkerü'l-hadistir" demektedirler.¹⁸ En-Nesai ayrıca, hadis uyduran kişilerin 4 tane olduğunu ifade etmekte ve bu kişileri "Medine'de İbrahim b. Ebi Yahya, Horasan'da Mukâtil, Şam'da Muhammed b. Said el-Maslûb, Bağdat'ta Vâkıdî'dir" şeklinde ifade etmektedir.¹⁹ Hadis rivayetleri noktasında Yahya b. Ma'in O'nu kastederek "Rivâyet ettiği hadis hiçbir değer ifade etmez; o, güvenilir değildir." demiş ve O'nun rivayetlerine değer verilmemesi gerektiğini söylemiştir.²⁰

Hadis ilmi dışında Mukâtil b. Süleyman'ın ilmi şahsiyetinde öne çıkan özelliği müfessirliğidir. O'nu bu alanda önemli kılan nokta kendisinden önce tefsir hazırlayan Said b.Cübeyr, Hasan el-Basri, Mücahid, İkrime, İbn Cüreyc gibi alimler olmasına karşılık bu kişilerin tefsirlerinin Kur'an-ı Kerim'in tamamını kapsamaması ve günümüze ulaşamamış olmalarına rağmen, günümüze ulaşan ilk tefsirin kendi tefsiri olmasıdır.²¹ Ahmet b. Hanbel onun diğer yönlerini kabul etmemekle birlikte Kur'an hakkındaki bilgisi ve müfessirlik yönünü kabul etmektedir. Ayrıca İmam Şafii Mukâtil b. Süleyman hakkındaki görüşünü "Tüm insanlar şu üç kimsenin iyâlidir. Tefsirde Mukâtil, şiirde Zübeyr b. Ebi Sülma, kelamda Ebu Hanife." sözleriyle ifade etmektedir. İbn Mübarek ise O'nun hakkında "eğer onun tefsirinde isnad olsaydı, onun tefsirinden başka bir tefsire bakmaya ihtiyaç kalmazdı." demiştir.²²

¹⁶Türker, *a.g.e.*, s.18-20.; İsmail Cerrahoğlu, *Kur'an Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, LXXX. Doktora Tezi Ankara 1968, s. 111-115.

¹⁷Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed İbn Hallikan, "Vefeyât-ü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi Ehli'z-Zaman", (thk. İhsan Abbas), C. I-VIII, Dâr'ul-Masâdir, Beyrut 1997, s. 396.

¹⁸Şehâbüddîn Ahmed b. Ali İbn Hacer Askalanî, *Tehzîbü't-Tehzîb*. (thk. Halil Me'mun Şiha. Ömer Selami. Ali b. Mesud), C. V, Dâr'ul-Ma'rife, Beyrut 1996, s. 255.

¹⁹İbn Hallikan, *a.g.e.*, s. 255.

²⁰İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 28-34.

²¹Türker, *a.g.e.*, s. 8.

²²İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 143.

Bu ifadelerden Mukâtil b. Süleyman ile ilgili olarak hadis rivayetlerinde güvenilir olmadığı anlaşılmaktadır, ancak müfessirlik bakımından ilk dönemlerde yaşadığı zaman dilimi itibariyle şüpheyle yaklaşılsa da sonraki dönemlerde hazırlanan kaynaklarda tefsirine yer verildiği görülmüştür. Örneğin; Taberi ve İbn Ebî Hâtim gibi şahsiyetlerin eserlerinde Mukâtil b. Süleyman'ın rivayetlerine yer vermedikleri ancak sonraki dönemlerde yaşamış olan Maturidî'nin Mukâtil b. Süleyman'dan bir takım rivayetlere yer verdiği görülmektedir.²³ Mukâtil b. Süleyman, tefsir tarihinde ilklerden olmasına rağmen tefsir kitaplarında yer verilmemesinin bazı nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan biri rivayetlerinde kaynak belirtmemesi, diğeri ise her rivayeti ayırt etmeksizin tefsirine yerleştirmiş olmasıdır. Dolayısıyla bu esnada İsrailiyata ilişkin bilgilerin de onun tefsirinde yer aldığı belirtilmiştir.²⁴ Örneğin Ra'd Süresi'nde geçen *tûbâ*, Sâd Süresi'nde geçen Hz. Davut (a.s.) ve Hz. İbrahim (a.s.) kıssaları ile ilgili İsrailiyata dayalı bilgilere yer verilmiştir. Mesela Hz. Adem (a.s.) yaratılışı hakkında verilen bilgilerde "Allah Hz. Âdem'i siyah-beyaz her cins topraktan yarattı. Bu yüzden onun nesli siyah-beyaz gibi ırklara ayrıldı ve mü'min-kâfir oldu. İblis Hz. Âdem'i toprak halindeyken gördüğünde kıskandı. Meleklerle 'sizden üstün tutulursa ne yapacaksınız?' diye sorular sorarak onları kışkırtmaya çalıştı. Hz. Âdem kırk yıl boyunca bu haliyle kaldı.... Allah ruha 'Hz. Âdem'in cesedine gir' dediğinde ruh 'karanlık bir cesede mi gireyim?' diye itiraz etti. Allah da 'istemeyerek gir' dedi. Ruh oraya istemeyerek girdi ve o, oradan istemeyerek çıkmaktadır. Ruh, Hz. Âdem'in başından girmeye başladı ve göbeğine gelince Hz. Âdem oturdu. Bu da *وكان الانسان عجولا* "İnsan gerçekten çok acelecidir."²⁵ Şeklinde açıklamaktadır.²⁶ Bu ve benzeri çok sayıda örnek vermek mümkündür. Dolayısıyla Mukâtil b. Süleyman Tefsir İlminde ilk zamanlardan itibaren Ebu'l-Leys es-Semerkindî, Ferrâ el Beğâvî, Ebussuûd Efendi, İbn Kesîr ve Neseî gibi bir çok tefsircinin ve alimin kendisinden istifade ettiği²⁷ bir kişi olarak, tefsiri ve kendisi göz ardı edilemeyecek derecede önem arz etmektedir.

²³ Mehmet Akif Koç, *Tefsirde Bir Kaynak İncelemesi: es-Salebî Tefsirinde Mukâtil b. Süleyman Rivayetleri*, Kitabiyat Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2004, s. 95.

²⁴ Hasan Yıldızlı, *Vücûh ve Nezâir İlmi ve Mukâtil b. Süleyman'ın el-Vücûh ve'n-Nezâir Adlı Eseri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 29.

²⁵ El-İsra. 17/11.

²⁶ Mukâtil b. Süleyman, "*Tefsîr*", c. 4. s. 221.

²⁷ Türker. a.g.e., s. 2-5.

1.4. Eserleri

Mukâtil b. Süleyman'ın kaleme aldığı on iki eser olmasına karşılık günümüze ulaşan eserleri üç tanedir. O'nun eserlerinde rivayetlerden oluşan bir ilmi birikim yoktur. Bunun sebebi ise rivayetlerin yeni başlamış olduğu bir dönemde yaşamış olmasıdır.²⁸ Bu dönemde yaşayan bütün alimler Kur'an-ı Kerim'i hıfz etmiş ve bu çerçevede ilmi birikime sahip olan kişilerdir. Mukâtil b. Süleyman'ın eserlerinde de bu görülmekte, elde ettiği birikimi Tabiun ulemasından aktarmıştır. Bundan dolayı tefsirinde 525 Esbab-ı Nüzul rivayetleri yer almaktadır.²⁹ Mukâtil b. Süleyman'ın eserleri şunlardır;³⁰

1. Kitabu'l-Âyât ve'l-Müteşâbihât,
2. Kitabu'n-Nâsîh ve'l-Mensûh,
3. Kitabu Müteşâbihi'l-Kur'an,
4. Kitabu'l-Kırâat,
5. Kitabu'l-Cevâbât fi'l-Kur'an,
6. er-Reddü ale'l-Kaderiyye,
7. Kitabu'l-Aksâm ve'l-Lügât,
8. Kitabu't-Takdîm ve't-Te'hîr,
9. Kitabu Nevâdiri't-Tefsîr,

10. Kitâbu't-Tefsiri'l-Kebîr

Çalışmanın konusu olması itibariyle aşağıda ayrıca yer verilmiştir.

11. Kitabu'l-Vücûh ve'n-Nezâir

Vücûh ve Nezâir Kur'an ilimlerinden biri olup ilk olarak İbn Abbâs (ö. 68/687-88) ve talebelerinin bu konu üzerinde çalışmaları sonucu dikkat çekmiştir. Mukâtil b. Süleyman ise bu eserleri inceleyerek Vücûh ve Nezâir eserini ortaya koymuştur. Bu kelimeler ilk zamanlardan itibaren kullanıldığı için terimleşmiş, ilgili eserlerinin başlıklarında bu terimleri kullanmayan yazarlar bile eserlerinde bu terimleri sıklıkla kullanmışlardır. Tüm bunlara rağmen terimlerin tanımı ancak beş asır sonrasında

²⁸Sırakaya, *a.g.t.*, s. 47.

²⁹Seyfullah Efe, *Mukatil B. Süleyman Tefsirinde Esbab-ı Nüzûl*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004, s. 17.

³⁰Türker, *a.g.e.*, s.53.

yapılabilmiş ve İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) tarafından “birbirine benzer lafızların farklı anlamlara gelmesi” olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma karşı yapılan ilk itiraz ise yaklaşık bir asır sonrasında İbn Teymiyye (ö.728/1328) tarafından “söz konusu tanımın yalnızca müşterek lafızlar için kullanılabilceği ancak, ilgili eserlerde yer alan terimlerin müşterek lafızlar dışında, mütevâtî lafızlar³¹ için de kullanıldığı ifade edilmiştir. İbn Teymiyye'nin tanımını kabul eden kişilerin anlayışına vücûh ve nezâir kitaplarında çokça rastlanmaktadır. Fakat kelimelerin sözlük anlamları ve pratikteki kullanımları dikkate alındığında İbnü'l-Cevzî'nin vücûh ve nezâir tanımının daha uygun olduğu görülmektedir. ‘Topluluk’ anlamına gelen iki *ümme* kelimesi birbirinin *nazîri* oluyorsa, aynı şekilde ‘topluluk’ anlamına gelen *ümme* ile ‘yıllar’ anlamına gelen *ümme* kelimeleri de birbirinin *nazîridir*. Zaten böyle bir benzerlik olmasa, *vücûh* da olmazdı. Vücûh ve nezâir kitaplarında yapılan tasnif işlemi, ilk olarak Mukâtil b. Süleyman'ın gerçekleştirdiği şekliyle devam etmektedir. Bu bakımdan vücûh ve nezâir üçe ayrılmaktadır. Bunlar birbirinden farklı *ümme* kelimesine topluluk ve zaman gibi anlamlar verme; bir kelimeye mecaz anlamlar yükleyerek libas kelimesini salih amel olarak ifade etme; ayetlerde geçen hususların bağlama ve rivayetlere dayalı olarak açıklandığı *hiida* kelimesini Kur'an, Kitap, Tevrat, peygamber şeklinde ifade etme şeklindedir.³²

12. Tefsiru Hamsi Mie Âye mine'l-Kur'an

Bu tefsir, bugün elimizde bulunan nadir el yazması ve ilk tefsirlerden bir tanesidir. Eserin aslı Londra'da yer alan British Museum'da bulunmaktadır. Bu eser Mukâtil b. Süleyman'ın kendi kaleme aldığı ancak 15 yıl sonrasında kitap haline getirilmiş bir eserdir. Eserin özelliği ilk ahkam tefsiri özelliğini taşımasıdır. Eser Fıkhî konulara göre ele alınmış olup, iman, adap, ahlak ve tasavvuf gibi konuların genel hatlarıyla ele alındığı, konuyla ilgili ayetlerin bir araya getirilerek bir kanaat ortaya konulduğu görülmektedir. Bu eserin günümüz açısından dezavantajı tüm fıkhî konulara yer vermemiş olmasıdır. O dönemde henüz mezhepler meydana gelmediği için, eserin ya da müellifin herhangi bir mezhebe aidiyetinden söz edilememekle birlikte, ehl-i sünnete uygun olduğu ifade edilmektedir. Konular ele alınırken, ayetler, hadisler, sahabe sözleri, tabiin ve tebei tabiin rivayetleri ile açıklanmakta, yer yer müellifin açıklamalarına yer verilmektedir. Konuların incelenmesinde eser, bab gibi sistematik bir

³¹Anlamı her yerde aynı olan fakat farklı şeylerin kastedildiği lafızlar.

³²Yaldızlı, *a.g.t.*, s. 22-24.

başlık ve sıralama kullanılmamış, bunun yerine alt başlıklar takdim edilmiş, bazı alt başlıklar başka başlıkların altında verilmiştir.³³

Yukarıda belirtilen eserlerden ilk üç tanesi olan “Kitâbu't-Tefsiri'l-Kebîr, Kitabu'l-Vücûh ve'n-Nezâir, Tefsiru Hamsi Mie Âye mine'l-Kur'an” adlı eserleri günümüzde mevcut olup diğerlerine ulaşamamıştır.

1.5. Tefsiri Kebir ve Özellikleri

Tefsir-i Kebîr, Kur'an-ı Kerim'in baştan sona ilk tefsiri olarak günümüze ulaşmış bir eserdir. Mukâtil b. Süleyman eserinde bir konuyla ilgili birçok ayeti bir araya getirerek tefsir eder ve bunu yaparken de senedleri belirtmeden ayeti açıklayan hadislere yer verir. Bu nedenle tefsirinde belirttiği hadislerin sıhhatleri konusunda, sahih mi yoksa gayr-i sahih mi olduğu noktasında endişeler bulunmaktadır. Buna ek olarak müellifin eserindeki en önemli sorunlardan bir tanesinin de İsrailiyat olduğu belirtilmektedir. Ancak bunlara rağmen Mukâtil b. Süleyman'ın tefsir ilmi için gerekli olan ilimleri bilmesinden ve keskin zekasından dolayı Kur'an-ı Kerim'i sade ve yalın olarak tefsir etmeyi başarmıştır. Ortaya koyduğu bu eserden dolayı da kendi dönemi ve sonrasında gelen İmam Şafii, Ahmed b. Hanbel, İbrahim el-Harbi gibi pek çok alim tarafından övgüyle anılmıştır. Günümüz tefsir kitaplarında az rastlanmasının nedeni ise rivayetlerinde isnad yöntemini kullanmamış olması ve İsrailiyata ilişkin bilgilere eserlerinde yer vermiş olmasından kaynaklanmaktadır.³⁴

1.5.1. Ayeti Ayetle Tefsiri

Mukâtil b. Süleyman'ın tefsirinin en önemli özelliklerinden birisi ayeti başka bir ayetle tefsir etmesidir. Kaleme aldığı eserlerden, Kur'an-ı Kerim'in muhtevasına son derece vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bazen bir ayeti başka bir ayetle, bazen de ayette geçen bir kelimeyi başka bir ayetteki kelimeyle açıklamıştır. Mukâtil b.

³³Yakup Mahmutoğlu, “Mukatil b. Süleyman'ın (ö.150 h.) Tefsiru Hamsi Mieti Ayetin Mine'l Kur'an'il-Kerim [Beşyüz Ayetin Tefsiri] Adlı Kitabının Kısaca Tanıtımı ve Ahkâm Ayetleri Açısından Değerlendirilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 13. 2009. ss. 471-476.; Ahmet Gökhan Öztürk. Mukatil B. Süleyman Ve Tefsiru Hamsi Mieti Ayetin Mine'l-Kur'ani'l-Kerim Adlı Kitabının Tanıtımı. 2013. <https://ahmetgokhanozturk.wordpress.com/2013/09/01/mukatil-b-suleyman-ve-tefsiru-hamsi-mieti-ayetin-minel-kuranil-kerim-adli-kitabinin-tanitimi/>. E. T. 01.15.2015 tarihinde alınmıştır.

³⁴Mukatil b., a.g.e., s. ; Mahmutoğlu. a.g.e., s. ; İsmail Cerrahoğlu, “Tefsirde Mukâtil b. Süleyman ve Eserleri” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21 Sayı: 1, 1973, s. 132.

Süleyman, tefsirinde ayetlerde geçen ifadelerin benzerliğinden, aynı kökten türemişliğinden, anlamdaşlığından ve konu benzerliğinden yararlanmıştı. Anlamı muğlak olan bazı ayetlerin tefsirini yaparken yine aynı anlama gelen başka bir ayetle onu açıklamıştır. Bazı ayetlerin konusunu oluşturan unsurların gerekçelerini başka ayetlerle açıklayarak ayetler arasında neden sonuç ilişkisi de kurmuştur. Mukâtil b. Süleyman ayrıca, arasında doğrudan bir ilişki bulunmayan ayetlerin tefsirinde dahi farklı ayetler kullanmış, ayetleri ilişkilendirmeye çalışmıştır.³⁵ Mukâtil b. Süleyman'ın ayeti ayetle tefsirine ilişkin bazı örnekler şu şekildedir;

Örnek 1: Doğrusu şu ki, insan kendi nefesine karşı bir basirettir {yani, onun bedeni ve organları aleyhinde şahidlik edecektir}.³⁶ Dilleri, yaptıkları şeyleri gizleyince³⁷, Allah dillerini mühürleyecek³⁸ de azaları konuşacak ve –bu surede belirtildiği üzere- azaları, şirk koştduğuna dair tanıklık edecek. İşte o vakit, insan için kendi öz nefsinden daha üstün bir şahid bulunamaz. İşte, Doğrusu şu ki, insan kendi nefesine karşı basirettir buyruğu ile bugün kendine karşı iyi bir hesaplayıcı {yani, şahid} olarak kendin yetersin³⁹ buyruğu bunu dile getirmektedir.⁴⁰

Örnek 2: Göklerle yerin orduları {yani, göklerde melekler, yerde mü'minler} Allah 'ındır. {İşte bunlar Farslardan da, Rumlardan da daha çoktur.} Allah {mülkünde} azizdir, {emrinde} hakimdir.⁴¹ Böylece Allah Nebi'nin (s.a.) galib geleceğine hükmetti, 'Abdullah b. Übey'in sözleri hakkında da, Allah, "Andolsun ki Ben ve Rasullerim {yani, tek başına Muhammed (s.a.)} mutlaka galib geleceğim" diye yazmıştır. Muhakkak ki Allah kavidir, azizdir {yani, Farslardan ve Bizanslılardan daha güçlü ve daha azizdir}⁴² buyruklarını indirdi. Çünkü 'Abdullah b. Übey, "Onlar daha güçlü ve alabildiğine kuvvetlidirler" demişti.⁴³

Örnek 3: “O günde yer üzerlerinden yarılr. {Sese doğru} hızlıca çıkarlar...”⁴⁴ Bunun bir benzeri de, Mearic suresindedir. Bu Bizim için çok kolay bir haşrdır {yani,

³⁵Altay, *a.g.t.*, s. 102.

³⁶Kıyame, 75/14.

³⁷En'am, 2/23.

³⁸Yasin, 36/65.

³⁹İsra, 17/14.

⁴⁰Mukatil B, *a.g.e.*, s. 15.

⁴¹Fetih, 48/7.

⁴²Mücadele, 58/21.

⁴³Mukatil b., *a.g.e.*, s. 19-22.

⁴⁴Kaf, 50/44.

mahlukatı toplamak bizim için oldukça kolaydır}.⁴⁵ Sur üfürülecek, çağrı ilan edilecek ve kabirlere şöyle diyecektir: "Ey çürümüş kemikler, ey parçalanmış etler, ey kopup dağılmış damarlar, ey darmadağın olmuş saçlar! İçinize ruhunuzun üflenmesi için çıkın. Amellerinizin karşılığını göreceksiniz." Melek bu seslenişini sürdürüp gidecektir. "Allah'ın, Hakk ile o sayhayı işitecekleri gün, işte o çıkış günüdür"⁴⁶ buyruğu bunu anlatmaktadır.⁴⁷

Yukarıda verilen örneklerde açıkça görüldüğü üzere, Mukâtil b. Süleyman ayeti ayetle tefsir yöntemini kullanmıştır.⁴⁸

1.5.2. Te'vil Yöntemi

Te'vil (التأويل) kavramının sözlükteki anlamı "dönüp varmak" olup, pratikte sözü döndürerek amaçlanan noktaya ulaştırmak manasında kullanılmaktadır.⁴⁹ Râgıb el İsfelhâniye göre ise "evl" kökünden gelmekte ve asla dönmek anlamını taşımaktadır.⁵⁰ İstilahî anlamda ise, Kur'an-ı Kerim'in değişik anlamlarını ortaya çıkarmak, neyin kastedildiğini açıklamak şeklinde, müşkil olan lafızlardan murad edilen manayı çıkarmak olarak tanımlanmaktadır.⁵¹ Mukâtil b. Süleyman tefsirinde te'vil yöntemini kullanmış, kelamın ifade etmeyi amaçladığı gerçekliğin ortaya çıkarılmasına ve beyanın gerçek anlamına ulaşmasının ancak muhataplarınca anlaşıldığında gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim tüm insanlara hitap ettiği için seçkin bir tabakanın ya da bir toplumun anlayışının dışında ancak her toplumun ve herkesin anlama mesafesinde. Ancak Kur'an, inzal olunan toplumun anlayış ve yaşantısını da özel olarak dikkate almaktadır.⁵² Mukâtil b. Süleyman'ın tefsirinde kavram olarak geçmese de bağlam değerlendirmelerinin anahtar rol oynadığı görülmektedir. Müfessirin bağlam değerlendirmelerinde ayetlerin kendi başına değerlendirilmesi ve grup halinde değerlendirilmesi -hususî ve küllî- olarak iki tür değerlendirme olduğu

⁴⁵Mearic, 70/43.

⁴⁶Kaf, 50/42.

⁴⁷Mukatil b., *a.g.e.*, s. 24.

⁴⁸ Kıyame süresinde geçen bir ayeti açıklama için Fecr, Zümer, Yasin, A'lâ ve İsra sûrelerinde geçen ayetlerden istifade etmiştir. Yine Fetih süresinde geçen bir ayeti açıklamak için mücadele süresinde geçen başka bir ayeti kullanmıştır. Kaf süresinde geçen bir ayetin tefsiri için ise Sâd ve Mearic süresinde geçen bir ayetten istifade etmiştir.

⁴⁹Yusuf Şevki Yavuz, "Te'vil", DİA., 1988, Cilt: 41, s. 27.

⁵⁰Ragıp el-İsfelhani, *el Müfredad fi Garibi'l Kur'an*, Mısır 1970, s. 38.

⁵¹İbn Mancuz, *Lisanu'l Arab*, Beyrut, 1955, s. 5/55; Celal Kırca, "Ebû Mansur El- Maturidi'nin Tefsir ve Te'vil Anlayışı", *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, 1989, s. 13.

⁵²Türker, *a.g.e.*, s. 25.

görülmektedir. Tefsirlerinde yer yer bir ifadenin, Kur'an-ı Kerim'in tamamında aynı şekilde kullanıldığını açıklaması, O'nun te'vil yöntemini nasıl kullandığını göstermektedir.⁵³ Mukâtil B. Süleyman'ın Kur'an-ı te'vil yöntemine ilişkin bazı örnekler şöyledir; İsrâ Süresi'nde "biz her insanın kuşunu boynuna dolamışızdır."⁵⁴ ayetindeki kuş kelimesini "amel" olarak yorumlayıp, boynuna dolamayı da "insanın ondan asla kurtulamayacağı bir parçası" olduğu şeklinde izah etmiştir. Başka bir örnekte ise Şûra Süresi'nde şairler hakkında "onlar her vadide dolaşırlar"⁵⁵ ayetindeki dolaşmayı "onlar her türlü söz sanatını kullanırlar" şeklinde açıklamıştır.⁵⁶ Bunlar müfessirin kullandığı te'vil yöntemlerinden yalnızca birkaç tanesi olup, eser incelendiğinde farklı yerlerde ve ayetlerde farklı te'vil yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir.⁵⁷

1.6. Esbab-ı Nüzûl

Mukâtil b. Süleyman, tefsirlerinde esbab-ı nüzûlü çeşitli şekillerde ele almıştır. Bazen ayetin tefsirine başlamadan önce bazen tefsirin ortasında bazen de sonrasında zikretmiştir.⁵⁸ Örneğin Kasas Süresi 57. ayetin tefsirini yaparken esbabı nüzûlü önce vermiş ve ayetin Hâris b. Nevfel b. Abdimenaf el-Kureşî hakkında nazil olduğunu ifade etmiştir. Yine Ankebut Süresi 2. Ayetin Ömer b. Hattab'ın azatlısı Mihca b. Abdillah hakkında indiğini, o Bedir savaşında şehit olduğunda anne babasının endişelenmesi üzerine bu ayetin inzal olduğunu yine tefsir öncesinde belirtmiştir.⁵⁹

Mukâtil B. Süleyman bazen de ayetin tefsirine başladıktan sonra esbab-ı nüzûlü ifade etmiştir. İlgili ayetin garip kelimelerinin anlamlarını, müradifleri ile vermiştir.⁶⁰ Örneğin Tevbe Süresi 102. ayette "onlar günahlarını itiraf ettiler ve iyi amelle kötü ameli karıştırdılar" kısmında yer alan iyi ameli "Tebük gazvesi öncesinde Resulullah (s.a.v.) ile birlikte katıldıkları gazveler" olarak nitelermekte iken nüzûl sebebini ise "Bu kişilerin Tebük gazvesine katılmamaları" olarak açıklamıştır. Bu ayet Tebük seferine

⁵³Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed. El Malâtî, *et-Tenbih ve'r-Red ala Ehli'l-Ehva ve'l-Bida. el-Cemiyetü'l-Müsteşrikin*, İstanbul 1936, s. 37-41.

⁵⁴İsrâ, 17/13.

⁵⁵Şûra, 26/226.

⁵⁶Mukatil b., *a.g.e.*, s. 233.

⁵⁷Türker, *a.g.e.*, s. 54.

⁵⁸Efe, *a.g.t.*, s. 31.

⁵⁹Mukatil B., *a.g.e.*, c. 3, s. 297.

⁶⁰Efe, *a.g.t.*, s. 17.

katılmayan Mervan b. Abilmünzir, Ebu Lübabe, Evs b. Hazâm ve Vedia b. Sa'lebe'nin pişmanlıkları ve kendilerini cezalandırmaları neticesinde, bu kişiler hakkında inmiştir. Yine Ahzab Süresi 67. ayetin tefsirine başlayıp “Rabbimiz, biz, önderlerimize ve büyüklerimize uyduk derler” ifadesinin Mekke'nin alt tabakalı insanlarına ithafen söylendiğini belirttikten sonra ayetin nüzul sebebini açıklamıştır.⁶¹

Mukâtil B. Süleyman tefsir yaparken bazen de ilgili sürenin başında sebab-i nüzulü vermiştir. Bunu yaparken de öncelikle ayetlerin Mekkî ya da Medenî olduğunu belirtir. Bazen de ilgili sürenin hangi olaya istinaden indirildiği belirtilir.⁶² Örneğin İhlâs Süresinde Mekkeli müşriklerin Allah Resulü'ne (a.s.) gelerek “bize Rabbini anlat, sıfatlarından haber ver” ya da Allah (c.c.) kendini anlatmış olduğu halde Yahudilerin “Üzeyr Allah'ın oğludur” demeleri gibi müşriklerin bir takım ifadeleri üzerine Allah Teala (c.c.) İhlas Süresi'ni inzal buyurmuştur. Yine Abese Süresi'nin sebab-i nüzulünü verirken önce ilgili kişinin şeceresini vermiş sonrasında ise inzal sebebini vermiştir. Bu süre Abdullah b. Ebi Mesrah el-A'ma ve annesi Ümmi Mektum hakkında nazil olmuştur. Abdullah b. Ümmi Mektum âmâ idi ve bir gün mescidde Allah Resulü'ne (a.s.) “Ey Muhammed! Ben tevbe etmek üzere sana geldim. Bana tevbe ettir.” demesi üzerine Resulüllah (a.s.) yüzünü çevirmiştir, Abdullah b. Ümmi Mektum sözünü tekrarlaması üzerine tekrar cevap alamamış ve utanarak mescidden ayrılıp evine gitmiştir. Bu olay üzerine Allah Teala (c.c.) bu ayeti inzal buyurmuştur.⁶³

Bunlara ek olarak Mukâtil B. Süleyman genellikle sebab-i nüzul rivayetlerini ilgili ayetle birlikte vermektedir. Ayetler arasında ve nüzul sebeplerinde benzerlikler olduğu zamanlarda tekrarlara yer vermiş bazen de bir ayetin tefsirinde esbab-ı nüzulü vermediği halde benzer başka bir ayetin tefsirinde buna yer vermiştir.⁶⁴ Mukâtil B. Süleyman tefsirlerinde genellikle bir ayet için bir sebab-i nüzul belirtmiş, birden fazla sebab-i nüzul vermeyi tercih etmemiştir. Bazen de birden fazla ayet için ortak sebab-i nüzul verdiği de rastlanmıştır. Örneğin Âdiyat süresi 6-7-8-9-10-11. Ayetlerin tefsirini yaparken grup olarak değerlendirmiş ve nüzul sebebi olarak da *yalnız kendisi yiyen, kendisini doyuran fakat kölesini ve kavmini aç bırakan Kurt b. Abdillâh b. Amr b. Nevfel el-Kureşî* hakkında nazil olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵

⁶¹Mukatil b., *a.g.e.*, c. 3, s. 406.

⁶²Efe, *a.g.t.*, s. 18.

⁶³Mukatil B., *a.g.e.*, c. 4.s. 475.

⁶⁴Efe, *a.g.e.*, s. 16.

⁶⁵Mukatil b., *a.g.e.*, c. 4, s. 442.

Mukâtil B. Süleyman sebab-i nüzul rivayetleri için birbirinden farklı terimler kullanmıştır. Bunlar “bu ayet...hakkında nazil oldu; Allah hakkında bu ayeti indirdi; bu ayetdediklerinden dolayı indi; şu olay vuku buldu da Allah bu ayeti indirdi; şöyle bir olay oldu da bu ayet indi; işte bu ayet indi” şeklindedir. Mukâtil B. Süleyman rivayet metodunu tercih ederken rivayetleri uzun tutmaması, her ayete bir sebab-i nüzul aramaması, ayetlerde geçen kişilerin kimler olduğunu ifade etmesi bakımından olumlu karşılanmıştır. Buna karşılık sebab-i nüzul rivayetlerinde isnad kullanmaması, bazı ayetlerin nüzul sebeplerini farklı yerlerde vermesi bakımından eleştirilmiştir. Mukâtil b. Süleyman'ın nüzûl sebebi ile ilgili örnek aşağıda verilmiştir;

Örnek: *Ey iman edenler! Bir erkekler topluluğu, başka bir erkekler topluluğu ile alay etmesin;*⁶⁶

Bir erkek, kardeşine, "Sen geçim düzeyi düşük, şerefi, soyu-sopu alçak" ve buna benzer dünyevi hususlarda onu küçük düşüren ifadeler kullanarak onunla alay etmesin. Çünkü Allah nezdinde ondan hayırlı olabilir. Başkalarıyla alay edenler, Nebi'ye (s. a) hücrelerin arkasından seslenen kimselerdir. Bunlar azad edilmiş köleler olan Ammar b. Yasir, Selman el-Farisi, Müezzîn Bilal, Habbab b. el-Eret, Ebü Huzeyfe 'nin azatlısı Salim, 'Amir b. Fuheyre ve benzeri fakirlerle alay etmişlerdi.

Dedi: Ebü Huzeyfe ' nin mevlası Salim, Yemame gününde Müslümanların sancağını tutuyordu. Ona, "Senin için korkuyoruz" dediklerinde Salim, "Eğer böyleyse Kur' an taşıyan birisi olarak ben kötü birisiyim demektir" deyip, öldürülünceye kadar savaştı. Sonra Allah buyuruyor ki:...

...Onlar {Allah nezdinde} diğerlerinden hayırlı olabilirler. Kadınlar da kadınlarla (alay etmesin); onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler...

Bu buyruk, Ebü Bekr' in (r. a) kızı 'Aişe (r.anha) hakkında inmiştir. O Ebü Ümeyye ' nin kızı Ümm Seleme' nin kısısalığıyla alay etmişti. Sonra buyuruyor ki:

...Kendi kendinizi ayıplamayın {yani, biriniz diğerini küçültecek şekilde tenkit etmesin -çünkü bu bir ma'siyettir-} ve birbirinizi lakaplarla çağırmanın {yani, bir kimse Müslüman kardeşini Müslüman olmadan önce mensub olduğu dini dolayısıyla ayıplamasın, onu kendi dindaşlarına verilebilecek isimlerden başkasıyla adlandırmamasın}...

Ensar' dan olan Ka'b b . Malik, paylaştırılan mallar üzerinde görevli olurdu. Bu sebeble Eslemli 'Abdullah b. el-Hadrec ile arasında bir ağız dalaşı olmuştu. Ona, "Ey

⁶⁶Hucurat, 49/11.

bedevi" diye hitab edince 'Abdullah da ona, "Ey Yahudi" diye karşılık verdi. Sonra 'Abdullah Nebi' nin (s. a) yanına gidip durumu haber verdi. Nebi (s.a) ona, "Sen ona "Ey Yahudi" demiş olmasın deyince, 'Abdullah, "Evet ona bunu söyledim. Çünkü o bir bedevi olarak benimle karşılaştığında ben Muhacir idim" dedi. Nebi (s.a) ona, "Allah sizin tevbenizi kabul ettiğine dair buyruk indirinceye kadar huzuruma gelmeyin" dedi. Onlar da kendilerini minberin yanındaki bir direğe bağladılar. Allah onlar hakkında, Kendi kendinizi ayıplamayın ve birbirinizi lakaplarla çağırmanın buyruğunu indirdi.

....{Çünkü} İmandan sonra fasıklık ismi ne çirkin olur {yani, tevbe edip Allah'a iman ettikten sonra ona küfür adı ile hitab etmek, ne kötü bir isimle hitab olur} . Kim {söylediği sözlerden} tevbe etmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

Allah her ikisinin tevbesinin kabul edildiğine dair buyruğunu indirip, onların durumlarını açıklayınca, onlar da söylediklerinden Allah'a tevbe ettiler ve kendilerini bağladıkları direktten çözdüler.⁶⁷

⁶⁷Mukatil B., a.g.e., c. 4, s. 64-79.

II. BÖLÜM

İSRAİLİYAT

2.1.İsrailiyat Kavramı

İsrailiyat kelimesi, İsrailî kaynaklara dayalı olarak anlatılan kıssa ve olaylar olup İsrailiyye kelimesinin çoğuludur. Rivayete göre İsrail kelimesi Yakup Aleyhisselamın lakabıdır. Yakup Aleyhisselam ise 12 Yahudi boyunun atası olarak bilinmektedir. İsrail kelimesi İbranice olup "kul" anlamında "İsra" ve "Allah" anlamında "îl" kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiş ve "Allah'ın kulu" olarak adlandırılmıştır.⁶⁸

Tefsirde İsrailiyat ise yalnızca Yahudi kaynaklarından İslamiyet'e aktarılan bilgiler olmayıp, bunun yanında Hıristiyanlık ve diğer dinlerden İslamiyet'e aktarılan kültürel kalıntıları ihtiva etmektedir. Peygamber Aleyhisselam'a ve sahabelere ithaf edilen iyi ya da kötü, olumlu ya da olumsuz olarak sonradan aktarılarak İslamiyet'in özüne yabancı olan her haber İsrailiyat kelimesinin kapsamına girmektedir.⁶⁹ İsrailiyat Kur'an ve hadis notlarını tefsir ederken başvurulan ehli kitaba ait malumatlardır. Ez-Zehebî ye göre "Rivayetin aslı Yahudi, Hıristiyan gibi farklı kaynaklara ait olan eski masallardan tefsir ya da hadis alanına girmiş şeylere denmektedir."⁷⁰

Önceki din ve kültürlerden İslamiyet'e geçen bilgilerden, İsrailiyat olarak bahsedilmesi, eski dönemlerde Arap Yarımadası'nda İsrailoğulları'na ait kültürün daha yaygın olmasından kaynaklanabilir. Terim olarak İsrailiyat kelimesinin ortaya çıkışı ve Müslümanlar arasında kullanılmaya başlanması ile ilgili yeterli bilgi olmamakla birlikte, batılı araştırmacılar tarafından onuncu yüzyıldan itibaren hazırlanmış olan bazı eserlerde İsrailî rivayetlerin olduğu ileri sürülmüştür. Bu kapsamda İsrailiyat kelimesinin ortaya çıktığı ilk eserlerin Mes'ûdi (Mürücü'z-zeheb, II, 216) ve Yakût el-Hamevi (Mu'cemü'l-üdeba', XIX, 259) olduğu tespit edilmiştir. İsrailiyatın kapsamı çok geniş olup, çoğunlukla Allah'ın İsrailoğulları'na göndermiş olduğu peygamberleri, onların uyarılarını, peygambere inananlara verilen cezaları ve inananlara verilen mükâfatları anlatmaktadır. Dolayısıyla İsrailiyat'a ilişkin doğru sonuçlara ulaşabilmek amacıyla ehli kitaba ait literatürün ve eserleri

⁶⁸Remzi Na'nâa, *el-İsrâiliyyât ve Eseruhâ fî Kütübi't-Tefsîr*, Dimeşk-Beyrut 1970, s. 71.

⁶⁹Müsâid Müslim Abdullah, *Gelişme Döneminde Tefsir* Akademi Yayınları, İzmir 2006, s.16.

⁷⁰Muhammed b. Huseyn ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, Dâru'l-kütübi'l-hadîse II, Basım yeri 1976, s. 24.

detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Yalnızca İslamiyet'e ait kaynakların incelenerek İsrailiyat hakkında verilen kararlar eksik kalacaktır.⁷¹

İslamiyet'e farklı kaynaklardan giren bütün bilgilerin İsrailiyat kavramının içerisinde değerlendirilmesi, bu bilgilerin çoğunluğunun Yahudi kaynaklı olmasından dolayıdır. Bu haberlerin tek bir başlık altında toplanmasında, her haberin kaynağının tespit edilememesi ve bu tespit sırasında karşılaşılan zorluklar etkili olmuştur. Bundan dolayı İsrailiyat kavramının öne çıkmasında Yahudi kaynaklı bilgilerin daha fazla olması, Yahudi kaynaklı haberlerin daha meşhur olmaları, o dönemin Arapları tarafından daha iyi bilinmesi, Yahudilerin temsil ettiği dinin daha eskiye dayanması, Yahudi kültürünün Araplar arasında daha yaygın olması, Kur'an-ı Kerim'in İsrailoğullarına ilişkin rivayetlerden daha çok bahsetmesi, dini bozma açısından Yahudilerin diğerlerine göre daha önde olması, İslamiyet'e en çok düşmanlık sergileyen kişilerin Yahudiler olması, Müslüman ve Yahudiler arasındaki sosyo-kültürel ve ticari ilişkilerin daha fazla olması etkili olmuştur.⁷²

İsrailiyat kelimesinin hem Yahudi hem de Hıristiyanlar için kullanılmasının sebebi, Medine'de İslamiyet var iken onların temasları ile desiselerin başlamış olmasıdır. Ayrıca İslamiyet'in ilk zamanlarında Arap ve İslam kültürü, Yahudi ve Hıristiyanlardan başkalarının etkisi altında kalmamıştır. Yahudilik harici kültürler, İslam'ın etkisine girdiğinde, Yahudilikten kaynaklı bilgilerin diğer bilgilere galebe çaldığı ortaya çıkmıştır. Özellikle İslamiyet'in ilk günlerinden itibaren yapılan tefsirlerde Yahudi ya da İsrailî bilgilerden etkilenilmiştir. Bu durum Peygamber aleyhisselam'ın yaşadığı döneme de rastlamaktadır. Rivayet edildiğine göre Hz Ömer bir kitap ile peygamber aleyhisselam'a geldi ve şöyle söyledi: "Ya Resulallah! Ehl-i Kitaba mensup birinden güzel bir kitap elime geçti. Hz Ömer Peygamber aleyhisselam'ın kendisine kızdığını ve şöyle buyurduğunu söylemiştir: Bunda şaşılacak ne var? Ey Hattab'ın oğlu! Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki size ondan daha parlak, temiz ve nezhini getirdim. Ehli kitaba hiçbir şey sormayın, ya size hakkı söylerler de siz hakkı yalanlamış olursunuz ya da batıl olan bir şeyi doğrulamış olursunuz. Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer Musa hayatta olsaydı bana uymaktan başka çare bulamazdı."⁷³

Dolayısıyla Müslümanların kendileri dışında kalanların şeriatlarına karşı durumu şöyledir: Müslümanların şeriatı önce gelenleri nesh etmiştir. Eğer bu ümmetlerin peygamberleri dahi hayatta olmuş olsaydı, Hz Muhammed'e iman ederler ve İslam'dan başka

⁷¹ İbrahim Hatiboğlu, "İsrailiyat", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı. Cilt: 23. Ankara 1988 s. 195.

⁷² Cahit Karaalp, *Tefsir Kitaplarında İsrailiyyat*, Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 23.

⁷³ İbn Abdilberr. *Camii Beyânî'l-İlmi ve Fadlihi*. 1070. Nezh Yayinevi, İstanbul, 2015, s. 76.

din onlardan kabul edilmezdi. Bunlara rağmen Onlar daha önce geldikleri için, Hz Muhammed'i müjdelediler ve kendi ümmetlerine O'na tabi olmalarını söylediler. Ancak onların büyük bir kısmı itaat etmedi ve şaşkınlık içerisinde sapkınlığa daldılar. İsa Aleyhisselam'ın "... Benden sonra gelecek ismi Ahmed olan bir Peygamberi müjdeleyici olarak gönderildim..."⁷⁴ buyurması da bunun en açık örneklerinden biridir.⁷⁵ Peygamber Aleyhisselam kendisinden önce gelen risaletlere karşı, ümmetinin nasıl davranması gerektiğini öğretmiş ve bundan emin olduktan sonra, "bir ayet dahi olsa benden işittiklerinizi başkalarına ulaştırın, İsrailoğullarından da nakledin, bunda bir beis yoktur." buyurmuştur.⁷⁶

Sonuç itibarıyla Peygamber Aleyhisselam, Müslümanların bütün risaletlere karşı nasıl tavır takılmaları gerektiğini göstermiştir. Bir takım Yahudilerin, Müslümanlara nakillerde buldukları ve Müslümanların da bu nakilleri merak edip ilgilendikleri söylenmiştir. Buna karşılık Peygamber Aleyhisselam "Onları ne tasdik ne de tekzip edin, bize de size de indirilene inandık, bizim tanrımız ile sizin tanrınız birdir, biz O'na teslim olanlardanız deyin." buyurmuştur. Burada İsrailiyata karşı nasıl tavır takılması gerektiği gösterilmektedir. Buradan hareketle İbn Teymiyye İsrailiyatı üç kısma ayırmıştır. Bunlardan birincisi kitap ve sünnete şahitlik eden ve sahih olanlardır. İkincisi kitap ve sünnete aykırı olan ve yanlış olduğu bilinenlerdir. Son olarak üçüncüsü ise bunların dışında kalan ne tasdik edilen ne de tekzip edilemeyen ve haklarında sükût edilenlerdir.⁷⁷

2.2.İsrailiyat'ın Kısımları

Tefsir kaynakları incelendiğinde İsrailiyat'ın belirli yönlerden bazı kısımlara ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan bazıları ve örnekleri ile ilgili açıklamalar şu şekildedir:

2.2.1. İslamiyet'e Uygunluğu Açısından

İsrailiyat kelimesi ile akla gelen öncelikli durumlardan birisi İslamiyet'e uygunluğu meselesidir. Bu açıdan İsrailiyat, İslam'a uygun olan, İslam'a uymayan ve hakkında fikir belirtilmeyenler olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır.⁷⁸

İsrailiyat'ın İslam'a uygunluğu dendiğinde, sened ve metin açısından güvenilir olup hadis kitaplarında yer alan, Peygamber'in (a.s.) ve sahabenin bildirdiği, önceki toplumlara

⁷⁴Saff Sûres, 61/6.

⁷⁵Müslim, a.g.e., s.102.

⁷⁶İbn Abdilberr, *Camii Beyâni'l-İlmi ve Fadlihi 1070 II.*, Mısır ?, s.87.

⁷⁷İbn TeymiyyeTakiyyüddin Ahmed b. Abdilhalîm, *Mukaddime fi Usûli't-Tefsir*, İrşad, Kuveyt 1328, s. 39.

⁷⁸Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât*, Beyan Yayınları, İstanbul 2000, s. 29.

ilişkin (özellikle de Yahudi ve Hıristiyanlar) dini ve kültürel haberlerdir. Bu tür haberlere hadis kitaplarında sıkça yer verilmektedir. Öncelikle Kur'an- Kerim'de önceki milletlere ilişkin bilgilere yer verilen birçok ayete rastlanmaktadır. Örneğin; Bakara Sûresi'nde "Elinizdekini (Tevrat) tasdik edici olarak indirdiğime (Kur'an) iman edin; sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın! Âyetlerimi az bir karşılığa satmayın..."⁷⁹ Ve Yunus Sûresi'nde "... o, kendisinden önceki kitapları (asıllarını) doğrulamakta ve konulmuş olan hükümleri açıklamaktadır; bunda kuşku yoktur, O âlemlerin rabbindedir."⁸⁰ ayetlerinde açıkça görüldüğü üzere, Allah (c.c.) önceki kitapları (bozulmamış haliyle) doğrulamakta ve bu silsilenin devamı olan Kur'an'a inanmaları hususunda ehli kitabı uyarmaktadır. Ayrıca Peygamber Aleyhisselam'ın "Benim tarafımdan tebliğ edilen bir ayet dahi olsa onu halka ulaştırırız. Beni İsrailden nakletmenizde bir beis bulunmamaktadır. Ancak her kim benim söylemediğim bir şeyi bana isnat ederek naklederse Cehennemdeki yerini hazırlasın."⁸¹ Yukarıda geçen ayet ve hadislerden anlaşılacağı üzere İslamiyet'e uygun olan ve onun özünü teşkil eden İsrailiyat'a izin verilmiştir. Ancak İslam'da olmayan şeylerin rivayet edilmesi ise yasaklanmıştır. Bunlara rağmen İsrailiyat özellikle İslamiyet'in ilk zamanlarında fitnelere sebep olmaması nedeniyle yasaklanmış, ancak Müslümanların İslamiyet'i benimseyerek kabullenmeleri ve İslami hakikatleri öğrenmelerinin ardından İslam'a uygun İsrailiyata izin verilmiştir.⁸²

İslam'a uygun olmayan İsrailiyat ise İslam'ın temel esasları ile uyuşmayan, Allah'ın ve Peygamberlerin sıfatları ile uyuşmayan rivayetler ve bilgilerden oluşmaktadır. Bu tür rivayetlere özellikle Yusuf (a.s.), Davud (a.s.) ve Süleyman (a.s.) kıssalarında görmek mümkündür. Bu şekilde yapılan rivayetler aklen ve naklen kabul edilmemektedir. Ancak bazı tefsir kitaplarında tenkit edilmeksizin yapılan rivayetler dolayısıyla bu tür İsrailî bilgi ve bulgulara rastlamak mümkündür. Bu İsrailiyat'a örnek olarak Taberi ve İbn Kesir'in İbn Abbas'tan naklettiği rivayette: Hz. Süleyman helaya gitmek üzere iken parmağındaki yüzüğünü Cerâde adındaki eşine vermiş, Hz. Süleyman kılığına giren şeytan ise gelerek Cerâde'den yüzüğü almıştır. Bunun üzerine cinler, şeytanlar ve insanlar Hz. Süleyman yerine şeytana itaat ettiler. Hz. Süleyman heladan geldiğinde yüzüğünü istemiş ve hanımı ona, kendisine verdiğini bildirmiş ve onun Hz. Süleyman olmadığını iddia ederek yalancılıkla suçlamış, Hz. Süleyman durumu izah etmeye çalıştıysa da kimseye anlatamamıştır. Bunlar üzerine Hz. Süleyman karşılaştığı durumun bir imtihan olduğunu anlamıştır. Hz. Süleyman

⁷⁹Bakara, 2/41.

⁸⁰Yunus, 10/37.

⁸¹Buhârî, *Câmi'us-Sahih*, Darü'l-Beşâirü'l-İslamiyye, Benî İsrâil Kıssaları 1411, Beyrut 2011, s. 23.

⁸²İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, C. XIV, Ezher Yayınları, Ezher 1978, s. 261.

kılığına giren ve tahtına oturan şeytan ise kendisine itaat eden cin, şeytan ve insanlara emirler vermeye başlamıştır. Daha sonra insanlar tarafından içinde inkar ve sihirli bilgiler içeren bir kitap hazırlanarak Hz. Süleyman'ın tahtının altına yerleştirmişlerdir. Sonra bu kitabı ortaya çıkararak Hz. Süleyman'ın bu kitap sayesinde hüküm sürdüğü yönünde iftira ve yalanlar uydurdular. Bu iftiralara inanan kişiler ise Hz. Süleyman'ı dışlamışlardır. Hz. Süleyman kılığına giren şeytan yüzüğünü denize atmış ve onu bir balık yutmuştur. Sonra deniz kenarında hamallık yaparken, orada balık alan bir kişi içinde yüzüğü yutan balığın da bulunduğu balıkları satın almış ve Hz. Süleyman'dan balıkları eve taşımasını istemiştir. Eve vardıklarında hamallık ücreti olarak (farkında olmadan) kendisine içinde yüzük olan balığı vermiş, Hz. Süleyman eve gitmiş ve balığı temizlemek üzere karnını yardığında yüzüğü bulmuştur. Yüzüğüne kavuşan Hz. Süleyman eski hakimiyetine kavuşmuş, O'nun kılığına giren şeytan ise kaçmıştır. Daha sonra şeytani yakalattıran Hz. Süleyman bir taş oydurmuş ve içine şeytani koyarak ağzını kapatmış ve tekrar denize attirmiştir.⁸³ Burada bahsedilen olayların Kur'an'a ve İslam'a uygun olmadığı açıktır. Dolayısıyla böylesi Kur'an ve Sünnete uymayan bilgiler ve uygunsuzluklar içeren rivayetlerin nakledilmesi yasaklanmıştır. Bunlar dinin tahrif olmasına sebep oldukları için yasaklanmış ve Allah Teala da Kur'an-ı Kerim'de "...Onlar kelimelerin yerlerini değiştiriyorlar. Kendilerine bildirilenlerden (Tevrat) önemli bir kısmını da unuttular. İçlerinden pek azı hariç olmak üzere onlardan daima bir hainlik görürsün..."⁸⁴ ayeti ile Müslümanları uyarmaktadır.

Bunların dışında olarak kendisi hakkında İsrailiyata ilişkin bilgi verilmeyen, ne kabul ne de reddedilen rivayetler bulunmaktadır. Bunlarda kaynak gösterilmemiş, tekdiz edilmediği gibi tasdik de edilmemişlerdir. Bu tür rivayetler en yaygın olanlar olup, Kur'an ve Sünnete muhalif olmadığı gibi, teşvik de edilmemişlerdir. Dolayısıyla bu tür rivayetlere itinalı bir şekilde yaklaşmak gerekmektedir. Bu rivayetlerin en fazla olması ise, haklarında olumsuz yargı verilmemiş olmalarıdır. Bu tür rivayetler hadis, tefsir ve tarih kitaplarında çokça yer almış, Müslümanlara tebliğ, irşad ve vaaz maksadıyla asırlar boyunca rivayet edilerek günümüze kadar ulaşmışlardır. Yine bu tür rivayetler olumsuzluklar içermemesine rağmen, belirli durumlarda cemaatin coşkusu artırılmış ancak asıl itibar edilmesi gereken hakikatler bu rivayetler ile perdelenmiştir. Dolayısıyla bu bakımdan olumsuz etkisinin olduğu söylenebilir.⁸⁵ Bu rivayetlere örnek olarak Musa Alehyisselam ile kavmi arasında geçen şu

⁸³Ebu Cafer Muhammed Bin Cerir et-Taberi, *Camiu'l-Beyan An Te'vil'l-Kur'an*, C. I, Fikir Yayınları, Beyrut 1995, s. 628.

⁸⁴Maide, 5/13.

⁸⁵Abdulhay Nedim, *Kur'an Yorumunda İsrailiyyatın Arka Planı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2017, s. 18.

olay rivayet edilmektedir: İsrailoğullarından zengin bir adam ve onun da kızı vardı. Adamın fakir olan bir yeğeni bu kızı sevmiş, fakat amcası kızı ona vermemiştir. Bunun üzerine genç amcasını öldürmeye karar vermiş ve onu bir akşam yakınlarda bulunan ticaret kervanına kadar birlikte gitmeye ikna etmiştir. Bu esnada amcasını öldürmüş ve bir şey olmamış gibi geri döndüğünde, amcasını arama havasında iken, amcasını çevresindeki ticaret erbabının öldürdüğünü ifade etmiştir. Bu durum Hz. Musa'ya gider ve O'ndan gerçek suçlunun bulunması hususunda yardım isterler. Musa Aleyhisselam da Allah'a dua etmiş, buna karşılık Allah onlara "...size bir sığır boğazlamalarını.." ⁸⁶ emretmiştir. Ancak kavmi bu duruma yakınmış ve "biz senden katili bulmanı istiyoruz sen ise bizden sığır boğazlamamızı istiyorsun. Bizimle alay mı ediyorsun?" şeklinde karşılık vermişlerdir. Bu olay üzerine ise Hz. Musa "cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım." ⁸⁷ demiştir. Bu örnekte geçen yorumlara kesin olarak hüküm vermek oldukça zor olduğu için tekzip ya da tasdik edilmemiş fakat Kur'an ve sünnete muhalif olmadığı için kabul görmüş tefsir kitaplarında bu rivayetlere yer verilmiştir.

2.2.2. Sened ve Metin Açısından

Sened ve metin açısından İsrailiyat üç kısma ayrılmaktadır. Bunlar sened ve metin açısından sahih ve sağlam olan; sened ve metin açısından zayıf olan; sened ve metin açısından uydurma/Mevzû olan İsrailiyat olarak sınıflandırılmaktadır.

Sened ve metin açısından sahih olan israilî rivayetler cerh ve ta'dil imamları tarafından kabul görüldükleri için hadis kitaplarında yer bulabilmiştir.

Sened ve metin açısından zayıf olan rivayetler cerh ve ta'dil imamları tarafından eleştirilmiş ve bu rivayetlere muteber hadis kaynaklarında yer verilmemiştir. Buna örnek olarak Ka'bü'l-Ahbar'dan yapılan rivayete göre "İnsanoğlunun amel ve günahları hakkında melekler konuşurlarken, Allah Teala onlara aralarından iki kişiyi seçmelerini emretmiş ve bu Melekleri (Hârût ve Mârût) yeryüzüne göndermiştir. Allah Teala bu meleklere zina etmeyi, şirk koşmayı ve içki içmeyi yasaklamıştır. Ka'bü'l-Ahbar'a göre ise yeryüzüne gönderilen bu iki melek henüz akşam olmadan Allah'ın kendilerine yasaklamış olduğu bütün yasakları çiğnemişlerdir." ⁸⁸ Bu rivayet senet ve metin açısından zayıf olup, meleklerin Allah Teâlâ'nın emirlerine duymadıklarını ifade etmektedir. Hâlbuki böyle bir şey mümkün değildir. Çünkü; Meleklerin Allah'a isyan etmedikleri, daima Allah'a ibadet ve itaat ettikleri nas ile sabittir. ⁸⁹

⁸⁶Bakara, 2/67.

⁸⁷Aydemir, *a.g.e.*, s. 29.

⁸⁸İbn Kesir, *Büyük Kuran Tefsiri*, (Çev. Abdülvehhab Öztürk), C. I, Kahraman Yayınları, İstanbul 2009, s. 203.

⁸⁹Nahl, 16/50; A'raf, 7/206

Son olarak sened ve metin açısından uydurma/Mevzû olan İsrailiyat ise Allah resulüne ait olmadığı halde, O'na isnat edilen haberlerdir. Bu tür haberler İslami kaynaklardan olan tasavvuf ve tefsir gibi kaynaklarda yer almaktadır. Bu tür İsrailiyata örnek olarak Allah resulünden Huzeyfe b. Yeman'ın rivayetine göre "İsrailoğulları azgınlaşıp peygamberlerine öldürmeye kalktıklarında, Allah Teala onların üzerine Fars kralı Buhtünnâsır'ı göndermiş ve onlar üzerinde 700 Yıllık Hakimiyet vermiştir. Daha sonra bu kral İsrailoğulları üzerine gitmiş, Beyt-i Mukaddes'i kuşatarak fethetmiştir. Daha sonra Zekeriya Peygamberin (a.s.) kanının karşılığı olarak İsrailoğullarından yetmiş bin kişiyi öldürmüştür."⁹⁰ Bu haber asılsız ve uydurma olup, Allah Resulü'nün bu tür bir rivayet söylemesi ihtimal dışıdır. Bu tür rivayetler bilgi olarak kabul edilmemektedir.

Burada fıkıh alanında bir delil olarak kabul gören "Şer'u men kablenâ" terimi önem ifade etmektedir. Şerayi-i Salife olarak adlandırılan bu tabir⁹¹ öncekilerin dinleri anlamına gelir. İstılahta ise Allah'ın kendileri için meşru kılıp, Peygamberlerinin tebliğ ettiği ve kendileriyle mükellef oldukları hükümlerden bize nakledilenler manasındadır.⁹² Örneğin İbrahim Aleyhisselam, Musa Aleyhisselam ve İsa Aleyhisselam gibi peygamberlerin bildirdiği hükümler bu türdendir. Bu hükümlere özellikle Kur'an ve sünnete ait kaynaklarda bildirilmemiş meseleler için başvurulmaktadır. Bu bakımdan "Şer'u men kablenâ" İslam fihhının dikkate aldığı kaynaklardan biridir. Çünkü Peygamber Aleyhisselam henüz İslamiyet gelmeden önce, kendisinden önce gelen peygamberlerin şeriatlarına uygun hareket ettiği kabul edilmiştir. Bu duruma kaynak olarak ise Allah Teala'nın Kur'an-ı Kerim'in Nisa Sûresi'ndeki " Biz Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik..."⁹³ ayeti gösterilebilir. Bununla birlikte Peygamber Aleyhisselam'ın İslamiyet henüz gelmeden önce sabah ve akşam olmak üzere günde iki vakitte ikişer rekat namaz kıldığı, umre ve hac ibadetini yaptığı, Kabe'yi tavaf ettiği, hayvan kesip etini yediği gibi İslamiyet'te ibadet olarak kabul edilen uygulamaların birçoğunu yapmakta olduğu bilinmektedir.⁹⁴

⁹⁰ Ebu Cafer Muhammed Bin Cerir Et-Taberi. Tefsir, C. XIV, Hisar Yayınevi, İstanbul 2013, s. 408.

⁹¹ Ekrem Buğra Ekinci, *İslam Hukuku ve Önceki Şeriatler*, Arı Sanat yayınları, İstanbul 2003, s.18

⁹² Muhammed ibn Ali Şevkani, *İrşadu'l-Fuhul ila Tahkiki'l-Hakkı min İlmi'l-Usul*, Dar'u ibn Kesir, Beyrut 2011 s.779.

⁹³ Nisa, 4/163.

⁹⁴ Abdulhay, *a.g.t.*, s. 42.

2.3.İsrailiyat'ın Rivayet Edilmesi

Burada İsrailiyatın hangi şartlarda rivayet edileceği ya da hangi şartlarda yasaklandığı konusunda Peygamber Aleyhisselam'ın ve sahabelerin görüşlerine yer verilmiş, konuya ilişkin hadisler hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Öncelikle İsrailiyatın yasaklanmasına ilişkin olarak, Müslümanların esas kaynağını Kuranı Kerim'in teşkil ettiği, daha önce gelen kitapların Yahudi ve Hristiyanlar tarafından tahrif edilerek bozulduğu anlatılmaktadır. Örneğin Nisa suresindeki " Yahudilerden öyleleri vardır ki kelimeleri yerlerinden ve anlamlarından uzaklaştırırlar..."⁹⁵ yine Maide suresinde geçen "...Kelimeleri yerlerinden ve anlamlarından uzaklaştırdılar, akıllarından çıkarmaları gereken bir şeylerin önemli bir kısmını da unuttular."⁹⁶ buyrulmaktadır. En'am Sûresi'nde ise "Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edip tanımadılar. Nitekim "Allah hiçbir insana hiçbir şey indirmedir" dediler...."⁹⁷ buyrulmaktadır. Bu ayetlerde Yahudi ve Hristiyanların kendilerine gelen bilgileri anlamlarından saptırdıkları, işlerine geldiği şekliyle bilgiler üzerinde değişiklik yaptıkları anlatılmaktadır. Konuyla ilgili olarak hadisler incelendiğinde Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre Peygamber Aleyhisselam döneminde Yahudiler kendi kitapları olan Tevrat'ı İbranice okumakta ve Müslümanların okumaları için de Arapçaya tercüme etmekteydiler. Bu durumun farkında olan peygamber Aleyhisselam " ehl-i kitabı ne tekzip ne de tasdik edin. Sizler Allah'a ve onun indirdiğine iman ettik deyiniz."⁹⁸ buyurmuştur. Yine diğer bir rivayete göre İbn Abbas Müslümanlara hitaben " Ey Müslümanlar! Elinizde Allah'ın Resulü Muhammed (s.a.v.) e indirilen ve bozulmamış bir kitap olduğu halde neden ehl-i kitaba bir takım şeyler soruyorsunuz? Halbuki Allah Teala, ehl-i kitabın kendilerine indirilenleri kendi elleriyle değiştirdiklerini bildirdiği, ellerindekini az bir paha ile sattıklarını bildiğiniz halde. Andolsun biz Yahudi ve Hristiyanlardan hiçbirinin bize indirilenden sorduğunu görmedik." Peygamber aleyhisselam İslamiyet'in ilk dönemlerinde Kur'an-ı Kerim ile karıştırılması ihtimaline karşılık hadislerin yazılmasını yasaklamıştır. Ancak kendi sözlerinin öğrenilmesi ve başkalarına öğretilmesi konusunda teşvik etmiştir. Buna yönelik " benim sözümü dinleyip belleyen sonra da onu olduğu gibi başkalarına öğreten kişinin Allah yüzünü ağartsın." buyurmuştur. Burada yazma olmayıp dinleyip öğrenme ve öğretme vurgulanmaktadır. Ebu Said el- Hudri'nin Peygamber Aleyhisselam'dan rivayetle "Benden Kur'an'dan başka hiçbir şey yazmayınız. Kur'an'dan başka bir şey yazmış olan varsa derhal

⁹⁵Nisa, 4/46.

⁹⁶Maide, 5/13.

⁹⁷En'am, 6/91.

⁹⁸Buhâri, *Câmi'us-Sahih, Darü'l-Beşâirü'l-İslamiyye*, Tefsîr, 1679, Beyrut 2011, s.203.

yazdığını imha etsin. Ancak yazmaksızın benden dilediğiniz gibi rivayet ediniz bunda bir sakınca yoktur. Her kim bana isnat ederek bile bile yalan uydurursa cehennemdeki yerini hazırlasın." buyurmuştur. Lakin bu Hadis-i Şeriflerden Peygamber (as) zamanında hadislerin hiç yazıya geçirilmediği gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. İlk dönemden itibaren hadisler, Peygamber (as) ın ve Kur'an'ında teşvikiyle sahabe için en önemli bir meşguliyet ve ilgi odağı olmuştur.⁹⁹ Bazı sahabiler Peygamber (as) dan özel izin alarak hadis-i şerifleri geçirmişlerdir. Bir sahabi hafızasının zayıf olduğunu Peygamber (as) e arzedince "hafızana elinle yardım et" yani "yaz" demiştir.¹⁰⁰ Yine Mekke'nin fethedildiği sıralarda efendimiz bir hutbe irad ederken Ebu Şah isminde Yemenli biri, hutbenin kendisi için yazılmasını rica etmiş, bunun üzerine efendimiz (as) " hutbeyi Ebu Şah için yazın" buyurmuşlardır.¹⁰¹ Yine Abdullah b. Amr Hz. Peygamber'den hadis yazmak için izin istemiş, O'da "yaz" demek suretiyle izin vermiştir.¹⁰² Ayrıca Kemak SANDIK'çının eserinde on iki sahabinin, Peygamber (as) hayatta iken kendilerine ait hadis nüshaları olduğunu kaynakları ile göstermektedir.¹⁰³

Dolayısıyla ilk dönemde nehyin asıl amacı Kur'an-ı Kerim ile hadis'in karıştırılması ihtimaline mebnidir. Çok sayıda rivayetin az sayıda yazıya geçirilmesinden ötürü rivayetler arasında birtakım ihtilaflar ortaya çıkmış, buna bağlı olarak da çalışmamızın konusunu teşkil eden İsrailiyatın hadis ve tefsire girmesine yol açmıştır. Hadiste Peygamber aleyhisselam yine kendine ait olmayan sözlerin rivayet edilmemesi hususunda da Müslümanları uyarmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan ifadelerin veciz ve özlü olmasından dolayı, İslam'ın ilk zamanlarından itibaren bu ifadelerin açıklanması amacıyla ehli kitaba ait kaynaklara başvurulmuştur. Ehli kitaptan alınan bu bilgiler hemen hemen bütün İslami ilim dallarında görülmekte iken İsrailiyata en fazla tefsir alanında rastlanılmaktadır. Sahabeler daha önce Yahudi ya da Hıristiyan olup sonradan İslamiyet'i kabul eden kişilere sorular sormaktaydılar. Bunlardan bazıları Ka'b b. Ahbar ve Abdullah b. Selam gibi zatlardı. Çünkü bu kişiler ehli kitaba ait bilgilere sahiptiler. Ancak her şey ehli kitaba sorulmadığı gibi, onlardan alınan cevapların tamamı da doğru kabul edilmiyordu. Ehl-i kitaba başvurulmasına izin veren Al-i İmran Sûresi'ndeki "...De ki: "Doğru söylüyorsanız Tevrat'ı getirip okuyun!"¹⁰⁴ ayeti bu konuda aydınlatıcıdır. Bahsedilen ayetin İsrailiyatın rivayet edilmesine izin verdiğini ifade

⁹⁹ Talat Koçyiğit, *Hadis Usulü*, TDV Yayın Kurulu, Ankara 2014, s.263.

¹⁰⁰ Hatib el-Bağdadi, *Takyidu'l-İlm*, Dimeşk 1949, s.65.

¹⁰¹ Hatib el-Bağdadi, *a.g.e.*, s.86.

¹⁰² Hatib el-Bağdadi, *a.g.e.*, s.72.; ez-Zehebi ebu Abdullah , *Tarihu'l-İslam*, 3. Cilt, Kahire 1368, s.38.

¹⁰³ Kemal Sandıkçı, *İlk Üç Asırda İslam Coğrafyasında Hadis*, Ankara 1991, s. 27.

¹⁰⁴ Ali İmran, 3/93.

eden Remzi Na'naa "Peygamber (a.s.) ve sahabeler buna uymuşlar, dinimizin emrettiği ve ehli kitabın sapkınlığını açıklayan bilgilerin, yine onlardan alınarak delil kullanılmasına"¹⁰⁵ izin vermişlerdir.

Konuyla ilgili ayet ve hadisler incelendiğinde İslamiyet'e uygun olan İsrailiyatın rivayet edilmesinde bir sakınca olmadığı görülmektedir. Allah'ın ve peygamberin (a.s.) ehli kitaptan rivayet etmeye cevaz vermesi, ehli kitabın İslam'a uygun olan haberleri hakkındadır. Ulema, tasdik ya da tekzip edilmeyen İsrailiyat ile ilgili çekimser kalmıştır. Çünkü bu rivayetler genellikle itikat ve ahkâmla ilgili olmayıp, çoğunlukla kıssa ve tarihi olayların ayrıntısında daırdır. Sonuç olarak İslami ilke ve prensiplere uygun olan bilgilere izin verilmiş, aykırı olan rivayetlere ise izin verilmemiştir.

2.4.İsrailiyat'ın Tefsire Girişi

Tefsir, Arapça fesr "فسر" veya taklib tarikiyle sefer "سفر" kökünden gelen bir kelimedir.¹⁰⁶ Fesr ise sözlükte bir şeyi açıklamak, beyan etmek ve ortaya çıkarmak anlamlarında kullanılmaktadır. Baştaki sarığın çıkarılması, gecenin karanlığından sabahın aydınlığının çıkması, bir şeyin üzerindeki perdenin kalkarak belli olması anlamlarına da gelmektedir. Ayrıca "فسر", hastalığı teşhis etmek amacıyla doktorun az miktardaki suyu incelemesi anlamına da gelmektedir. Terim anlamı olarak ise tefsir, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini açıklamak ve yorumlamak anlamına gelmektedir.¹⁰⁷ Bu tanımlamalardan hareketle tefsir, sarf ve nahiv gibi dil bilimleri; nasih, mensuh ve esbab-ı nüzul gibi Kur'an ilimlerinden; hadis ve tarih gibi rivayet ilimlerinden; mantık ve fıkıh gibi yöntem bilimlerinden faydalanılarak Kur'an-ı Kerim'in açıklanmasına imkân sağlayan ve O'ndan hüküm çıkarılmasına yardımcı olan ilimdir.¹⁰⁸ Özetle tefsir kelimesinin anlamının açıklamak ve yorumlamak anlamlarına geldiği belirtilmektedir. Bu esasen Kur'an-ı Kerim için de kullanılan anlamıdır.¹⁰⁹ Tefsir kelimesi bir ilim olarak değerlendirildiğinde ise "Allah'ın muradına delalet etmesi bakımından, insanın gücü ve Arap Dili'nin elverdiği ölçüde Kur'an-ı Kerim'in ihtiva ettiği manaları ortaya çıkarmaya çalışan ilimdir."¹¹⁰

Tefsir; usul bakımından ikiye ayrılmakta olup bunlardan birisi rivayet ağırlıklı tefsir diğeri ise dirayet ağırlıklı tefsir olarak incelenmektedir. Bunlardan Rivayet Tefsiri Kur'an'ın

¹⁰⁵ Na'naa, *a.g.e.*, s. 87.

¹⁰⁶ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arap*, Beyrut 1955, s.55.

¹⁰⁷ Ez-Zehebî, *Tacu'l-Arus*, 3. Cilt, Mısır 1306, s.470.

¹⁰⁸ Abdülhamit Birışık, "Tefsir", DİA, c: 40, Ankara 1988, s. 281.

¹⁰⁹ Yusuf Işıcık, "Te'vil ve Müteşabih", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2002, s.87.

¹¹⁰ Zerkâni, *Menahilu'l-İrfan fi Uhumi'l-Kur'an*, *Darü İhya- i El Mekteb-i Arabiyye*, C: II, Beyrut 1943, s. 4.

Kur'an'la ya da Kur'an'ın sünnetle tefsir edilmesini, ayrıca sahabe ve tabiinden rivayet edilen haberler vasıtasıyla Kur'an'ı Kerim'in tefsir edilmesini ifade etmektedir.¹¹¹ Dirayet Tefsiri ise rivayetin yanında şiir, dil ve edebiyat gibi bilgilere dayalı olarak Arap Dili vasıtasıyla Kur'an'ı Kerim'in tefsir edilmesini ifade etmektedir.¹¹² İslamiyet'in ilk zamanlarından itibaren günümüze kadar bazen ayetler, bazen sureler bazen de Kur'an'ı Kerim'in tamamının çok sayıda tefsiri yapılmıştır. Tefsir, Allah'ın (c.c.) Kur'an'ı Kerim vasıtasıyla insanlara bildirdiklerinin daha iyi anlaşılması ve açıklanması bakımından, herkesin daha rahat anlaması amacıyla ortaya çıkarılan eserlerdir.

2.5.İsrailiyat'ın Tefsire Girme Sebepleri

İsrailiyatın tefsire girme sebeplerinden birisi Peygamber aleyhisselam'ın şeriata aykırı olan hususlar dışındaki durumlarda ehl-i kitaptan rivayet etmeye izin vermesidir. Daha sonra Kur'an-ı Kerim'de ehli kitap hakkında çok açık olmayan bir takım bilgilerin verilmesi, bu bilgilerin öncelikle ehli kitaba sorulmaya başlanmasıdır. Araplar semavi kitapları ve çoğunlukla okuma yazma bilmeyen bir toplumdular. Bilmedikleri konularda bir şeyler öğrenmek istedikleri zaman Yahudilere ya da Hıristiyanlara başvurmaktaydılar. O dönemde ise Araplar arasında göçebe yaşayan Yahudi toplulukları bulunmaktaydı. Bu kişilerin bildikleri malumatlar, Araplar arasında yayılmış, daha sonra İslamiyet'i kabul etmeleri ile birlikte bu malumatların İslamiyet'e ve İslam kültürüne karışmasına neden olmuştur.¹¹³

İsrailiyat daha çok ehli kitap olan Yahudi ve Hıristiyanlar yoluyla İslamiyet'e girmiştir. Araplar ilim bakımından zayıf ve Ümmi idiler. Bu nedenle her şeye karşı merak içerisinde olup, herkesi ilgilendirmeyen birtakım mevzular hakkında dahi bilgi sahibi olmak istiyorlardı. Bu nedenle kendilerinden daha üstün ve bilgili gördükleri Yahudilere, bilmediklerini sormaya başladılar. Bazı kişiler haricinde onlardan alınan cevapların neredeyse tamamını doğru kabul etmekteydiler. Kur'anı Kerim'de, Tevrat ve İncil'deki bazı konulara her yer değinmesi, Müslümanların bu konularda onlara soru sormasına daha çok imkan sağlamıştır. Kur'anı Kerim'in önceki kitaplardan bahsetmesi ve önceki toplumlara ait bilgilerden haber vermesi aslında inanan kimselerin imanlarını güçlendirmek ve birtakım ibret dersi vermek amacıyla. Arap Yarımadası'ndaki Yahudilerin de Ümmi oldukları düşünüldüğünde, onların da sahip oldukları bilgilerin yine başkaları vasıtasıyla elde ettikleri

¹¹¹Zehebî, *a.g.e.*, C.I. s. 156.

¹¹²Ebû Abdillâh Bedreddîn Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'idî'l-fikhiyye. I-III*, Kuveyt Vezâratü'l-evkâf el-Küveytiyye 1405/1985 II, s.180.

¹¹³Müslim, s.301.

anlaşılmaktadır. Araplar genel olarak okuma yazma bilmediği gibi İbranice de bilmiyorlardı. Allah Kur'an-ı Kerim'de onlara ilişkin Bakara suresinde "İçlerinde birtakım ümmîler vardır ki kitabı bilmezler; bütün bildikleri kuruntulardan ibarettir. Onlar sadece zan ve tahminde bulunurlar."¹¹⁴ buyurmaktadır. Buradan o dönemin insanları ile ilgili -özellikle de Yahudiler- bir takım kuruntulara sahip oldukları, bildiklerinin gerçek değil zan ve tahmin olduğu anlaşılmaktadır. Müslümanlar her fırsatta ehli-i kitaba koşmuş ve Kur'an'ın bahsettiği olayların benzerlerini onları sormuşlardır. Hatta bazen Kur'an-ı Kerim'in kıraatinde dahi ortaya çıkan ihtilaflar nedeniyle ehli kitaba sorular sormuşlardır. Bu ve benzeri sebepler neticesinde İsrailiyat Müslümanlar arasında yayılmıştır. Dolayısıyla Tedvin devrine kadar yapılan bu rivayetler kitaplarda yerini almıştır. Sonuç itibarıyla İsrailiyat adı verilen bilgilerin belirli bir kısmının da bizzat Müslümanlar tarafından kendi aralarında yayıldığı ve kitaplarda yerini aldı görülmektedir. Buna örnek olarak da Abdullah ibn Amr ibn el-As'ın Yermük Savaşı'nda iki deve yükü miktarınca ehli kitap eseri elde ettiği ve bunları okuduğu, okuduklarını da çevresini anlattığı rivayet edilmektedir.¹¹⁵

Bunların yanında İsrailiyat'ın İslamiyet'te yayılmasını kolaylaştıran bazı etkenler bulunmaktadır. Bunlar daha çok, Kur'an-ı Kerim'in ehli kitaba yaklaşımı, Peygamber Aleyhisselam'ın ehli kitap hakkındaki hadisleri ve ehli kitabın İslamiyet'i benimsemesi şeklindedir. Bilindiği üzere İslamiyet'in temel esaslarından birisi daha önce gönderilmiş kitaplara ve peygamberlere iman etmektir. Allah, Kur'an-ı Kerim'de konuya ilişkin "...Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar. "O'nun elçileri arasında ayırım yapmayız..."¹¹⁶ buyurmaktadır. Ayette Allah'tan indirilen kitaba ve gönderdiği peygamberlere aralarında hiçbir ayırım gözetmeksizin iman edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Müslümanlar, kendilerinden önce gönderilen hem Yahudilerin hem de Hıristiyanların peygamberlerine iman etmek durumundadırlar. Ancak İslamiyet'ten önce gönderilmiş olan dinlerin insanlar tarafından tahrif edilmiş olan kısımları bunun dışındadır. Kitabın bozulan kısımlarının tespit edilmesi pek mümkün olmadığı için Peygamber aleyhisselam da ashabına bu hususta, ehli kitabın söylediklerinin ne inkar edilmesini ne de teyit edilmesini istememiş ancak "Allah'tan indirilene iman ettik"¹¹⁷ demelerini, rivayetlerin ilahi boyutunu öne çıkararak

¹¹⁴Bakara, 2/78; et-Taberi, I, 373.

¹¹⁵İbnü Kesir. I. 9; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Diyanet Vakfı Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2012, s. 61; Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyat (Hicri 6. Asrın Başına Kadar)*, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Doktora Tezi, Erzurum 1974, s.16.

¹¹⁶Bakara, 2/285.

¹¹⁷Bakara, 2/136.

“bize vahyolunana da size vahyolunana da iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir.”¹¹⁸ denmesini istemiştir.¹¹⁹

Kur'an'ın, muhatapın kültürel özelliklerini dikkate almasında İsrailiyat'ın tefsire girişinde etkili olmuştur. Bunlardan biri Araplar arasındaki kıssa anlatma geleneğidir. Şöyleki: İslamiyet öncesinde kıssalar savaşlarda yapılan kahramanlıkları ve başarıları anlatmak için kullanılan edebi bir tarzdır. Bu tarz İslamiyet'in gelmesi ile birlikte Kur'an'ın ilk muhatapları olan Arap toplumundaki geleneğe uygun olarak, Kur'an'da da kıssalara yer verilmiştir. Yine bu gelenek Kur'an-ı Kerimin açıklanması ve hadislerin aktarılmasında da Müslümanlar arasında devam ede gelmiştir. Nihayetinde bu şekilde İsrailiyat İslam literatüründe yerini almıştır.¹²⁰

Peygamber Aleyhisselam bazen sahabe ile sohbet eder ve Kur'an-ı Kerim'in farklı yönleri üzerinde dururdu. Sahabe, Peygamber aleyhisselam'ın sözlerini ezberlemekte ve orada olmayanlara ulaştırmaktaydılar. Bu şekilde sahabeler tabiine, tabiin ise öğrendiklerini sonraki nesillere aktarmaktaydılar. Peygamber aleyhisselam ve Sahabeler döneminde yapılan rivayetlerin sağlam olması konusunda bir sorun yoktur. Ancak tabiin döneminde ravilerde aranan kişinin adil olması, isnat ettiği kişiye yakın olması, hafızasının güçlü olması gibi birtakım özellikler aranmıştır. Daha sonra ise isnatlar atlanarak rivayetler verilmeye başlanmış, dolayısıyla isnatlar ortadan kalktığı için ortaya konulan tefsir ve hadis eserlerinde doğru ve yanlış birbirinden ayrılması zorlaşmıştır. Isnatların kalkmış olması, kitaplarda yer alan her rivayetin doğru kabul edilmesine yol açmıştır. Bu durum İsrailiyatın tefsire girmesini kolaylaştırmıştır.¹²¹ İbn Haldun'a göre ise, Arap toplumu semavi kitapları olmayan, Göçebe yaşayan, okuma yazma bilmeyen bir toplumdur. Öğrenmek istedikleri bir şey olduğunda onu, daha çok Yahudi ve Hıristiyanlara sormaktaydılar. Çünkü buldukları toplumla en fazla etkileşim halinde olan Yahudilerdi. O zamanın tefsircileri dahi eserlerinde böylesi bir ayrıma ve incelemeye gitmemişlerdir. Bu durum daha sonradan İslamiyet'i kabul eden Yahudi ve Arap'ların bildirdiği rivayetlerin olduğu gibi kabul görmesine sebep olmuştur.¹²² Esasen bu görüşler genel bir değerlendirme olup güvenilir hadis kaynaklarının isnatsız meydana getirildiği gibi yanlış bir anlaşılmaya sebebiyet vermemelidir. Tam aksine hadis rivayetlerinin

¹¹⁸Ankebut, 29/46.

¹¹⁹Aydemir, *a.g.et.*, s. 17.

¹²⁰ Özcan Hıdır, *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, İnsan, İstanbul 2006, s. 78.

¹²¹Muhammed Hüseyin ez-Zehabi, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyat*, 1. Baskı, (trc. Enbiya Yıldırım), Otto Yayınevi, 2017, s. 19-26.

¹²² Atilla Yargıcı, “Tefsirlerde İsrailiyat Konusuna Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 15. 2006, s. 4.

arkasında yazılı kaynaklar vardır.¹²³ Prof. Dr. Hamidullah ise Buhari ve Müslim'in kaynak gösterdiği Hemmam'ın¹²⁴ eseri ile rivayet edilen hadisleri karşılaştırarak arada nokta dahi fark olmadığını kaydedilmesinin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.¹²⁵

İsrailiyat'ın tefsire girmesinin önemli nedenlerinden bir tanesi de, gerek Peygamber aleyhisselam döneminde gerekse daha sonraki dönemlerde Kur'an, ezberlendiği ve yazılı hale getirildiği için bizzat kendisine müdahale edemeyip değiştiremeyen bir takım kimseler yorumlamada ve ayetlerin açıklanmasında Kur'an'ın dışında farklı bilgiler ortaya koyarak amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır.¹²⁶ Bu girişimi hadislere İsraili bilgiler ekleyerek gerçekleştirmek istemişlerdir. Lakin Hicr Suresi'nin ilgili ayetinin kapsamı Kur'an'ın lafzen ve manen korunması anlamında olup manen korunma hadisler aracılığıyla sağlanmıştır. Bu da hadislerin korunmasını gerekli kılmıştır. Sahabe'den itibaren yapılan çarışmalar hadislerin korunduğuna dair delil teşkil eder. Bunun en çarpıcı örneğini ise Hz. Aişe validemizde müşahade etmekteyiz. Gerek Kur'an'ın anlamlandırılmasındaki etkili rolü, gerekse hadislerin yanlış anlaşılmasını engelleme çabası hadislerin korunmak suretiyle Kur'an'ın manende korunmasını sağlamıştır.¹²⁷

2.6.İsraili Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Tefsirlerde İsrailiyatın yer almasının sebepleri ile ilgili olarak Arap toplumunun ümmi olması, Arapların Yahudi ve Hıristiyanlarla etkileşimleri sonucunda edindikleri bilgiler, Kur'an'da öğüt amacıyla öz olarak anlatılan kıssa ve bilgilerin tamamının merak edilmesi sonucunda öğrenilen bilgilerin, Kur'an'ın açıklaması olan tefsirlerde yer aldığı bir gerçektir. Ancak İsrailiyat adı verilen bilgilerin başka bir yönünü de, rivayet edilen bilgilerin doğruluğunun ispatlanması amacıyla ileri sürülen kesin bilgiler içeren örneklerdir.¹²⁸ Burada Arap dilinde ise bir rivayetin, kaidenin, ayet ya da hadislerle, sahih senetler ve nakli delillerle

¹²³ Fuat Sezgin, *Buharinin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İbrahim Horoz Basımevi İstanbul, 1956. s. 9.

¹²⁴ Hemmam ibn Münebbih'in "sahife"si 1889 tarihli Berlin Kraliyat Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu- Arapça El Yazmalar Kataloğunun 183'üncü sayfasında "1384 We 1797" numarada kayıtlı bulunmaktadır. Ancak bu "Sahife" 1939'da Tübingen Şehri'ndeki kütüphaneye nakledilmiştir.

¹²⁵ Muhammed Hamidullah, *Muhtasar Hadis Tarihi Sahife-i Hemmam ibn Münebbih*, (Tercüme eden: Kemal Kuşçu), Beyan Yayınları, İstanbul 2016, s. 78-85.

¹²⁶ Ebû Reyve, *Edva' ale's Sünneti'l-Muhammediyye*, Kahire 1119, s. 35.

¹²⁷ Hüseyin Çelik, "Hz. Peygamberin Hz. Aişe ile Olan Evliliğinin Kur'ân'ın Korunmasına Katkısı", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 16, Sayı 53, Güz 2012, s. 81.

¹²⁸ İbrahim Hatiboğlu, "İsrailiyat", DİA. 1988. Cilt: 23, s. ;Muhammed Semir Necib el-Lebdi, *Mecmu'atu'l-Mustalalulti'n-Nahviyye ve's-Sarfıyye*, Beyrut 1985, s. 119.

ispatlanması olan istişhad kavramı önem kazanmaktadır.¹²⁹ Bu kelimenin yerine aynı anlama gelen *ihiticac* ve *istidlal* kelimeleri de kullanılabilir. İstişhad, gerçekleştirilen fetihler sonucunda farklı dil ve toplumlarla etkileşim kurulmasına bağlı olarak Arap dilinin bozulmasını önlemek amacıyla ortaya çıkmıştır. İstişhad bir edebi tür olup şiir ve şiir dışı olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Buna ilaveten istişhad İslam öncesi (Cahiliye dönemi), muhadram, İslam'ın ilk dönemi (mütekaddimûn) ve yeni (mütevelledûn, muhdesûn) şeklinde dört gruba da ayrılmaktadır.¹³⁰ İstişhad Kur'an ayetlerinin açıklanması, desteklenmesi ve ehl-i kitabı susturmak gibi üç amaçla yapılmıştır.¹³¹

2.6.1. Metin Açısından

İslami kaynaklara giren İsrailiyat'a ilişkin bilgiler İslamiyete uygun olanlar ve olmayanlar, tasdik edilen tasdik edilmeyen ve hakkında herhangi bir şey söylenmeyen rivayetler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Müfessirlerden bazıları bu bilgileri eleştirel bir süzgeçten geçirmiş ve her rivayeti tefsirine almamıştır. Ancak bazı müfessirler de rivayetleri olduğu gibi aktarmışlardır. Bunda Peygamber Aleyhisselamın "İsrailoğullarından haber nakledin, bunda bir beis yoktur."¹³² Hadis-i Şerifi ve Allah'ın "Ehli kitabı ne tasdik ne de tekzib ediniz... Biz Allah'tan gelene iman ettik, bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir..."¹³³ deyiniz beyanına istinaden sahabelerin birçoğu tekzib ve tasdik edilmeyen rivayetleri nakletmişlerdir.¹³⁴

2.6.2. Nakil Açısından

İslamiyet geldiğinde Arap toplumu genel olarak ümmi idi, hatta Peygamber Aleyhisselam da bu ümmiler arasındaydı. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de farklı yerlerde de geçmektedir. Örneğin Cuma Sûresi'nde "Ümmîlere kendi içlerinden, onlara âyetlerini okuyacak, onları arındıracak, onlara kitabı ve hikmeti öğretecek bir elçi gönderen O'dur..."¹³⁵ buyrulmaktadır. Bu sebeple İslamiyet'in ilk yıllarında rivayetler sözlü olarak nakledilmiştir. Arapların ümmi olarak gerek İslamiyet'ten önce gerekse de İslamiyet geldiğinde bilmediklerini ehli kitaba sormaları İsrailiyatın Araplar arasında yayılmasına yol

¹²⁹Yusuf Sancak, "Hadisin Arap Dili Temel Kaynakları İçinde İstişhad ve Edebi Yönü Arap Dili ve Edebiyatına Katkıları", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 24, 2005, s. 2.

¹³⁰İsmail Durmuş, "*İstişhad*", *DİA*, 1988, Cilt: 23, s. 396.

¹³¹ Karasakal, *a.g.t.*, s. 148.

¹³²Buharî, *Enbiya*, 50; Tirmizî, *İlim*, 13.

¹³³Ankebut, 29/46.

¹³⁴Burhâneddin Bikâî, *Nazmü'd-Dürer ft Tenâsübi'l-Âyât ve's-Süver*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire ts. I/274, s.147.

¹³⁵Cuma, 62/2.

açmıştır. İlk olarak sözlü nakledilen bu rivayetler daha sonraları tedvin döneminde ise yazılı hale gelmiş ve İsrailiyat içeren bu rivayetler kaynaklara ve tefsirlere girmeye başlamıştır. Bu durum bazı tefsirciler tarafından dikkate alınmış ve değerlendirmelere tabi tutmuşlar ancak bazıları ise kaynakları güvenilir kabul ederek olduğu gibi aktarmışlardır. Taberi (310/922) ve dönemindeki müfessirler ehli kitaptan aldıkları nakilleri sözlü olarak yapmışlardır. Ancak Mücahid (103/711), Mukâtil b. Süleyman (110/728), Abdurrezzak b. Hemmam (2011/826) gibi müfessirler ise ehli kitaptan yapılan rivayetleri doğrudan Tevrat, Zebur ve İncil'den yapmışlardır.

2.6.3. Râvî Açısından

Raviler israili rivayetleri şer'î ölçüleri içerisinde kalarak nakletmişlerdir. Bunu yaparken de söyleyenlere isnad etmişler ve haberin doğruluğunu yanlışını ayırt etmeksizin isnad belirtmişlerdir. Ravilerin güvenilir olmaması rivayetlerin doğruluğunun tartışılmasını gereksiz kılacağından, öncelikle ravilerin sika olup olmadığı önem arz eden bir husus olarak karşımıza çıkar. Karasakal¹³⁶ yaptığı araştırmada Taberî, Beğavi ve İbn Kesir'in tefsirlerini incelemek suretiyle incelediği yaklaşık 50 kadar ravinin –birkaç istisna hariç- sika olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla yapılan nakillerin istişhad maksadıyla yapıldığı söylenebilir.

2.7.İsrailiyat Eleştirileri

Buraya kadar olan kısımlarda İsrailiyatın tefsir alanına nasıl girdiği ve İsrailiyatın kaynakları üzerinde durulmuştur. Burada da tefsire giren İsrailiyata yönelik eleştirilere yer verilmiştir. Bu bağlamda ilk tefsir çalışmalarından itibaren günümüze kadar olan süreç genel itibariyle değerlendirilmiştir.

Tefsir kitapları ortaya konulurken müfessirler, Kuran'da yer alan bazı tarihi bilgilerin ve sebab-i nüzul gibi hususların ayrıntısında ehl-i kitaba başvurmuşlar ve daha önceki ümmetlerden aktarılan bilgi ve olayları, onların verdikleri rivayetler doğrultusunda açıklama yoluna gitmişlerdir. Ahmet bin Hanbel'e göre *tefsir, meğâzi ve melâhim* olmak üzere üç şeyin aslı yoktur. Bu ifade henüz erken dönemlerde bile tefsire yönelik yapılan bir eleştiridir. Eleştirinin nedeni ise tefsircilerin adaletsizliği, kötü halleri ve kıssalara yapılan eklemeler dolayısıyla güvenilir olmadıkları kanaatidir.¹³⁷ Bu durum tefsirciler tarafından İsrailiyat'ın ilk

¹³⁶Karasakal, *a.g.e.*, s. 35.

¹³⁷Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi li-Ahlâki'r-Râvi ve Âdâbi's-Sâmi'*, Mektebetü'l-Meârif, Riyad. ty. II, 162, s.

zamanlardan itibaren tefsirde yer aldığı şeklinde yorumlanmıştır.¹³⁸ Bu dönem tefsirleriyle ilgili en öne çıkan eleştiriler Mukâtil b. Süleyman ve Kelbî gibi musanniflere odaklanmaktadır. Sonuç olarak da bu kişiler hadisçiler tarafından olumsuz değerlendirmelere tabi tutulmuşlardır.¹³⁹ İsrailiyat'a ilişkin değerlendirmelerin özellikle kıssalar üzerinde olduğu görülmektedir. Kıssacılar, ehli kitaptan almış oldukları bazı bilgileri olduğu gibi bazılarını da bir takım eklemeler yapmak suretiyle tefsir adı altında insanlara aktarmışlardır.

Hz Ali bazı kıssacıların, kıssa anlatmalarını yasaklamış bazılarını ise teşvik etmiştir. Bir gün kıssa anlatan bir kişiye rastlayan Hz. Ali kişiye nâsîh ve mensûh bilgisinin olup olmadığını sormuş, olmadığını öğrenmesi üzerine ise kişiye "hem kendini hem de başkalarını helak ettin"¹⁴⁰ demiştir. Bu örnekte kıssa anlatmak için belirli bir bilgi birikiminin olması gerektiği ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla her duyulan ve söylenen kıssanın doğru olmayacağı dikkate alınmalıdır.

Kıssacıların tefsir ve hadis kaynaklarında değişiklikler yaptıkları gerekçesiyle bazı kimseler onlara hadis rivayeti dahi yapmamışlardır.¹⁴¹

Zehebî, kıssacıların halk nazarında bu kadar kabul görmesinin sebebini araştırır ve bunun sebebini, onların garip ve hayret verici bazı hikâyeler anlatmalarına hatta bazı olayları sanki Peygamber Aleyhisselam ya da sahabe'den rivayet ediyormuşçasına anlatmalarını bağlamaktadır. Ayrıca kıssacıların birçoğunun da tefsir ilmi ile uğraştıkları söylenmektedir.¹⁴² Daha sonraki dönemlerde ise Muaviye kıssacıları resmi olarak tanımış ve kendi lehinde kıssa ve propagandalar yapmaları amacıyla onları istihdam etmiştir.¹⁴³

Günümüzde ise İsrailiyat dâhili bir konu olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle de harici boyutta da ele alınması gerekmektedir. İslamiyet'in ilk zamanlarında İsrailiyat daha çok bir iç mesele iken, çağımızda gelişen olaylar ve günümüz koşulları meselenin dış boyutunun da ele alınması gerektiğini bizlere göstermiştir. 18 ve 19 yüzyıllardan itibaren batı dünyasında meydana gelen bilimsel ve teknolojik gelişmeler etkisini İslam dünyasına da yansıtmıştır. Batı dünyası akıl ve bilimin ışığında ilerlerken Müslümanlar ellerindeki potansiyeli iyi değerlendirememiş ve Batı dünyasının gerisinde kalmıştır. İslam dünyasının geride kalmasının sebepleri ise siyasi parçalanmalar, bilimsel eksiklik, mezhepçilik ve bid'atler

¹³⁸Reşid Rıza, *İslam'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri*, DİB Yayınları, Ankara 1974, s. 45.

¹³⁹Na'naa, *a.g.e.*, s.87.

¹⁴⁰İbnü'l-Cevzî, *el-Kussâs*, s. 22.

¹⁴¹Hatîb Bağdâdî, *Şerafü Ashâbi'l-Hadîs (thk. Mehmed Said Hatiboğlu)*, DİB, Ankara 1991, s.72.

¹⁴²M. Hüseyin Zehebî, *el-İsrâîliyyât fi't-Tefsîr ve'l-Hadîs*, Mektebe Vehbe, Kâhire, s. 147-160; Ahmed Halil, *Neş'etü't-Tefsîr*. s. 39; Ahmed Halil es-Seyyid, *Neş'etü't-Tefsîr fi'l-Kütübi'l-Mukaddese ve'l-Kur'an*. el-Vekâletü'ş-Şarkıyye, İskenderiye 1954, s. 127.

¹⁴³Uğur Mücteba, "Va'z Kıssacılık ve Hadiste Kussâs", *AÜİFD*, cilt: 28. Yıl: 1986, s. 291-326.

olarak ortaya çıkmıştır. Öncelikle Müslümanlar arasında birlik sağlanması amacıyla dinin sonradan ortaya çıkan bid'atlerden arındırılması gerektiği kabul görmüştür.¹⁴⁴

Müslümanların geride kalmalarının nedenlerinden birisi de Haçlı Seferleri sonrasında ortaya çıkan Müslüman-Hıristiyan etkileşimleri sonucunda, oryantalistlerin İslamiyet'e ilişki çarpıtılmış bilgileri Müslümanlar arasında yayma çabalarıdır. Oryantalistler hurafeler, batıl inançlar ve İsrailiyatın Müslümanlar arasında yayılmasında, vurdumduymaz bir toplumun temellerinin atılmasında, toplumdaki ilişkiler ağının azaltılması ve hatta ortadan kaldırılmasında, bilim anlayışının ezbere dayalı olarak geliştirilmesinde, Müslümanların yeni meselelere çözüm getirmemelerine odaklanmış bir eğitim anlayışının oluşturulmasında etkili olmuşlardır. Bu nitelikler maalesef, oryantalistler tarafından Müslümanlar arasında yaygınlaştırılmış, günümüz İslam dünyasının içinde bulunduğu durum göz önüne alındığında bunda da kısmen başarılı oldukları söylenebilir. İslam dünyası üzerinde dışarıdan etki edemeyen Yahudi ve Hıristiyanlar, bu şekilde İslamiyet'e ve Müslümanlara içeriden zarar vermeyi amaçlamışlardır.¹⁴⁵

Seyyid Kutub'a göre günümüz şartları içerisinde bilim ve teknolojik gelişmeler dikkate alınarak İslamiyet'in bidatlardan ve İsrailiyat'tan arındırılması gerektiği görüşü İleri sürülmüştür.¹⁴⁶ Bununla ilgili olarak Muhammed Abduh da benzer görüşü savunmuş, bundan dolayı ise batı dünyası tarafından İsrailiyat'ın reddedilişinin dönüm noktası olarak kabul edilmiştir.¹⁴⁷ Ona göre kaleme alınan tefsirlerde İsrailiyat olgusu araştırılması gereken bir konudur. İsrailiyat'ı birçok müfessir benimsemiş ve eserlerinde Kur'an kıssalarına ek olarak ya da onları açıklamak amacıyla ehli kitaba ait kaynaklara özellikle de Tevrat ve İncil'deki bilgilere yer verilmiştir. Ona göre Kur'an'da geçen kıssalara eklemeler yapıldığı, diğer kültürlere ilişkin rivayetlere yer verildiği, rivayetlerin doğru olup olmadığının sorgulanmadığı, rivayetlerde kaynak belirtilmediği ifade edilmektedir.¹⁴⁸

Abduh, Kur'an'da geçen kapalı bilgilerin araştırılmasının doğru olmadığı, bu bilgilere ilişkin te'vil yollarına gidilmemesi gerektiği, özellikle Kur'an kıssalarının yorumlanmasında İsrailiyat'a ilişkin kaynaklara başvurulmaması ve rivayetlere yer verilmemesi gerektiği görüşünü savunmaktadır. Buna örnek olarak Bakara Sûresi'nde "Yahut evlerinin duvarları

¹⁴⁴Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abduh, *el-Urvetü'l-Vüska*, (tr. İbrahim Aydın), Bir Yayıncılık, İstanbul 1987, s. 46.

¹⁴⁵İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s. 9.

¹⁴⁶Kutub, Seyyid. *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, Dâru's-ŞurûkVI, 3978, Beyrut 1985

¹⁴⁷Muhammed b ez-Zehebî Huseyn, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn III*, Dâru'l-kütübi'l-hadîse, II. 380, Kahirre, 1976, s. 24.

¹⁴⁸Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm el-Müştehir bi'smi Tefsîri'l-Menâr I-XII*, Dâru'l-Menâr, Kahire 1947, s. 126.

çatıları üzerine yıkılmış, ıssız bir kasabaya uğrayan kimsenin durumu gibi..."¹⁴⁹ ayetinde geçen hadisede kasabanın, yerin ve oradaki kişilerin bahsi geçmemektedir. Ancak bazı müfessirler bunlara ilişkin de bilgi verme gayreti içerisinde olmuşlardır. Örneğin Diyanet İşleri başkanlığı tefsirinde ayette geçen durumlara ilişkin "bilgilere göre örnekte geçen kasaba Beytülmağdis, buraya uğrayan şahıs ise bir rivayette Yeremya b. Hilkiyâ, bir başka rivayete göre ise Üzeyr b. Şerhiyâ'dır (Ezrâ b. Serayâ). İbn Âşûr bu kişinin, İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberlerden Hezekiel olduğu tespitini tercih etmiştir...."¹⁵⁰ şeklinde ayrıntılı bilgilere yer verildiği görülmektedir.

Mukâtil hakkında yapılan olumsuz tenkit ve eleştirilerin büyük bir kısmı, yaşadığı Horasan bölgesine hâkim olan yanlış itikadî akımlarla özdeşleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim eserlerine atıf yapılmadan Mukâtil hakkında yapılan teşbîh ve tescîmle ilgili değerlendirmeler, yazdığı eserlerle ve söylediği sözlerle kıyaslandığında gerçeği yansıtmamaktadır. Kanaatimizce Şehristânî'nin, Mukâtil'in sözlerine atfen yaptığı değerlendirme, onun Allah'ın sıfatları konusundaki görüşlerini, teşbîhî fikirlere bakışını objektif olarak ortaya koymaktadır. Buna karşılık Mukâtil hakkında ileri sürülen isrâiliyat ve hurûf-ı mukattaa hakkındaki eleştirilerin ise gerçeklik payı bulunmaktadır. Hurûf-ı mukattaa Kur'an'daki kullanımlarına bakıldığında bir meydan okuma, Kur'an'ın icazını vurgulama ve muhatabın dikkatini Kur'an'a çekmeye matuf oldukları anlaşılmaktadır. Ancak Mukâtil, Kur'an'ın bütünlüğünden yola çıkarak bu harfler hususunda bir sonuca varma yerine herhangi bir eleştiride bulunmadan bu konuda kendine gelen bazı isrâilî rivayetlere yer vermiştir. Ayrıca o, Ehl-i kitabın etkisinde kalarak bazı ayetlerin tefsirinde de isrâilî bilgilerden yararlanmıştı. Özellikle Hz. Âdem'in yaratılışı ve "kâf" harfiyle ilgili olarak naklettiği isrâilî nakiller bu manada dikkate değerdir. Onun bu konularda yazılı olarak naklettiği isrâilî bilgiler, kendisinden sonraki müfessirlerin bir kısmı tarafından kullanılmıştır.¹⁵¹

Sonuç olarak, İslam'ın ilk zamanlarından itibaren tefsirlerde İsrailiyat'a yer verilmiştir. Ancak İsrailiyat'ın kaynakları yalnızca ehli kitap olmayıp farklı kültürel bilgi ve aktarımların da bunun içerisinde yer aldığı görülmektedir. İsrailiyat'ın tefsir kaynaklarında yer almasının nedeni, Kur'an'ın daha iyi anlaşılması amacına hizmet ettiği düşünülmektedir. Fakat bu noktada İsrailiyat olarak ortaya konulan rivayetlerin doğruluğu, İslam'a uygun olup olmaması gibi farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi gerekmektedir.

¹⁴⁹Bakara, 2/259.

¹⁵⁰ Yazarın Adı Soyadı, *Kur'an Yolu Tefsiri*, DİB, Cilt: 1. 2017, s, 410-412.

¹⁵¹Mehmet Altuntaş, "İsrailiyat in the Commentary of Muqâtil B. Suleiman and His Comments on Hurûf Al-Muqattaa", *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZIFDER]*, 13, 13 (2018/13), s.7.

III. BÖLÜM

TEFSİRİ KEBİRİN İSRAİLİYAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu kısımda Mukâtil b. Süleyman'ın Kur'an-ı Kerim'i tefsirinde kullandığı açıklamalar ve rivayetlerin İsrailiyat açısından değerlendirilmesine yer verilmiştir. Bu değerlendirme sûrelere göre tasnif yapılarak aşağıda ele alınmıştır.

3.1. Ayetlerin Tefsirinden İsrailiyat Örnekleri

3.1.1. Bakara Sûresi

Bakara Sûresi 67. ayette Allah Teala (c.c.) “ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُذْبَحُوا بَقَرَةً ۗ قَالُوا أَنْتَتَّخِذَنَا هُزُوعًا قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ” buyurmaktadır. Ayetin meali ise Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından “ Bir zaman Mûsâ kavmine, "Allah size bir inek kesmenizi emrediyor" demiş; onlar da "Bizimle alay mı ediyorsun!" demişlerdi. Mûsâ, "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım!" dedi.”¹⁵² şeklinde açıklanmaktadır.

Mukâtil b. Süleyman bu ayetin mealine ek olarak tefsir ederken bu olayın Firavun'un boğulmasından önce Mısır'da gerçekleştiğini belirtmiştir. Olayın sebebini ise İsrailoğullarından iki kardeşin amca çocuklarını miras için öldürmeleri ve onu iki kasaba arasına atmaları şeklinde ifade etmiştir. Daha sonra sabah olduğunda iki kasaba arasındaki mesafe ölçülmüş ve ikisi arasındaki mesafenin eşit olduğu görülmüştür. Bunun üzerine kasaba halkına bunu kimin öldürdüğü sorulmuş ancak katil bulunamamıştır. Bu durum için Musa'dan (a.s.) yardım istemişler ve O'ndan Allah'a dua etmesini istemişlerdir.¹⁵³

Kur'an-ı Kerim ve sahih kaynaklarda olayın bu şekilde gerçekleştiğine olayın zamanına, yerine ve kişilere ilişkin detaylı bilgiler verilmemiştir. Burada amaç öğüt ve ibret alınması olduğundan detaya girilmemektedir. Dolayısıyla ayeti tefsir ederken Mukâtil tarafından rivayeti yapılan ve açıklanan bu bilgiler İsrailiyata ilişkin olup, dönemin Yahudi bilginleri tarafından Müslümanlara aktarılan bilgilerdendir.¹⁵⁴

Kıssanın devamı niteliğinde olan 71. ayette ise İsrailoğullarının boğazlamaları emredilen ineğin özelliklerini sormaları ve kesmeye yanaşmamalarına istinaden Allah (c.c.)

¹⁵²Bakara, 2/67.

¹⁵³Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 85.

¹⁵⁴DİB, Kur'an Yolu Meali, 2012. 74/ 67-73.

ineğin özelliklerini bildirmiştir.¹⁵⁵ Mukâtil b. Süleyman bu ayetin tefsirinde tarif edilen ineğin “Nuriyye bt. Ram” adında bir kadında bulduklarını, bunun için pazarlık edip, derisini dolduracak kadar altın verilerek ineği satın aldıklarını ifade etmiştir.¹⁵⁶ Bu rivayeti aktardığı kaynak belli olmamakla birlikte Elmalılı’da buna yakın bir haber kaynak belirtilmeksizin verilmiştir.¹⁵⁷ DİB’in tefsirinde ise bu olaya rastlanmamaktadır.

Bakara sûresi 76. ayette “وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بِبَعْضِهِمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ” “Onlar inananlarla karşılaştıklarında "İman ettik" derler. Birbirleriyle baş başa kaldıklarında ise, "Allah'ın size açtıklarını (Tevrat'taki bilgileri) rabbiniz katında sizin aleyhinizde delil getirsinler diye mi onlara anlatıyorsunuz; bunları düşünemiyor musunuz!" derler.”¹⁵⁸ buyrulmaktadır.

Mukâtil b. Süleyman bu ayetin tefsirinde bir Müslüman'ın anlaşmalı ya da sütkardeşi olan Yahudi ile karşılaştığında O'na kitaplarında Hz. Muhammed'den haber verilip verilmediğini sormakta ve o da doğru olduğunu, haber verildiğini anlatmaktadır. Bunun üzerinde Yahudilerden ileri gelenlerden Ka'b b. el-Eşref, Ka'b b. Esid, Malik b. ed-Dayf (es-Sayf) ve Cudeyy b. Ahtab bu haberi veren diğer Yahudilere çıkmışlar ve kitap hakkında Müslümanlara malumat vermemelerini istemişlerdir.¹⁵⁹ Ayetin tefsirinde geçen bu ifadeler İslamiyet'e uygun olan İsrailiyattan olup, Kur'an'ın vermiş olduğu bilgileri doğrular niteliktedir. Ancak sahih kaynaklar incelendiğinde bahsi geçen isimlere ve haber veren Yahudi'nin bir Müslüman'ın sütkardeşi olduğuna ilişkin bilgilere rastlanmamaktadır. Örneğin taberi tefsirinde bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak Yahudilerin Müslümanlarla karşılaştıklarında iman ettiklerini söyledikleri ancak baş başa kaldıklarında ise bir kısmının diğerlerine “Muhammed'in sıfatlarıyla ilgili olarak Allah'ın size kitabında bildirdiği şeyleri onlara haber veriyor ve O'nun peygamberliğini tasdik mi ediyorsunuz? Rabbiniz huzurunda bunları size delil gösterebilir mi diye mi konuşuyorsunuz?...” şeklinde geçmektedir.¹⁶⁰

Bakara sûresi 102. ayette “وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سَلِيمٍ...” “Onlar, Süleyman'ın hükümlerini hakkında şeytanların uydurup söylediklerine uydular...”¹⁶¹ ayetinin tefsirini yaparken Mukâtil b. Süleyman “Şeytanlardan bir kısmının büyü kitabı yazarak onu önce

¹⁵⁵Bakara 2/71.

¹⁵⁶Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 91.

¹⁵⁷ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Ku'an Dili*, Cilt: 1, Azim Yayınevi, İstanbul 2015, s.321.

¹⁵⁸ DİB. Kur'an Yolu Meali, 2012, s.146.

¹⁵⁹Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 95.

¹⁶⁰Ebü Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, c. 1, Hisar Yayınevi, 1996, s. 250.

¹⁶¹Bakara, 2/102.

Süleyman'ın namaz kıldığı yere daha sonra fırsatını bulduklarında ise tahtının altına koydular. Vefatından sonra o kitabı çıkararak, o kitap sayesinde hükümdarlık yaptığını, rüzgârların bu kitap sayesinde estiğini ve şeytanları bu kitap ile idare ettiğini söylediler. Bunu da insanlara öğretmelerini söylediler.”¹⁶² şeklinde bir rivayet aktarmıştır. Bu rivayet Kur'an-ı Kerim'de detaylı anlatılmadığı gibi sahih sayılan DİB ve Elmalılı tefsirlerinde bu şekilde bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ayrıca bu rivayet peygamberlerin peygamberliğine aykırıdır. Çünkü Allah'ın Süleyman peygambere verdiği bu hükümdarlığa karşılık şeytanın yapmış olduğu hileden habersiz olması ve Allah'ın peygamberine şeytanın yaklaşarak ona oyun oynaması kabul edilebilir bir rivayet değildir. Dolayısıyla bu İsrailî rivayetin kaynağı belli olmadığı gibi İslamiyet'e uygun olmayan rivayetlerden biridir.

Bakara Sûresi 154. ayette “وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ...¹⁶³” buyrulmaktadır. Mukâtil b. Süleyman bu ayeti tefsir ederken Bedir savaşı sonrasında şehit olan on dört kişi hakkında bazı kimselerin filan kişiler öldü dedikleri ve bu nedenle ayetin indirildiğini ifade etmiştir.¹⁶⁴ Ancak bu rivayetine ilişkin herhangi bir kaynak belirtmemiş olmakla birlikte, bu rivayet İslam'a uygun olan İsrailiyat bağlamında değerlendirmek mümkündür.

Bakara Sûresi 243. ayette “...أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ...¹⁶⁵” ayetinin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman şu rivayette bulunmuştur:

“Nebi olan Hazkıyel b. Devm halkını düşmanlarla savaşmaya çağırmış ancak onlar korkularından dolayı savaşmamışlardır. Savaşılmak istenen bölgenin taunun olduğu bölge olduğunu ileri sürmüşlerdir. Allah da onların üzerlerine ölüm salmıştır. Bunun üzerine Hazkıyel Allah'a dua etmiş ve onlara kendisinden kaçış olmadığını gösterecek alametler istemiştir. Bunun üzerine Damerdan olarak bilinen yurtlarından çıkıncaya kadar Allah onlara müsaade etmiş ve sonra onlara ölün demiştir. Bu kişiler binekleriyle birlikte sekiz gün ölü kalmış hatta bedenleri bile kokmuştu. Yanlarına gelen insanlar ise onlara dahi yaklaşamıyorlardı ki onları defnedemedikleri için üzerlerine bina yaptılar. Sonra Allah onları diriltti ve kötü kokuyorlardı. Hazkıyel yine Allah'a dua ederek onların geçmişte sözlerini

¹⁶²Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 109.

¹⁶³Bakara, 2/154.

¹⁶⁴Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 140.

¹⁶⁵Bakara, 2/243.

yerine getiren topluluklara uygun muamelede bulunmasını istemiştir. Allah'ın bildirmesi ile onlara tek söz söyleyerek onları çağırmiş ve hepsi ayağa kalkmışlardır. Allah'ın bu tekrar diriltme mucizesinden sonra bile insanların çoğunun şükretmediği bildirilmiştir.”¹⁶⁶

Bu rivayette Mukâtil b. Süleyman sahih kaynaklarda ve Kur'an-ı Kerim'de detayları verilmemiş olan bilgilere yer vermiş ve bu rivayetlerin kaynağını da bildirmemiştir. Bu bilgiler İsrailiyat olarak görülmüştür. Çünkü bu rivayette geçmekte olan Hazqiyel'in peygamber olması ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ayrıca Devm halkı ve Damerdan olarak bahsi geçen yere ilişkin bilgilerin de sıhhati ile ilgili sorunlar bulunmaktadır. Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim'de bu tür kıssalara yer verilirken ibret ve öğüt boyutu ön plana çıkmakta ve detaylı bilgilere yer verilmemektedir. Ayrıca hadis-i şeriflerde de bu rivayete ilişkin bilgilere yer verilmemiştir. Dolayısıyla bu rivayette geçen kişi ve yerler hakkındaki bilgiler kesin bilgiler olmamaktadır. Ayrıca bu bilgiler tarihi bilgi niteliğinde olup Eski Ahid'in Hezekiel bölümünde bahsedilen rivayetlerdendir.¹⁶⁷ Bu kıssada geçen bilgiler ile ilgili olarak İsmail Hakkı Bursevî ayetin tefsirinde kıssadan behsetmemiş ancak tefsircilerin bu kıssayı anlattıklarını belirtmiştir. Ancak kıssadaki bilgilerin sıhhatini tartışmamış, Müslümanların buradan ders almaları için anlatılan kıssalardan biri olarak değerlendirmiştir.¹⁶⁸

Bakara Sûresi 248. ayette “...وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ...”¹⁶⁹ ayetinde geçen olayın tefsirinde Mukâtil b. Süleyman şu şekilde yapmıştır: “Tâbûtun nebilerle olduğunu ve savaş esnasında onu önlerinden geçirerek savaşta galip gelmesine yardımcı olduğu düşünülmekteydi. Allah onlara düşman musallat etmiş ve onları mağlup ederek tâbûtu ele geçirmişlerdir. Tâbûtu hacette buldukları bir yere gömmüşler ve buraya hacet yaptıklarında Allah onları basura mübtela etmiştir. Bunu fark ettiklerinde, hastalığın tâbût dolayısıyla başlarına geldiğini anlamışlar ve tâbûtu yerinden çıkarıp İsrailoğullarına doğru bir ineğin sırtında göndermişlerdir. Melekler ineğe yol göstererek tâbûtun İsrailoğullarına ulaşmasını sağlamışlardır. Tâbût şimşir ağacından yapılmış ve altın kaplamalı idi. Tâbûtun geldiğini gören İsrailoğulları, kesin olarak Allah'tan geldiğine inanmışlar ve emirlere itaat etmişlerdir. Musa Aleyhisselam vefatından önce tabutu Yuşa b. Nûn'a bırakmış, Talut da Calut ile

¹⁶⁶Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 204.

¹⁶⁷DİB. Kur'an Yolu Tefsiri, Cilt: 1, 2012, s. 381.

¹⁶⁸İsmail Hakkı Bursevî, *Muhtasar Rûhu'l-Beyan*, Damla Yayınevi, 2012, C. 1, s. 421.

¹⁶⁹Bakara, 2/248.

savaşmak için hazırlık yapmıştır. Nebi İsmâvîl Talut'a Allah'ın onun adamları arasından birini göndererek Calut'u öldüreceğini bildirmiştir. Nebi, Talut'a bir zırh vermiş ve bu zırh tam olarak kime uyarsa o kişinin Calut'u öldüreceğini haber vermiştir. Calutu öldürecek olan kimseye malının yarısını vereceğini bildirmesini istemiştir. Koyunlarını dağda otlatmakta ike Davut peygamber, koyunlarını Allah'a emanet ederek, haberin aslını araştırmıştır. Yolda giderken bir taş kendisine seslenerek, ben Harun'un şunu şunu öldürdüğü taşım. Beni al ve zalim Calut'a at onun kalbinden girip arkasından çıkacağım demiş ve Davut da taşı almış dağarcığına koymuştur. Yine yoluna devam ederken başka bir taşın yanından geçerken o da Davut'a seslenmiş ve ey Davud beni al, zorba Calutu öldürecek olan taş benim, rüzgardan da yardım isteyeceğim, rüzgar onun miğferini düşürecek o sırada ben de beynine isabet edip onu öldüreceğim der. Bunun üzerine Davud o taşı da alır. Davut, Calutun yanına varır ve Calutu öldüreceğini söyler. Kılık kıyafeti pejmürde olan Davut'un bunu başarabileceğine ihtimal vermeyen Taluta, Davut "onu öldürdüğün taktirde malının ve saltanatının yarısını bana verecek misin?" diye sorar o da bunların yanında kızıyla da evlendireceğini söyler ve zırhı ona verir. Ancak zırh ona uzun gelir, Davut biraz silkelenir zırhın boyu biraz kısalır, Davut dua eder ve yola koyulur bu sırada zırh biraz daha kısalarak Davut'a tam olur. Bunun üzerine Talut, Davut'un Calut'u öldüreceğine inanır."¹⁷⁰

Sûrenin devamında Bakara 251. ayetin tefsirinde ise Talut ve Calut'un askerlerinin karşılaşması, Davud'un savaş saflarında tam olarak Calut'un karşısında yer alması, Calut'un miğferinin 300 rıtlı ağırlığında olduğu anlatılmaktadır. Calut, karşısında yer alan Davut'u görünce onun zayıf olduğunu, ona acıdığını ve bu nedenle geri dönmesini istemiştir, Davut da ona Allah'ın izniyle onu öldüreceğini söylemiştir. Davut'un yanında çobanlık yaptığı sopası bulunmaktaydı, Calut onunla alay ederek "beni bununla mı öldüreceksin? O sopayla bana istediğin kadar vur." der. Calut, Davut'a güç yetirebileceği düşüncesiyle öne atılır, Davut ise yolda almış olduğu taşları dağarcığından çıkarmak üzere elini uzattığında o üç taşın da birleşerek tek taş haline geldiğini görmüştür. Davut (a.s.) taşı eline alır, o esnada rüzgar eser ve Calut'un miğferini düşürür, Davut taşı atar ve Calut'un tam kafasına isber eder, taş onun beynini delerek arkadan çıkar ve Calut ölür. Calut'un ordusu savaşı kaybeder, bununla birlikte onun ordusundan 30.000 kişi daha öldürülür. Davut hakkı olan hükümler ve malın yarısını Taluttan isten fakat, kıskançlık göstererek kabul etmez ve Davut'u sürgüne gönderir. Davut İsrailoğullarının yanına yerleşir. Talut, bu yaptığından pişman olur ve Allah'ın

¹⁷⁰Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 210-211.

gönderdiği kişiyi ve yeryüzündekilerin en hayırlısını sürgüne gönderdiği için pişman olur. Talut Davut'u aramaya çıkar ve İsrailoğullarından yaşlı bir kadının yanına gider. Kadın ona kim olduğunu sorması üzerine "ben talut'um" der. Kadın ona sen yeryüzündekilerin en kötüsüsün, sözünde durmadın, nebi Davut'u kovdun. Allah'ın, onu tanıman için gösterdiği alametlere rağmen verdiğin sözde durmadın, helak oldun cevabını verir. Talut ise kadına ben de bundan pişmanım nasıl tövbe etmeliyim der. Kadın ona Belka şehrine tek başına gideceksin, onlarla savaşıp fethedebilirsen tövben kabul oldu demektir, der. Talut gider fakat orada öldürülür. İsrailoğulları Davut'u kiral yaparlar ve bir araya toplanırlar. İsrailoğulları on iki koldan meydana gelmekteydiler ve Davut zamanında hep birlikteydiler."¹⁷¹

Ayetin tefsirinde geçen bu hadiseye ilişkin sahih İslami kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca bu olayda ayrıntılı olarak anlatılan kişiler, olaylar ve kişiler arasındaki diyaloglar" Kur'an-ı Kerim'de bulunmayan bilgilerdir. Bu olaya ilişkin bilgiler Yahudi kaynaklardan alınmış olup, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tefsirinde de kaynaklarıyla birlikte verilmiştir.¹⁷² Dolayısıyla ayetin tefsirinde yer alan bu bilgilere ilişkin Mukâtil b. Süleyman kaynak belirtmemiş olup, İsrailiyata ilişkin bilgilerden olması muhtemeldir.

Bakara Sûresi 259. ayette "أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِبَةٌ عَلَى غُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ" "Yahut evlerinin duvarları çatıları üzerine yıkılmış, ıssız bir kasabaya uğrayan kimsenin durumu gibi. Bu kişinin, "Allah, bütün bunları öldükten sonra nasıl diriltecek?" demesi üzerine Allah onu yüzyıl ölü olarak tuttu, sonra diriltti. "Ne kadar kaldım" diye sordu. "Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldım" dedi..."¹⁷³ ayetinin tefsirini yaparken Mukâtil b. Süleyman "Buhte Nassar'ın, içinde İsrailoğullarının alimlerinden olan Uzeyr b. Şerhiya'nın da olduğu Babil halkını esir aldığı, Uzeyr'in Dicle nehri kıyısında Vasıt ve Medain arasında yer alan Sabur adında bir beldede konakladığı, ancak bu beldede kimse olmadığı, ağaçların meyveye durduğu bir zamanda, meyvelerden ve üzümünden aldığı, üzümün suyunu sıkıp içtiği anlatılmaktadır. Artan meyve ve üzüm suyunu bir kırabaya koymuş ve kasabanın helak olduğunu görmüş, bu ölüleri kim diriltecek diye düşünmüştür. Bunun üzerine bunun nasıl olacağını ona göstermek üzere, Allah onu uyutmuş, yüzyıl sonra tekrar diriltmiştir. Kendisi tekrar dirildiğinde meyve ve üzüm suyu taze bir şekilde yanı başında durmaktaydı. Kendisi bir günden kısa bir süre kaldığını düşünmüş, ancak Allah ona durumunu bildirmiştir. Uzeyr bunların tadına bakmış ve hiç

¹⁷¹Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s, 213-214.

¹⁷²DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, C. 1, 2012 s. 388-399

¹⁷³Bakara, 2/259.

bozulmadığını görünce hayrete düşmüştür. Sonra eşeğine bakmış ve kemiklerinin çürüyerek dağıldığını görmüştür. Gökten gelen bir sesle kemikler teker teker bir araya gelmiş, baş cesedin üstüne gelmiştir. Sonra kemiklerin üzerine sinirler, damarlar, kıllar ve tüyler eklemiştir. Sonra ona ruh üflenmiş, eşek ayağa kalkarak anırmaya başlamıştır. Bunu izleyen Uzeyr'e, Allah helak olduktan sonra kabirlerdeki insanların da nasıl diriltileceğini göstermiş oldu.”¹⁷⁴

Burada geçen kişi ve olaylar Kur'an'da açıkça zikredilmemekle birlikte, insanların öldükten sonra tekrar diriltileceği, Allah'ın çürümüş kemikleri bir araya getirmek suretiyle yeniden diriltmeye muktedir olduğu¹⁷⁵ pek çok yerde zikredilmektedir. Burada anlatılan kıssaya ilişkin kaynak belirtilmemiş olması ve sahih kaynaklarda bu olaya yer verilmemiş olması bunun İsrailiyat olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak kıssanın muhtevası incelendiğinde Kur'an'a ve İslam'a aykırı bilgilere yer verilmediği, dolayısıyla da İslamiyet'e uygun olan İsrailiyat bağlamında değerlendirilebilir.

Bakara Sûresi 266. ayette “أَيُّدُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَأَعْنَابٍ...” “Sizden biri arzu eder mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, içinde ırmaklar akan ve kendisi için orada her çeşit meyvenin bulunduğu bir bahçe...”¹⁷⁶ Mealindeki ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman “Kafir kimsenin misalini, üzerine ihtiyarlık çökmüş kimseye benzetir ki bu kişinin çeşitli mahsuller veren bahçelerinin bulunduğu, ancak çocuklarının bu bahçenin bakımına muktedir olmadığı, daha sonra gelen bir sam rüzgarıyla bahçesinin yanması, bu musibeti önleyecek gücünün de kalmadığını anlatmaktadır. Benzer şekilde kafir kimse öldükten sonra tekrar dünyaya gelemeyeceği için, hayra en fazla ihtiyacının olduğu zamanda gerekli olan hayırdan mahrum kalacaktır.”¹⁷⁷ Mukatil b. Sülayman, Kur'an-ı Kerim'de edebi bir sanat türü olan Darb-ı Mesel'e¹⁷⁸ örnek teşkil eden bu ayetin tefsirinde yaptığı rivayetin kaynağını belirtmediğinden ötürü yapılan açıklamanın İsrailiyat kabilinden olması muhtemeldir.

3.1.2. Âl-i İmrân Sûresi

Bu şekilde bir diyalog Peygamber Aleyhisselam ve Yahudiler arasında geçmiş olabilir. Ancak bu rivayetin kaynağı ve sıhhati belirtilmemiştir. Burada peygamberin Tevrat'ı çıkarın

¹⁷⁴Süleyman, a.g.e., Cilt: 1, s. 222.

¹⁷⁵Yasin, 36/78.

¹⁷⁶Bakara, 2/266.

¹⁷⁷Süleyman, a.g.e., Cilt: 1, s. 228.

¹⁷⁸ Kur'an-ı Kerim'de tezkir, va'z, his, zecr gibi yönlerden vurgu yapılarak bir ahlaki sonuç çıkarmak için irad edilip söylenmesine denir.

siz de ben de ona tabi olayım demesi, kendisinin peygamberliğinin ispatlanması bakımından Tevrat'tan delil getirmek istemesi olabilir. Ancak bir peygamber olarak, kendisinden önce gelmiş bozulmuş bir dine ve kitaba iman etmesi ihtimal dışıdır. Dolayısıyla burada geçen açıklamaların kaynağı belirtilmediği için doğruluğu ya da yanlışlığı hakkında net bir bilgi ileri sürmek mümkün değildir.

Âl-i İmran Sûresi 88. ayette “خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ” “Ebedî olarak bu lânetin içine gömülüp gideceklerdir. Ne azapları hafifletilecek ne de kendilerine fırsat tanınacaktır.”¹⁷⁹ buyrulmaktadır. Mukâtil b. Süleyman bu ayeti tefsir ederken İslam'dan kaçan on iki kişiden bahsetmekte ve bu kişilerin isimlerini zikretmektedir. Daha sonra bu kişilerden biri olan el-Haris pişman olmuş ve geri dönerek tövbe etmiş, tövbesinin kabul olup olmadığını da Peygamber'e (s.a.v.) sormuştur. Peygamber buna cevap vermemiştir fakat Allah, indirmiş olduğu bir sonraki ayette tövbesinin kabul olduğunu, diğerlerinin de bu durum üzerine geri dönerek -aslında tövbe etmemelerine rağmen- tövbe ettiklerini söylemeleri ve burada Peygamber'in ölümünü beklemelerini kararlaştırdıkları, buna istinaden de onların durumunu bildiren ayetin indirildiği anlatılmaktadır.¹⁸⁰

Burada geçen hadise Peygamber (s.a.v.) zamanında gerçekleşmiş olabilecek olaylardandır ki zaten ayetlerin siyak ve sibakı incelendiğinde bunu görebilmek mümkündür. Ancak tefsirde bahsi geçen kişilere ilişkin sahih kaynaklarda açık bilgilere rastlanmamıştır ve müellif de bu rivayetin kaynağını bildirmemiştir. Dolayısıyla bu rivayet İsrailiyat kapsamında değerlendirilebilir.

Âl-i İmran Sûresi 93. ayette “إِسْرَائِيلَ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ... كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلالاً لِبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ” “Tevrat indirilmeden önce, İsrâil'in kendisine haram kıldıkları dışında, yiyeceklerin her türlü İsrâiloğulları'na helâl idi...”¹⁸¹ buyrulmaktadır. Mukâtil b. Süleyman bu ayeti tefsir ederken “Bir gece Yakup Peygamberin tarlasını sulamak üzere dışarı çıktığı, bu esnada ilk kurban kestiği yer olan Arz-ı Mukaddes'te bir melek gördüğü, Yakup'un onu hırsız zannettiği, onunla itişip kakıştığı ve meleğin Yakup'un uyruğuna vurduğu ve bu olay sonrasında uzun süre ağrı çektiği, ağrının geceleri ortaya çıktığı fakat gündüz kaybolduğu anlatılmaktadır. Allah'tan şifa isteyerek, şifa gelmesi durumunda en sevdiği yiyecekler olan

¹⁷⁹Âl-i İmran, 3/88.

¹⁸⁰Süleyman, a.g.e., Cilt: 1, s. 282.

¹⁸¹Âl-i İmran, 3/93.

deve eti ve sütünü kendisine haram kılacağını vaat etmiştir. Bu olaya istinaden Yahudiler de Tevrat'ı kastederek kendilerine deve eti ve sütünün haram olduğunu söylemişlerdir.”¹⁸²

Mukâtil b. Süleyman yapmış olduğu bu tefsirdeki rivayete kaynak belirtmemiştir. Burada bir peygamberin meleklerle itişip kakışması gibi bir olay gerçek dışıdır. Ancak yine bir hastalık dolayısıyla Yakup Peygamberin şifa bulmasına karşılık kendine deve eti ve sütünü haram kılması muhtemeldir. Mukatil, bu rivayete ilişkin kaynak belirtmemiştir. DİB'in tefsirinde bu rivayete yer verilmesine rağmen ¹⁸³, olayın anlatılışında farklılıklar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu rivayette yer alan bilgiler İsrailiyat bağlamında değerlendirilebilir.

Âl-i İmran Sûresi 180. ayette “فَضْلِهِ هُوَ خَيْرٌ لَّهُمْ... وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا أَنبَاهُمُ اللَّهُ مِنْ” “Allah’ın lutfundan kendilerine verdiği nimette cimrilik gösterenler, sakın bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar,...”¹⁸⁴ buyrulmaktadır. Mukâtil b. Süleyman bu ayeti tefsir ederken “onların zekatını vermedikleri malların, zehirinden dolayı başında tüy kalmamış ve çenesi üzerindeki kılların bir dağı andıracak kadar büyük olan erkek bir yılan dönüşeceğini, bu yılanın da kişinin boynuna sarılarak onu sokacağını, kollarıyla kendisini korumak istediğinde yılanın kişinin kollarını yiyeceğini, hüküm verilip de cehenneme atılana kadar bu şekilde devam edeceğini, yılanın onu bırakmayacağını, dolayısıyla cimrilik eden kimselerin cimrilik ettikleri şeylerin kendilerine musallat olacağını anlatmaktadır.”¹⁸⁵

Mukâtil b. Süleyman ayeti tefsir ederken ortaya koyduğu yılan benzetmesine ilişkin rivayetin kaynağını da belirtmemiştir. Diğer tefsirler incelendiğinde Zekât verilmeyen malların kişiye sıkıntı olacağı ve başını belaya sokacağı anlatılmaktadır. Ancak yılan benzetilerek, rivayetteki şekliyle bahsedilmesine yer verilmemiştir. Dolayısıyla bu rivayette yer alan bilgilerden bir kısmı da İsrailiyat kapsamında değerlendirilebilir.

3.1.3. Nisâ Sûresi

Nisâ Sûresi 3. ayette “لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِثْلِي وَثَلْتٌ... وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُفْسِدُوا فِي الْيَتَامَى فَاتَّكُوا مَا طَابَ” “**وَرُبَاعٌ**” mealen “Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın...”¹⁸⁶ buyrulmaktadır. Mukâtil b. Süleyman bu

¹⁸²Süleyman, a.g.e., Cilt: 1, s. 283.

¹⁸³DİB, Kur'an Yolu Tefsiri, 2012, Cilt: 1, s. 632-633.

¹⁸⁴Âl-i İmran, 3/180.

¹⁸⁵Süleyman, a.g.e., Cilt: 1, s. 324.

¹⁸⁶Nisâ, 4/3.

ayeti tefsir ederken ayetin nüzul sebebinin Humeysa b. eş-Şemerdel olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁷ Ancak bu kişinin hangi davranışına istinaden ayetin indirildiği bildirilmemiştir. Ayrıca nüzul sebebi olarak bildirilen bu kişiye ilişkin rivayetin kaynağı da verilmemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan tefsirde bu kişinin adı ve nüzul sebebi belirtilmemiştir. Mukatil b. Süleyman, Müphematu'l-Kur'an¹⁸⁸ üslubuna sahip bu ayetin tefsirini yaparken kaynak belirtmediğinden ötürü aktarılan rivayet İsrailiyat bağlamında değerlendirilebilir.

Nisâ Sûresi 45. ayette “وَاللَّهُ أَغْلَمُ بِأَعْدَانِكُمْ وَكَفَى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا” mealen “Allah düşmanlarınızı daha iyi bilir. Gerçek bir dost (velî) olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kâfidir.”¹⁸⁹ buyrulmaktadır. Mukâtil b. Süleyman bu ayeti tefsir ederken, ayetin muhatabının Abdullah ibn Übey, Malik b. Duşum, Asbağ ve Rafî olduğunu zikretmiştir.¹⁹⁰ Ancak rivayetin kaynağını bildirmemiştir. Ayrıca diğer tefsir kitaplarında da ayetin bu kişiler hakkında indirildiğine ilişkin bir bilgi mevcut değildir.

Nisâ Sûresi 54. ayette “أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ...” mealen “Yoksa onlar, Allah’ın lutfundan verdiği şeylerden dolayı insanlara haset mi ediyorlar?...”¹⁹¹ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman, Yahudi kimselerin Peygamber Aleyhisselam’ı kastederek, “yemeğe doymayan ve kadınlardan başka bir şey düşünmeyen şu adama bakın. Şayet gerçekten nebi olsaydı kadınlara düşkün olmazdı.” dediklerini belirtmiştir. Ayrıca Davut peygamberin 99 karısı, Süleyman Peygamberin 300 karı ve 700 cariyesi olduğunu, dolayısıyla 9 kadınla evlendiği için neden dilinize doluyorsunuz da Davut ve Süleyman’ı göz ardı ediyorsunuz? şeklinde tefsir etmiştir.¹⁹² Müellif bu tefsirinde kaynak belirtmemiş, rivayetine isnatta bulunmamıştır. Davut ve Süleyman Peygamberlerin de karılarının sayısının bu kadar fazla olduğu ve cariyelerinin olduğu konusunda sahih kaynaklarda bilgiler bulunmamaktadır. Bu bilgilerin kaynağı belirtilmemiş olup İsrailiyat kapsamında değerlendirilebilmektedir.

¹⁸⁷Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 336.

¹⁸⁸ Kur’an-ı Kerim’de sarih olarak ismin zikredilmeyip, ism-i mevsuller ya da zamirlerle anlatılması.

¹⁸⁹Nisâ, 4/45.

¹⁹⁰Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 363.

¹⁹¹Nisâ, 4/54.

¹⁹²Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 368.

3.1.4. Mâide Sûresi

Mâide Sûresi 2. ayette “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا” mealen “Ey iman edenler! Allah’ın işaretlerine, haram aya, boyunları bağısız ve bağlı kurbanlıklara, rablerinin büyük lütuf ve rızasını dileyerek Beytülharâm’a yönelmiş kimselere sakın saygısızlık etmeyin....”¹⁹³ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman, ayetin nüzul sebebinin olarak beni Kays b. Salebe’den Hutaym olduğunu ifade etmiştir. Bir gün Hutaym Allah Rasülü’ne gelerek Müslüman olmak istediği için ve dini kendisine anlatmasını istemiştir. Peygamber (a.s.) ona dini anlattığında ve Müslüman olarak görevlerini bildirdiğinde, peygambere (a.s.) senin dinin biraz ağır ve sert geldi diyerek kavmine gideceğini ve kabul ederlerse kendisinin de kabul edeceğini etmezlerse de yine onlara uyacağını söylemiştir. Buna istinaden peygamber (a.s.) onun ardından yanındakilere dönerek, kafir bir kimsenin kalbi ile girdi fakat sözünde durmayan birinin suratu ile çıktı, ben onun Müslüman olacağı görüşünde değilim dediği rivayet edilmiştir.¹⁹⁴ Bu rivayete ilişkin kaynak belirtilmemiş olup, muhtelif kaynaklarda da sahih olarak bu rivayete rastlanmamaktadır. Ayrıca kafir bir kişi Müslüman olmak amacıyla peygamberin huzuruna geldiğinde ve olmadan ayrıldığında dahi peygamberin, bu kimse hakkında rivayet edilen sözleri söylemesi onun mesleğine uygun düşmeyecektir. Dolayısıyla bu rivayetin sahih bir dayanağı bulunmamaktadır.

Mâide Sûresi 26. ayette “قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً...” mealen “Allah buyurdu ki: “Öyleyse onlar yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşmak üzere oradan (kutsal topraklar) kırk yıl mahrum bırakılmışlardır....”¹⁹⁵ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman, Yahudiler Musa Peygambere “sen ve rabbin gidip savaşın biz burada bekleyeceğiz” demeleri üzerine Musa (a.s.) onlar için fasıklar ve kendisi arasını ayırmasını istemiştir. Bunun üzerine Allah (c.c.) 40 yıl boyunca onları çölde dolaştırmış, yollarını şaşkırtmış, gece boyunca yol aldıklarında sabah olduğunda kendilerini aynı yerde bulmuşlardır. Bu yerin eninin 6, boyunun 30 fersah olduğu belirtilmiş, nihayetinde kırk sene dolunca onları ölüm yakalamış ve onların nesillerini Allah kurtarmıştır. Onların nesillerini Yûşa b. Nûn ve Kâlib b. Yûkannâ ile birlikte Musa’nın ölümünden iki ay sonra Tih’den çıkardılar.¹⁹⁶ Burada anlatılan rivayetlerin kaynağı belirtilmemiştir. Ancak günümüz kaynakları incelendiğinde bu rivayetlerin İsrailî olduğu, rivayetlerin Tevrat’a dayandırıldığı görülmektedir.¹⁹⁷ Dolayısıyla bilgiler doğru olsa dahi

¹⁹³Mâide, 5/2.

¹⁹⁴Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 430

¹⁹⁵Mâide, 5/26.

¹⁹⁶Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 453.

¹⁹⁷DİB, Kur'an Yolu Tefsiri, 2012, Cilt:2, s. 255.

İslami kaynaklarda yer almamış, İsrailî rivayetler ile tefsir kaynaklarında yerini almış bilgilerdir. İbn Kesir tefsirinde bu ayetin tefsiri incelendiğinde ise yine böylesi detaylı bilgilere yer verilmemiş, kavmin kırk yıl süreyle çölde dolaştıkları ve yollarını bulamadıkları, bu esnada bildircin eti ve kudret helvası gibi nimetlerin kendilerine verildiği, kavmin bulutlaşa gölgelendiği ve katı taştan su çıkararak ondan su içtikleri anlatılmaktadır.¹⁹⁸

Mâide Sûresi 31. ayette “فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ...” mealen “Ardından Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşleyen bir karga gönderdi.....”¹⁹⁹ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman, Kabil’in Habil’i öldürmesi sonrasında kaçmaya başladığını, gökten bir sesin ona kardeşi Habil’i sorduğunu ve onun da bilmediğini söylediğini rivayet etmiştir. Gökten gelen ses ise ona dilinin, elinin, ayaklarının ve bütün bedeninin onun aleyhine şahitlik edeceğini söylemiştir. Nitekim Kabil’in organları onun aleyhine şahitlik etmiştir. Gökten gelen ses ona “Rabbinden nasıl kurtulacaksın? Sen yeryüzünün her tarafında lanetlendin, karşına çıkan her şeyden korkacak ve soyundan gelenlerde hayır namına bir şey olmayacak” demiştir. Kabil aç olarak deniz kıyısına gitmiş ve kuşları yakalayarak dağa çarparak öldürmeye ve onları yemeye başlamıştır. Bunun üzerine Allah bu şekilde öldürülen kuşların yenmesini haram kılmıştır. Ayrıca Kabil’in bu olayına kadar yeryüzündeki bütün hayvanların huzur içerisinde ve birlikte yaşadıkları, insanlardan kaçmadıkları, bu olaydan sonra ise kuşların göğe, yabani hayvanların dağ ve çöllere, yırtıcıların ormanlara kaçtıkları anlatılmaktadır. Daha sonra Allah’ın Kabil’e bir melek göndererek onu ayağından astığı, etrafına ateşten üç tane duvar ördüğü ve her nereye gitse bu duvarların onu takip ettiği, belirli bir süre bu durumda kaldıktan sonra ayağının çözüldüğü anlatılmaktadır.²⁰⁰ Bu rivayetlerin kaynağı belirtilmemiştir. Ayrıca bu rivayetlere günümüz sahih kaynaklarda rastlanmamaktadır. Dolayısıyla bu rivayetlerin kaynağının İsrailî olması muhtemeldir.²⁰¹

Mâide Sûresi 51. ayette “بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ” mealen “Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları veli edinmeyin. Onlar birbirlerinin

¹⁹⁸Ebu’l-Fida İsmail İbn-i Kesir, *Hadislerle Kuran-ı Kerim Tefsiri*, (Çev. Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, 2005, s. 766.

¹⁹⁹Mâide, 5/31.

²⁰⁰Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 456.

²⁰¹ Cengiz Duman, Âdemoğulları (Habil-Kabil) Kıssası Tefsirlerinde “İsrailiyat” Faciası. 2010. <http://www.haksozhaber.net/ademogullari-habil-kabil-kissasi-tefsirlerinde-israiliyat-faciasi-16331yy.htm>. adresinden 01.03.2018 tarihinde alınmıştır.

velileridir...”²⁰² buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman, bu emrin iki Müslüman hakkında gönderildiğini ifade etmiştir. Uhud Savaşı sonrası Müslümanlardan bir kısmının kafirlerden korktuğu için Yahudilere giderek, onların dinini kabul etmeyi, bazılarının ise Şam’a giderek Hıristiyan olmayı düşündüklerini, bunun üzerine Allah’ın (c.c.) bahsi geçen ayeti indirdiği anlatılmaktadır.²⁰³ Diyanet İşeri Başkanlığı tefsirinde ise bu durumun münafıklar hakkında indirildiği, onların Müslümanların planlarını kafirlere ulaştırmak suretiyle Müslümanlara zarar verdikleri, Medine’ye hicret sonrasında orada çoğunlukla Yahudilerin bulunduğu ve Müslümanlara Hıristiyanlardan daha fazla zarar vermeleri üzerine onlarla yapılması arzulanan anlaşmaların önlenmesi için indirildiği belirtilmiştir. Çünkü Yahudi ya da Hıristiyanlarla yapılan dostlukların onlara benzemeye sebep olacağı için, hakiki manada da dost olmayacakları anlatılmaktadır.²⁰⁴ Dolayısıyla Mukâtil b. Süleyman’ın ifade ettiği gibi Müslümanların din değiştirerek Yahudi ya da Hıristiyan olma gibi bir durum söz konusu değildir. Ayrıca buna ilişkin rivayetin kaynağı da belirtilmemiştir. Bu nedenle bu yorumun İsrailiyat olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Mâide Sûresi 115. ayette “ قَالَ اللَّهُ إِنِّي مَنَزَّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا ”²⁰⁵ mealen “Allah da şöyle buyurdu: "Onu size mutlaka indireceğim; fakat bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, varlıklar âleminde hiç kimseye etmediğim azabı ona edeceğim.”²⁰⁵ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman, üzerinde taze balık, ekme, yufka ve hurma bulunan bir sofranın gökten indirildiğini ifade etmiştir. İsa (a.s.) yanındakilere yiyecek bir şeyin olup olmadığını sormuş onlar da iki küçük balık, beş ekme, kavrulmuş un olduğunu söylediler. İsa peygamber onları bir araya getirdi ve iki rekat namaz kılarak dua etti. Yanındakiler bu esnada uyutuldu ve uyandıklarında yemeğin çoğaldığını gördüler. Orada bulunan beş bin kişinin halkalar halinde oturarak bu yemekle doyduğu ve yine de yemeğin arttığı rivayet edilmiştir. İsa peygamber kalanı kaldırmamalarını söylemiş ancak onlar yemeği kaldırmışlardır. Bunun üzerine o kimseler İsa peygambere iman ettiler ve kavimlerinin yanına döndüklerinde sofradan artanları onlara yedirdiler. Bir süre sonra İslam’dan döndüler ve sofranın indirilişini de reddettiler. Bunun üzerine Allah onları domuzlara dönüştürerek helak etmiştir.²⁰⁶ Bu rivayete ilişkin kaynak belirtilmemiştir. Ayrıca İncil’in yazılı metninde de bu rivayetlere ilişkin bilgiler bulunmamaktadır. Dolayısıyla b

²⁰²Mâide, 5/51.

²⁰³Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 472.

²⁰⁴DİB, Kur'an Yolu Tefsiri, Cilt: 2, 2012, s. 291-294.

²⁰⁵Mâide, 5/115.

²⁰⁶Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 1, s. 512.

bilgilerin sözlü olarak aktarılan rivayetler olduğu ancak sahih olup olmadığı konusunda herhangi bir değerlendirmenin bulunmadığı görülmektedir.²⁰⁷ Dolayısıyla bu rivayet İsrailiyat bağlamında değerlendirilebilir.

3.1.5. En'âm Sûresi

En'âm Sûresi 74. ayette “وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَرَزَرًا أَتَتَّخِذُ مِنْكُمْ آلِهَةً إِنِّي أَرَىٰ أَعْيُنَكَ عَلَىٰ كَلْبِ الْأَبْنَاءِ بِمِثْقَلِ الذَّرَّةِ الْخَالِئَةِ وَأَنْتَ أَعْيُنَهُمْ تَابِعُهَا فِي الْأَرْضِ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لَأَبِيهِ إِنِّي أَنَا الْبَرُّ الْيَقِينُ” mealen “İbrâhim, babası Azer’e, "Putları tanrılar mı sayıyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapkınlık içinde görüyorum" demişti.”²⁰⁸ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman, İbrahim Aleyhisselamın Kut’a adı verilen bölgede doğduğunu, kâhinlerin bu yıl doğacak erkek bir çocuk tarafından mülkünün ve ehli beytinin helak olacağını söylemiştir. Bunun üzerinde Nemrut erkekleri kadınlardan uzak tutmuş, her on erkeğe bir nöbetçi görevlendirmiş ve bu yıl içerisinde doğacak bütün erkek çocukları öldürmeye karar vermiştir. Kâhinler Nemruta, onu helak edecek olan çocuğun anne karnına düştüğünü bildirmiş, bunun üzerine Nemrut hamileliği açıkça belli olanlar hariç diğer hamile kadınlara dikkat etmeleri konusunda askerlerini görevlendirmiştir. Doğum zamanı gelen İbrahim’in annesi ve Azer’in karısı nehrin kıyısına giderek doğumunu gerçekleştirmiş ve babası da bir kuyu kazarak onu oraya saklamıştır. Annesi belirli aralıklarla giderek onu emzirmiş ve büyütüştür. Anne ve babasına ayrı ayrı kendi rabbini sormuş onlar da annesinin onun rabbi olduğunu, annesinin rabbinin babası olduğunu söylemişlerdir. Babasının rabbini sorduğunda ise ona tokat atarak susturdıkları rivayet edilmiştir. Daha sonra İbrahim (a.s.) Rabbinden kendisine göklerin ve yerin melekûtunu göstermesini istemiş ve böylece halkının durumunu da görmüştür. Daha sonra halkını uyarmaya başlamıştır.²⁰⁹ Bu rivayetlerde geçen hususlara ilişkin bilgilere sahih kabul edilen DİB’in ve Elmalılı’nın tefsirinde yer verilmemiş olup, burada da rivayetin kaynağı belirtilmemiştir. Bu rivayetlerin sözlü olarak aktarılan rivayetlerdendir. Dolayısıyla aktarılan bu bilgiler İsrailiyat bağlamında değerlendirilmesi imkan dahilindedir.

3.1.6. A'râf Sûresi

A'râf Sûresi 133. ayette “فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ...” mealen “Biz de açık seçik mûcizeler olmak üzere onların üzerine tûfan, çekirge, haşarat, kurbağalar ve kan

²⁰⁷ DİB, Kur'an Yolu Tefsiri, Cilt: 2, 2012, s. 366.

²⁰⁸ En'âm, 6/74.

²⁰⁹ Süleyman, a.g.e., Cilt: 1, s. 548.

gönderdik.”²¹⁰ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman, Aşırı karanlıkla birlikte sekiz gün kesintisiz yağmur yağdığı ve her yerin göle döndüğü, kimsenin işine gidemediği ve sonuçta halkın Firavun’a giderek ondan yardım istedikleri rivayet edilmiştir. Firavun ise Musa’dan (a.s.) yardım isteyerek, Rabbinden bu sıkıntıyı gidermesini, şayet giderirse iman edeceklerini söylemişlerdir. Musa (a.s.) ise dua etmiş ve sıkıntı giderilmiştir, ancak Firavun sözünde durmamış iman etmemiştir. Bunun üzerine Allah çekirgeleri onlara musallat etmiş yine aynı şekilde olay tekrarlanmış ancak yine iman etmemişlerdir. Daha sonra Allah onların üzerine haşerat göndermiş ve olay aynen tekrar vuku bulmuştur. Sonra Allah onların içmek için gittikleri suyu kana çevirmiş ve su içememişler yine Musa’dan (a.s.) yardım istemişlerdir. Olay aynen tekrarlanmış ancak yine iman etmemişlerdir.²¹¹ Burada anlatılan rivayetlerin sahih bir kaynağı bulunmamaktadır. Ancak Tevrat’ta bu olaya ilişkin benzer bilgiler yer almaktadır.²¹² Kıssanın ayrıntısına dair verilen bilgilerin Tevrat’a dayandığı görülmekte olduğundan, Mukâtil’in rivayetini İsrailiyat olarak değerlendirmek mümkündür.

A’râf Sûresi 152. ayette “...إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ...” mealen “Buzağıya tapanlar yok mu, işte onlara mutlaka rablerinden bir gazap ve dünya hayatında bir alçaklık erişecektir.”²¹³ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman, mesleği kuyumculuk olan Samiri adında bir kişinin, Musa Peygamberin ayrılmasından 35 gün sonra üç gün içinde bir buzağı heykeli yapmış ve aradan çok geçmeden 39. Günde buzağıya ibadet etmişlerdir. Bu kişi kavminin Musa’ya (a.s.) “onların ilahları gibi bize ilah yap” dediklerini bilmekteydi ve bunun üzerine buzağı yapmıştır.²¹⁴ Ayrıca Mukatıl başka bir surede olayı aynen tekrarlamıştır.²¹⁵ DİB tefsirinde ise olay Taha Suresi’nde Tevrat kaynaklı anlatılmaktadır.²¹⁶ Ayette Musa peygamberin kavminin buzağıya ibadet ettikleri, dolayısıyla şirk koştukları anlatılmaktadır. Ancak bunu yapan kişinin kuyumcu bir kişi²¹⁷ ve adının Samiri olması, buzağı yapımının 35. gün olduğu ve üç günde buzağıya taptıklarına ilişkin rivayetlerin kaynağı belirtilmemiştir. Bu şekilde detaylı bilgilere Kur’an ve hadislerde yer verilmemiş, ancak meselenin özü olan şirke düşme meselesi anlatılmıştır. Dolayısıyla, Tevrat’tan tefsire

²¹⁰ A’râf, 7/133.

²¹¹ Süleyman, a.g.e., Cilt: 2, s. 50-52.

²¹² İbn Kesir, a.g.e., s. 1380.; DİB, Kur’an Yolu Tefsiri, Cilt: 2, s. 577-578

²¹³ A’râf, 7/152.

²¹⁴ Süleyman, a.g.e., Cilt: 2, s. 59.

²¹⁵ Süleyman, a.g.e., Cilt: 3, s. 29

²¹⁶ DİB. Kur’an Yolu Tefsiri, Cilt:3, s. 647.

²¹⁷ Ayette Samiri adı geçmemekle beraber Taha Suresi’nin 87. ayetinde bu kişinin adının samiri olduğu bildirilmektedir.

geçmiş olduğu anlaşılan bu ayrıntılı bilgileri İsrailiyat kapsamında değerlendirmek mümkündür.

3.1.7. Enfâl Sûresi

Enfâl Sûresi 48. ayette “ **وَأَذْرَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ** ” mealen “ O vakit şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş ve "Bugün insanlar arasında sizi yenecek kimse yoktur, ben de sizin yanınızdayım" demişti.”²¹⁸ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman müşriklerin kendilerinden olan Süraka b. Malik b. Cuş'um el-Kinani suretinde yanlarına gelen şeytanın onları Müslümanlarla savaşmaya teşvik etmiş ve bir takım vaatlerle onları Bedir'e savaşmaya göndermiştir. Bedir'e gelindiğinde ise Cebrail başlarında olmak üzere meleklerin Müslümanlara yardım etmek için orada olduğunu gören şeytan kaçmaya başlamış, el-Haris b. Hişam ise ona bizi yalnız mı bırakıyorsun demiştir. Bunun üzerine ise şeytan ben sizin görmediklerinizi görüyorum demiştir. Sonuçta Süraka kılığındaki şeytan savaşta safın bir tarafında iken yenilgiye uğramıştır. Bu haberi alan fakat savaşta olmayan Süraka ise Mekke'ye gitmiş ve olanları öğrendiğinde ben sizin yanınızda değildim ve Mekke dışına çıktığınızı dahi bilmiyorum diye karşılık vermiştir.²¹⁹ Burada şeytanın bir kılığa bürünerek bunları yapmasında mecazi anlam olabilmektedir. Dolayısıyla şeytanın birilerini etkilemesi için bir kılığa girmesine gerek yoktur. Şeytan vesveselerle Süraka'yı etkilemiş ve o da müşrikleri teşvik etmiştir. Ancak durumun farkında olan Süraka korkup çekilmiştir.²²⁰ Dolayısıyla tefsirdeki bu rivayet İsrailiyat bağlamında değerlendirilebilir.

3.1.8. Yûnus Sûresi

Yûnus Sûresi 10. ayette “ **دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَأٰخِرُ دَعْوَاهُمْ اَنْ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ** ” mealen “ Orada onların duaları, "Sen bütün noksan sıfatlardan uzaksın Allah'ım!"; karşılıklı iyi dilekleri de "selâm" şeklinde olacaktır. Duaları da, "Âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun" diyerek son bulur.”²²¹ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman “Cennettekilerin istedikleri yiyecek ya da içecekleri hizmet karlarına sübhanekallahümme diyerek bildirecekleri Bir mil eninde ve boyunda olan bacakları İnci'den yapılmış Masalar üzerinde sofralar kurulacağı ve 4000 hizmetçiyi ellerinde altın tabaklarla hizmet edeceği anlatılmaktadır. Ayrıca hizmetçilerin sundukları 70000 tabakta diğer tabaklarda olmayan

²¹⁸Enfâl, 8/48.

²¹⁹Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 109.

²²⁰DİB, Kur'an Yolu Tefsiri, Cilt: 2, s. 698-699.

²²¹Yûnus, 10/10.

yiyecekler mevcuttur. Bunları yiyen kişi doğduğunda Allah o kimselere 1000 tane istek kapısı açmakta ve 40 yıllık yiyeceklerini hizmet verecek ölçüde bir içecek getirileceği ve sonrasında meyvelerin sunulacağı anlatılmaktadır. Ayrıca deveye benzeyen ve gagaları, kanatları, sırtları karınları ve ayakları farklı renklerde olan kuşlar geleceği, eni boyu birer fersah olan odada bu kuşların hizmet edeceği, Yakut ve Zümrüden yapılmış tahtlarda oturacakları, tahtın üzerindeki döşeklerin dünyadakilerin 70 katı büyüklüğünde olduğu, şayet bir kişinin bu kartlardan düşecek olursa 70 yılda yere ulaşamayacağı, burada bulunan kimsenin dilediği gibi yiyip içeceği anlatılmaktadır. Bu kişinin hoşlandığı kuş hazır olarak sofrasına düşer. Öyle ki bu kuşun bir yarısı 70000 farklı şekillerde kurutulmuş, diğer yarısı da közde pişmiş halde önüne gelecektir. Bunlardan hoşuna gidenleri yiyecek geri kalanlar cennete uçacaktır.” şeklinde rivayet etmektedir.²²² Burada anlatılan rivayetlerin kaynağı gösterilmemiştir. Kur’an-ı Kerim’de olmamakla birlikte, DİB ve Elmalılı gibi bazı sahih kaynaklarda da bu şekilde detaylı bir rivayet bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu rivayette İsrailiyat bağlamında değerlendirilebilmektedir.

3.1.9. Yusuf Sûresi

Yûsuf Sûresi 15. ayette “الْجُبِّ... فَلَمَّا دَهَبُوا بِهِ وَاجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابَتِ” mealen “ Onu götürüp kuyunun dibine bırakmaya ittifakla karar verince bunu yaptılar...”²²³ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman “kuyunun suyunun bulanık ve katı olduğunu, Yusuf’un kuyuya ayılmasıyla birlikte berrak ve tatlı bir hal aldığını, Yusuf’un kuyunun dibinde bir kayanın üzerinde ayakta durduğunu ve O’nu bir meleğin beslediğini rivayet etmiştir. Daha sonra Yusuf Aleyhisselamın kardeşlerinin saraya geldikleri döneme ilişkin olarak: Yusuf yiyeceklerin arasına koymuş olduğu ölçüyü Bünyamin’in eşyalarından çıkardığında herkes şaşırıp kalmıştır. Bunun üzerine Yusuf kardeşi Bünyamin’in alıkoydu ve yanındakine " Onlar bu duruma geldiklerinde ölçeği de getir ve ona üç defa boş her seferinde sesi kesilene kadar gerçekten çıkan sese kulak ver ve her vuruştan sonra şunları şunları söyle ve bu seslerin ölçekten bildirildiğini anlat" dedi. Yusuf’un kardeşleri getirildiğinde ölçeği bulan o kimseye ölçeğe vur ve sorulan şeyden bunlara ilişkin hiçbir şey saklamamasını söylemesine emretmiştir. Sonra o kişi ölçüye bir kez vurduğunda ölçeğin "onlar sizinle aynı annenin çocukları olduklarını söylüyor fakat onlar farklı annedendirler. Bunun için kötü kardeşler arasında meydana gelen olaylar vardır." demiştir. Daha sonra ikinci kez ölçeğe vurduğunda adam ölçeği dinler gibi yapır ses denince "bu kimseler kaybolan bir kardeşlerinin

²²²Süleyman, a.g.e., Cilt: 2, s. 193.

²²³Yûsuf, 12/10.

olduğunu söylediler Ancak bu kardeşleri gelip, insanlar onların durumundan haberdar olmadıkça gece ile gündüzün sonu gelmeyecektir" demiştir. Daha sonra ölçüye üçüncü kez vurmasını emretmiş adam vurmuş Ve yine ölçeği dinler gibi yapıp ses gittiğinde "bunların babaları çok üzülmüş ve kederlenmiş, bu durum mutlaka bunlar sebebiyle gerçekleşmiştir, bunların yaptıklarını bir sonucudur" dediğini söylemiştir. Daha sonra kardeşleri babalarını huzuruna geldiklerinde meydana gelen doğa olayı anlatırlar babası da pek değerli olmayan mallar ile birlikte bir mektup gönderir. Mektubu alan Yusuf Aleyhisselam mektubu okur ve ağlar. Okuduğu mektupta babası kendisinden de bahsetmektedir. Bunun yanındakiler de anlamıştır.²²⁴ Bu rivayetlerde Yusuf'un (a.s.) atıldığı kuyunun suyunun katı ve bulanık iken daha sonra berrak ve tatlı hale geldiği ve O'nu meleklerin beslediği anlatılmaktadır. Ayrıca Yusuf'un kardeşlerinden Bünyamin'i alıkoymak için hazırladıkları planın detaylı olarak anlatıldığı şekliyle ölçeğin getirilerek üç kez vurulduğu ve her seferinde ölçeğin doğruları anlatması gibi bir plan hazırlandığı ve uygulandığı anlatılmıştır. Bu rivayetler sahih kabul edilen DİB ve Elmalılı'nın tefsir kitaplarında mevcut değildir ve müellif de buna ilişkin herhangi bir kaynak zikretmemiştir. Dolayısıyla bu rivayetlerin İsrailiyat bağlamında değerlendirilmesi olasıdır.

Sürenin devamında 19. Ayet tefsir edilirken Yusuf'un ağladığı ve kuyunun da onunla birlikte ağladığı, yankılanan bu ses ile birlikte ağaçlar, çöl ve taşlarında ağladığı anlatılmıştır. Kardeşleri Yusuf içinde olduğu halde kovayı sarkıtmaya başlamışlar ve Yusuf kuyunun ağzına tutulmuştur. Kuyuya atıldığında kardeşlerinden gömleği örtünmek için istemiştir. Bunun üzerine kardeşleri haydi 11 yıldızı güneş ve ayı çağır seni teselli etsinler demişler ve kuyunun ortasına kadar geldiğinde onu bırakmışlar ve kuyunun dibine düşmüştür.²²⁵ Burada geçen rivayetlerden Yusuf'un ağlaması üzerine kuyunun, ağaç, taş ve çölün ağlaması, kardeşlerinin O'nu kuyuya kovayla saldıklarına ilişkin rivayetlerin kaynağı açık olmadığı gibi farklı kaynaklarda da bu rivayetlere yer verilmemiştir. Ayrıca henüz peygamber olarak gönderilmemiş iken kuyunun, dağların, taşların ve çölün ağlaması pek olası görülmemektedir. Dolayısıyla bu rivayetlerinde İsrailiyat bağlamında değerlendirilmesi olasıdır.

Yûsuf Sûresi 44. ayette “قَالُوا اضْغَاثٌ أَخْلَامٌ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَخْلَامِ بِعَالَمِينَ” mealen “Yorumcular, "Bunlar karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilenlerden

²²⁴Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 269.

²²⁵Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 271.

değiliz" dediler."²²⁶ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman Yusuf zindanda iken kralın rüya görmesi üzerine Cibril, Yusuf'un yanına geldi. Yusuf ona ey güzel yüzlü temiz elbiseli Melek sen Rabbim elçilerinden hangisisin diye sorar oda ben Cibril'im diye cevap verir. Peki neden geldin diye sorar o da senin zindandan çıkacağını müjdelemek için geldim diye cevap verir. Yusuf tekrar ona babam Yakub'un durumu nedir diye sorar O da kendisine, üzüntüsünden gözlerini kaybettiğini söyler. Üzüntüsünü ne derece ulaştığını sorduğunda, evladını kaybetmiş 70 kadının derecesine ulaştığını söyler. Allah nezdinde ona verilecek ecrin karşılığını sorduğunda O da 100 şehit sevabı ve evladını kaybeden bir kadının ecrinin verileceğini söyler. Tekrar ona benden sonra kendisine kim yaklaştırdı diye sorar O da kardeşim Bünyamin diye karşılık verir.²²⁷ Burada geçen karşılıklı diyalog, Mukâtil tarafından anlatılan bir durumdur. Sahih kabul edilen bazı kaynaklarda²²⁸ bu şekilde bir ayrıntıya yer verilmemiş olmadığından bu rivayetin gerçek olup olmadığı tartışmalı hale gelmektedir. Dolayısıyla bu rivayet İsrailiyat bağlamında değerlendirilebilmektedir.

3.1.10. İbrâhim Sûresi

İbrâhim Sûresi 17. ayette “يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسَبِّغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ” mealen " Onu yutmaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecektir, ona her taraftan ölüm gelecek, ama ölmeyecektir..."²²⁹ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman ölümün ardından kişinin cehenneme konulacağını ve burada 21.000 sene kalacağını, daha sonra adı Heyhât olan bir kapıdan gelecek olan ateşin cehennemdeki herkesi bir pamuk gibi kavurup bitirircesine yakacağını, kişinin her taraftan ölüm geldiği halde bir türlü ölmeyip kesintisiz azaba uğrayacağını rivayet etmiştir.²³⁰ Ayrıca yine 21. Ayette de cehennemliklerin kendi aralarında karar alarak Rabbin merhametini umarak 500 yıl sızlanıp duracakları ancak bu sızlanmanın da onlara fayda sağlamayacağı anlatılmıştır.²³¹ Burada geçen 21.000 sene, Heyhât adı verilen kapı, cehennemdeki kişilerin pamuk misali kavrulacağına ve cehennemliklerin 500 yıl sızlanıp duracağına ilişkin rivayetlerin kaynağı bulunmamaktadır. Ayrıca bu rivayetlere ilişkin bilgiler diğer tefsir kitaplarında da yer almamaktadır. Dolayısıyla bu bilgiler İsrailiyat bağlamında değerlendirilmektedir.

²²⁶Yûsuf, 12/44.

²²⁷Süleyman, a.g.e., Cilt: 2, s. 284.

²²⁸DiB, Kur'an Yolu Tefsiri, Cilt:3, S. 236.; Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Cilt:5, s.46.

²²⁹İbrâhim, 14/17.

²³⁰Süleyman, a.g.e., Cilt: 2, s. 339.

²³¹Süleyman, a.g.e., Cilt: 2, s. 346.

3.1.11. Nahl Sûresi

Nahl Sûresi 17. ayette “فَدَّ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَآتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ...” mealen “ Bunlardan öncekiler de tuzak kurmuşlar, ama Allah da onların evlerini temellerinden sökmüş, ...”²³² buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman Nemrud’un, semadaki ilahı yakalamak maksadıyla kule inşa ettirdiği, İbrahim Peygamber ile Allah konusunda tartışan ve aynı zamanda yeryüzünün tamamına hakim ola ilk kişi olduğu, inşa ettirdiği kulenin iki fersah yüksekliğe sahip olduğu, kulenin inşası bittiğinde de yaşlı bir kişi suretinde Cebrail’in kendisine gelerek ne yapmak istediğini sorduğu, buna cevap olarak Nemrud’un da yeryüzündekileri yenik düşürdüğüm gibi semadakileri de yenik düşürmek istediği anlatılmaktadır. Buna cevap olarak da Cebrail’in ona, en yakın semanın 500 yıllık mesafede olduğunu, ondan sonra 7 tane daha bu şekilde sema olduğunu söylemiştir. Nemrud bunda ısrar edince Cebrail bir çığlık atmış ve kulenin tepesi uçarak denize düşmüştür. Geri kalan kısmı da Nemrud’un üzerine yıkılmıştır.²³³ Burada geçen rivayetlerden Nemrud’un yüksek bir kule yapması ve bunu da semadakileri yenmek için yaptığı konusunda tefsirlerde görüş birliği bulunmaktadır. Ancak bu kulenin yüksekliğinin iki fersah olduğu, Cebrail’in kendisiyle muhatap olup konuştuğu şeklindeki rivayetlere diğer kaynaklarda rastlanmamaktadır.²³⁴ Bunların kaynağı da belirtilmemiş olduğu için İsrailiyat bağlamında değerlendirmek mümkündür.

Nahl Sûresi 119. ayette “ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ...” mealen “ Sonuç olarak senin Rabbin cahillikle kötülük işleyen, ...”²³⁵ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman burada kastedilen kişinin İbnu’l Hadrami’nin kölesi olan Cebr olduğunu, bu kişinin Müslüman olduktan sonra küfre zorlandığı, inandığı halde bu zorlanma ile küfr ettiği, Peygamberin ise onu satın alarak serbest bıraktığı ve sonra tövbe ettiği anlatılmaktadır.²³⁶ Burada kastedilen kişinin Cebr olduğu ve onun küfr ettiği hakkında bilgiler mevcut değildir. Tefsirlerde genel olarak konu ele alınmış ve “cahillikle” kısmı bilmeden meydana gelen değil de bildiği halde kendisine hakim olamamak ve nefesine uymak anlamlarında da kullanılmıştır.²³⁷ Dolayısıyla burada geçen rivayet kaynağı belirli olmaması ve diğer

²³²Nahl, 16/26.

²³³Süleyman, a.g.e., Cilt: 2, s. 383.

²³⁴DiB, *Kur’an Yolu Tefsiri*, Cilt:3, S. 309.; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Cilt:5, s. 176.

²³⁵Nahl, 16/119.

²³⁶Süleyman, a.g.e., Cilt: 2, s. 416.

²³⁷İbn Kesir, a.g.e., s. 1380; *Kur’an Yolu Tefsiri*, 2012, Cilt: 3, s. 449-450.

kaynaklarda ²³⁸ da bu şekilde anlatılmaması nedeniyle, İsrailiyat bağlamında değerlendirilebilir.

3.1.12. İsrâ Sûresi

İsrâ Sûresi 104. ayette “وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا” mealen “Arkasından da İsrâiloğulları’na, "Yurdunuzda oturun! Âhiret vakti gelince hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz!" dedik.”²³⁹ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman bu olayın Musa ve Yuşa b. Nûn’dan sonra gerçekleştiği, Yahudilerin bu sırada Çin’in ötesinde ve Beytül Maktis’ten 6000 fersah uzakta oldukları, bu mesafeyi bir buçuk senede yol aldıkları anlatılmaktadır. Yahudiler peygamberlerini öldürdükleri için onlarla diğer insanlar arası Urduf adı verilen bir nehirle ayrılmıştı ve bu nehir de onların kutsal kabul ettikleri cumartesi günleri donmaktaydı. Allah onlar için Beytül Maktis ile buldukları yer arasına bir dehliz yarattı ve bu dehlizden onların gitmesi sağlandı. Bu sırada onların önüne ateşten direk yaratmış ve onlara men ve selva indirmiştir. Onların diğer insanlarla ayrılmasının nedeni, peygamberlerine iman etmemeleri sonucunda peygamberlerin “onlarla bizim aramızı ayır” diye dua etmeleridir. Bu kavim arasında Hakk’a davet eden bir topluluğun olması nedeniyle, Peygamber (a.s.) Mi’raç gecesi bunların yanına uğrayarak, onları İslam’a davet etmiş ve onlar da Müslüman olmuşlardır. Peygamber (a.s.) ve Cibril birlikte oraya vardıklarında, Cibril’den önce onlar selam vermişler, Cibril ise Peygamber’e eğer onlardan günah işleyenler olmamış olsaydı, meleklerin onlarla toklaşacağını bildirmiştir.²⁴⁰ Bu rivayette geçen olayların sıhhati konusunda kaynak belirtilmemiştir. Onların Çin’in ötesinde oldukları, 6000 fersahlık bir mesafede oldukları ve bu mesafeyi bir buçuk senede aldıkları, Allah’ın onlar için bir dehliz yaratması, Urduf Nehrinin cumartesi günü donması, Nebi’nin (a.s.) Mi’racı sırasında bunlardan bazılarının Müslüman oldukları şeklinde belirtilen rivayetlerin kaynağı bulunmamaktadır. Ayrıca bu rivayetlere diğer kaynaklarda da rastlanmamaktadır. Dolayısıyla bu rivayetler İsrailiyat bağlamındadır. Ayrıca yoldan çıkmış kavimle inananların arasının ayrılması hüküm bakımından, hak ve hakikat bakımından, Cennet ve cehennem bakımından kararın verilmesi noktasıdır.²⁴¹ Bu nedenle fiziksel bir ayrılma olan, nehrin donması, 6000 fersah uzakta olmaları gibi durumlar ise İsrailiyat rivayetleridir.

²³⁸İbn Kesir, *a.g.e.*, s. 1226.

²³⁹İsrâ, 17/104.

²⁴⁰Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 2. s. 468.

²⁴¹Maide, 5/25. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Maide-suresi/690/21-26-ayet-tefsiri>

3.1.13. Kehf Sûresi

Kehf Sûresi 61. ayette “فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا” mealen “Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıklarını (yoklamayı) unuttular. Balık denizde yolunu tutup gitmişti.”²⁴² buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman Musa (a.s.) Tevrat’taki bilgilerin tamamını öğrendiğinde, biri O’na “yeryüzünde senden daha bilge var mı?” diye sorar ve O da daha bilgili birinin olmadığını söyler. Allah ise kendisinden daha bilgili Hızır adında birinin olduğunu bildirir. Ona ise yanına balık alarak onu tuzlayıp, balığın canlanıp suya düştüğü yerde ulaşacağını söyler. Daha sonra Musa (a.s.) ve Yûşa b. Nûn balığı alarak deniz kıyısında yola çıkarlar. Gece olduğunda Eyle denizi kıyısındaki Mervan adı verilen bir yerde dinlenirler. Buranın yakınında Aynu’l Hayat adında bir pınar bulunmaktadır. Geceyi birlikte orada geçirirler. Balık burada canlanır ve denize düşerek yüzmeye başlar. Balığın yüzmesi ile her iki taraftan da sular yükselir, bıraktığı iz adeta bir tüneli andırır. Durumu fark etmeleri için balık hızlı yüzmemiştir. Yuşa b. Nûn balığın gittiğini görür fakat sabah olup kalktıklarında onun Musa’ya söylemeyi unuttur. Bir süre yol aldıktan sonra acıkırlar ve yiyecekleri çıkarmak için, baktıklarında balığın olmadığını fark ederler ve dinlendikleri yerde balığın kaybolduğunu anlarlar. Oraya dönerler ve Hızır ile buluşurlar.²⁴³ Burada geçen denizin adının Eyle olduğu, Mervan adındaki bir yerde konakladıkları ve orada Aynu’l Hayat adında bir pınarın olduğu hakkında bilgilere farklı kaynaklarda rastlanmamaktadır. Ancak orada Ab-ı Hayat adı verilen bir çeşme olduğu rivayet edilmektedir.²⁴⁴ Burada da bu rivayetlerin kaynağına ilişkin bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla verilen bu bilgiler İsrailiyat bağlamında değerlendirilmesi mümkündür.

Kıssanın devamı niteliğinde olan 73. Ayetin tefsirinde ise Mukâtil bin Süleyman, Kendilerini gemiyi aldıkları halde gemiyi delen Hızır Aleyhisselam'a karşı, Musa Aleyhisselam içinde benim bu adama ihtiyacım yok diye geçirdi. Halbuki İsrailoğullarının içindeyken onlara Allah'ın kitabını öğretiyordum dedi. Hızır Aleyhisselam, Musa'nın İçinden geçenleri bildi. Daha sonra kırlangıç olduğu belirtilen bir kuş dolaştı ve denizden gagasına su alıp geminin ortasına kondu ve ötmeye başladı. Hızır Aleyhisselam Musa'ya bu kuşun ne söylediğini bilip bilmediğini sordu, oda bilmiyorum bu şekilde cevap verdi. Bunun üzerine Hızır (a.s.) kuşun, "Hızır'ın ilmi ile Musa'nın ilminin Allah'ın ilmi karşısındaki durumu, ancak benim gagamla denizden aldığım damlanın denizin tümü karşısındaki durumu gibidir"

²⁴²Kehf, 18/61.

²⁴³Süleyman, a.g.e., Cilt: 2, s. 498.

²⁴⁴İbn Kesir, a.g.e., s. 1380.

dediğini söyledi. Daha sonra birlikte denizin kıyısına çıkar, birlikte yol alırlar. Nihayet adı Huseyn b. Kâzeri olan ve annesinin adı da Sehva olan bir çocukla karşılaşılır ve hazır bu çocuğu öldürür.²⁴⁵ Bu rivayette geçmekte olan Musa'nın (a.s.) içinden bu adama ihtiyacım yok diye geçirmesi, bu esnada bir kırlangıç kuşunun gelerek bir şeyler söylemesi, sonrasında ise Hızır'ın (a.s.) taş atarak öldürdüğü çocuğun adının Huseyn b. Kâzeri ve annesinin adının Sehva olduğu bilgileri sahih kaynaklarda yer almayan bilgilerdir. Burada da kaynak bildirilmemiştir. Dolayısıyla bu bilgiler de İsrailiyat bağlamında değerlendirilebilir.

Kehf Sûresi 110. ayette “فَلَنْ أَسْمًا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ...” ... mealen “De ki: "Ben, yalnızca sizin gibi bir insanım. Şu var ki bana, ilâhınızın, sadece bir ilâh olduğu vahyolunuyor.”²⁴⁶ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman ayetin nüzul sebebinin Cundeb b. Zuheyr el-Ezdi olduğu, bu kimsenin Allah resulüne gelerek, "Allah rızasını gözeterek bir amel istiyoruz ve bundan dolayı övülüyoruz ve hoşunuza gidiyor" dediği anlatılmaktadır. Sonrasında ise Peygamber Aleyhisselam'ın Allah ganidir ve kendisine yapılan bir amelin başkasına ortak koşulmasına razı olmaz dediği rivayet edilmektedir. Bunun üzerine Peygamber Aleyhisselam'ın "Allah'ın; ben en hayırlı ortağım, kim bir amelde başkasını bana ortak ederse, o amelin tamamını ortak koşulana bırakırım, yalnız benim için yapılan ameli kabul ederim." buyurduğu rivayet edilmektedir.²⁴⁷ Burada geçen, ayetin nüzul sebebinin Cundeb b. Zuheyr el-Ezdi olduğu ve Peygamber'in (a.s.) bu kudsî hadisi rivayet ettiğine ilişkin bilgilerin kaynağı belirtilmemiştir. Ayrıca bu bilgilere diğer kaynaklarda da rastlanılmamıştır.²⁴⁸ Dolayısıyla bu bilgiler İsrailiyata ilişkin bilgilerdendir.

3.1.14. Meryem Sûresi

Meryem Sûresi 22. ayette “فَحَمَلَتْهُ فَاتَّبَعَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا” mealen “De ki: "Derken Meryem ona hamile kaldı, işte bu sebeple karnında bebeği ile uzak bir yere çekildi.”²⁴⁹ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman Meryem'in 13 yaşında olduğunu, İsa peygamber ile birlikte 33 sene geçirdiği, onun ref edilmesi sonrasında 52 yaşındayken vefat ettiği, bir anda İsa'ya (a.s.) hamile kaldığı, hamileliği öncesinde iki kez hayız gördüğü rivayet edilmektedir.²⁵⁰ Mukâtil b. Süleyman'ın rivayet etmiş olduğu bilgilerin kaynağı

²⁴⁵Süleyman, a.g.e., Cilt: 2, s. 500-502.

²⁴⁶Kehf, 18/110.

²⁴⁷Süleyman, a.g.e., Cilt: 2, s. 513.

²⁴⁸DiB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, Cilt:3, S. 585.; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt:5, s. 398.

²⁴⁹Meryem, 19/22.

²⁵⁰Süleyman, a.g.e., Cilt: 2, s. 518.

belirtilmemiştir. Ayrıca gerek Kur'an'da gerekse hadislerde buna ilişkin detaylı bilgilere yer verilmemektedir. Dolayısıyla bu bilgilerin İsrailiyata ilişkin bilgiler olması muhtemeldir.

3.1.15. Tâhâ Sûresi

Tâhâ Sûresi 18. ayette “قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّوْا عَلَيْهَا وَاهْتَسُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِي فِيهَا مَرْبٌ أُخْرَى” mealen “Dedi ki: "O benim asâmdır. Ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkelerim, ona başkaca ihtiyaçlarım da var.”²⁵¹ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman Musa Aleyhisselam'ın yiyecek ve içeceklerini اساسında taşıdığı, yürürken ona yaslandığı, koyunları için ağaçların yapraklarını onunla silkelediği, asası ile yere vurduğunda günlük yiyeceğinin çıktığı, nasılsınız yere gittiğinde yerden içeceği suyun çıktığı yerden aldığı ise suyun kesildiği, karanlık yerlerde asası ile yolunu aydınlattığı, اساسının onun türlü belalardan koruduğu rivayet edilmektedir. Ayrıca Cebrail Aleyhisselamın Asayı Musa Aleyhisselam'a Medyen'e giderken gece vakti verdiği, adının da Nef'a olduğu anlatılmaktadır.²⁵² Burada geçen rivayetlerden yere vurulduğunda asa ile yiyecek ve içecek çıktığı, asanın yolu aydınlattığı, ayrıca asanın Cebrail Aleyhisselam tarafından gece vakti verildiği bilgilerine farklı kaynaklarda rastlanmamaktadır.²⁵³ Dolayısıyla bu bilgiler İsrailiyat bağlamında değerlendirilen rivayetlerden olması muhtemeldir.

Tâhâ Sûresi 80. ayette “يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَعَدْنَاكُمْ” mealen “Ey İsrailoğulları! Böylece sizi düşmanınızdan kurtardık ve Tûr'un sağ tarafında sizinle sözleştik;...”²⁵⁴ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman “Menn, kudret helvası olarak bilinen yiyecektir. Gece ağaçların üzerinde kar gibi, bembeyaz parlamaktadır ve bal gibi tatlıdır. Yahudiler sabahları ondan toplarlar ve ertesi güne bırakmazlardı. Cuma günleri ise 2 günlük toplarlardı. Çünkü cumartesi günleri bir yere gitmezler ve çalışmazlardı. Bu yiyecek onlara Musa Peygamber ile birlikte Tih'te buldukları zaman verilmiştir. Öyle ki çocuklar büyüyüp genişledikçe elbiselerde büyüyüp genişlemekteydi. Erkeklerin elbisesi kirlenmez ve eskimezdi. Selva ise bir kuş olup, İsrailoğullarının Musa peygamberden et istemeleri üzerine Allah tarafından gönderilmiştir. Bu kuşlar bir bulut şeklinde yaklaşık 1 mil boyunca ve bir mızrak yüksekliğinde yağmur gibi yağın bildircin kuşudur. Bu kuşlar rüzgar ile birlikte güneye doğru toplandı. Mısır'ın yollarında kırmızı renkli görülen kuşlar bunlardır.”

²⁵¹Tâhâ, 20/18.

²⁵²Süleyman, a.g.e., Cilt: 3, s. 16.

²⁵³DİB, Kur'an Yolu Tefsiri, Cilt:3, S.628.; Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Cilt:5, s.422.

²⁵⁴Tâhâ, 20/80.

şeklinde rivayet etmiştir.²⁵⁵ Burada geçen rivayetlerden Menn (kudret helvası) yiyeceğinin Tîh'te verildiği, Selva'nın (bıldırcın) bir mil boyunca olduğu, yağmur gibi yağdığı ve bir mızrak yüksekliğinde olduğu, çocukların elbiselerinin onlarla birlikte büyüdüğü ve erkeklerin elbiselerinin eskimediği rivayetleri farklı tefsir kaynaklarında yer almamaktadır.²⁵⁶ Ayrıca bu bilgilerin kaynağı da belirtilmemiştir. Dolayısıyla bu bilgiler İsrailiyat bağlamında değerlendirilen rivayetlerdendir.

Tâhâ Sûresi 135. ayette “**قُلْ كُلُّ مُتَرَبِّصٍ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى**” mealen “De ki: "Herkes beklemekte, siz de bekleyin bakalım. Dosdoğru yolda yürüyenler kimmiş ve hidayete erenler kimmiş, yakında anlayacaksınız!" "²⁵⁷ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman Hızır ile Musa'nın ayrılma zamanları geldiğinde, Hızır ona, eğer sabretmiş olsaydın gördüklerinden daha şaşırtıcı durumlarda gösterecektim. Bunun üzerine Musa Aleyhisselam ağladı ve bana tavsiyede bulun dedi. Hızır ona " bütün düşüncen ahiret üzerine olsun, seni ilgilendirmeyen şeylerle uğraşma, emniyette olduğun zamanlarda bile korktuğun şeylerden emin olma, korktuğun zaman da emin olmak için ümidini kesme, imkanın ölçüsünde iyilikten vazgeçme ve işlerin sonunu düşün" şeklinde tavsiyede bulunmuştur. Daha başka tavsiyeler de isteyen Musa Aleyhisselam'a kendini beğenme ve senden gafil olmayandan sakın, aşırı tartışmalara girme, hayret vermeyen şeylere girme, hataya düşen kimseyi ayıplama ve kendi hatan için ağla şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur. Bunun üzerine Musa Aleyhisselam Hızır'a gerçekten de güzel tavsiyelerde bulundun, Allah senin nimetini tamamlasın ve seni düşmanlardan korusun. Daha sonra Hızır da Musa'dan kendisi için tavsiyede bulunmasını istemiştir. Bunun üzerine Musa Aleyhisselam ona " gazap ve öfke den sakın ancak Allah için olursa başka, Allah için olmayan hallerde kimseden hoşnut olma, dünya için sevme ve buğz etme, aksi takdirde imandan çıkar ve küfre girersin." şeklinde tavsiyede bulunmuştur. Hızır ise bu tavsiyelere "gerçekten güzel tavsiyeler verdin, Allah sana yardımcı olsun, seni sevindirsin ve yarattıklarına da seni sevdirdin, sana ihsanda bulunsun." şeklinde karşılık vermiştir.²⁵⁸ Yine burada belirtilen hususlardan bir tanesi de Hızır Aleyhisselam'ın tamir ettiği duvarın altında bulunan hazinenin altın bir levha ve üzerinde " Rahman, Rahim Allah'ın adıyla, la ilahe illallah, Ahmed Rasulullah. Kadere iman eden kimsenin nasıl üzülmesine, ölümün hak olduğunu bilen bir kimsenin nasıl sevindiğine,

²⁵⁵Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 26.

²⁵⁶ ²⁵⁶ DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, Cilt:3, S. 643.; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt:5, s.429.

²⁵⁷Tâhâ, 20/135.

²⁵⁸Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 42.

dünyayı ve dünyada bulunan kimselerin hallerinin nasıl değişip durduğunu gören kimsenin dünyaya nasıl güvenip bel bağladığına şaşarım." yazdığı rivayet edilmiştir.²⁵⁹ Burada geçen rivayetlerden Hızır ile Musa Aleyhisselam arasındaki birbirine tavsiyede bulunma durumları ve Hızır Aleyhisselam'ın tamir ettiği duvarın altındaki hazinenin bir levhadan ibaret olduğu ve bu levhanın üzerinde yazı bulunduğu ile ilgili rivayetler Kur'an'da ya da hadislerde bu şekilde detaylı olarak verilmemektedir. Burada da rivayetlerin kaynağı hakkında bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla bu rivayetler İsrailiyat kapsamında değerlendirilen rivayetlerdendir.

3.1.16. Enbiyâ Sûresi

Enbiyâ Sûresi 103. ayette “... لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَرَقُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ...” mealen “En büyük dehşet bile onları tasalandırmaz.”²⁶⁰ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman “İbn Abbas minberde iken bu ayetin tefsirini; Allah cennet ehlini cennete koyduktan ve cennetteki nimetleri gördükten sonra ölümü hatırlayacaklar ve sonunda öleceklerinden korkacaklardır. Bu nedenle üzüleceklerdir. Buna karşılık Cehennem ehli isen ateşe girip oradaki azabı gördüklerinde sonunda öleceklerini düşünürler ve sevinirler. Ancak Allah onların bu üzüntü ve sevinçlerini kesmek amacıyla Cibril ile birlikte beyaz bir koç gönderecektir. Bu koç önce cennet ve cehennem ehline "onu tanıyor musunuz?" diye sorulacak. Onlar da "Evet tanıyoruz o ölümdür." diyecekler. Daha sonra Cibril koçu alarak hem cennetliklerin hem de cehennemliklerin görebilecekleri yüksek bir tepede boğazlamak isteyecek. Bunu gören cennet ehli evet diyecek, Cehennem ehli ise hayır diyerek boğazlanması istemeyecektir. Ancak Cibril orada ölümü öldürmek için beyaz koçu boğazlayacak, Cennet ve cehennem ehline ölüm olmaksızın burada ebedi kalacaksınız şeklinde cevap verecektir.” Şeklinde rivayet etmiştir.²⁶¹ Mukâtil b. Süleyman'ın yapmış olduğu bu rivayet diğer tefsir kitaplarında yer almamaktadır. Ayrıca İbni Abbas'tan yapıldığı belirtilen bu rivayetin kaynağı da belirtilmemiştir.²⁶² Bu nedenle bu rivayet İsrailiyat bağlamında değerlendirilmiştir.

3.1.17. Mü'minûn Sûresi

Mü'minûn Sûresi 20. ayette “وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالذَّهْنِ وَصَبْغٍ لِلْأَكْلَيْنِ” mealen “Sînâ dağında yetişen, hem yağ hem de yiyenlerin ekmeğine katık veren bir ağaç (zeytin

²⁵⁹Bu rivayetin el-Huzeyl'den o da el-Müseyyeb'den. o ise bir adamdan. o da İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. Bakınız Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 45.

²⁶⁰Enbiyâ, 21/103.

²⁶¹Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 78.

²⁶²DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, Cilt:3, S. 703.; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt:5, s.465.

ağacı) meydana getiririz." ²⁶³ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman bahsedilen ağacın zeytin ağacı olduğu, yeryüzünde yaratılmış olan ilk ağacın ise Sina Dağı'nın eteklerinde yetiştiğini rivayet etmektedir.²⁶⁴ Bu ayette geçen ağaç zeytin ağacıdır. Ancak yaratılan il ağacın zeytin ağacı olduğu ve ilk ağacın Sina Dağı'nın eteklerinde olduğu bilgisi ile ilgili rivayetlerin kaynağı bulunmamaktadır. Ayrıca diğer tefsir kitaplarında da bunu destekler nitelikte bilgilere rastlanılmamaktadır.²⁶⁵ Dolayısıyla bu rivayetlerin İsrailiyat kapsamında değerlendirilen rivayetlerden olması muhtemeldir.

3.1.18. Nûr Sûresi

Nûr Sûresi 33. ayette “وَلَيْسَتُغْفِبِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا...” mealen “Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah lütfundan ihtiyaçlarını giderinceye kadar iffetlerini korusunlar...”²⁶⁶ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman bu ayetin nüzul sebebinin Huveytîb b. Abdî'l Uzza ve kölesi Sübeyh el-Kıbtî hakkında ve münafık Abdullah b. Übey ve onun cariyesi Umeyme ile yine münafık Abdullah b. Nebtel ve onun cariyesi Umeyme'nin de kızı Museyke hakkında olduğunu rivayet etmiştir.²⁶⁷ Ancak bu rivayetlerin kaynağı belli değildir ve farklı tefsir kitaplarında da ayetin nüzul sebebinin bu kişiler olduğuna ilişkin bilgiler bulunmamaktadır. Bulunmuş olsa bile rivayet edilen ayrıntılı bilgilerin kaynağı belli olmadığından İsraili bilgi olarak değerlendirilmesi ihtimal dahilinde olmaktadır.

Nûr Sûresi 62. ayette “...إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوا...” mealen “Müminler ancak Allah'a ve resulüne iman edenlerdir ve onunla ortak bir iş için toplanmış iken kendisinden izin almadan çekip gitmeyenlerdir...”²⁶⁸ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman ayetin nüzul sebebinin “Ömer b. Hattab'ın (r.a.) Tebük seferinden ailesinin yanına dönmek ve münafıkların neler konuştuklarını öğrenmek maksadıyla izin istemesi” olarak açıklamıştır. Nebi (s.a.v.) O'na izin vermiş, bunun üzerine münafıklar “kendileri izin istediğinde vermediğini, ancak arkadaşı istediğinde verdiğini” gerekçe göstererek, Peygamber'in (a.s.) adaletli davranmadığını iddia etmişlerdir.²⁶⁹ Bu rivayette geçen olaylardan bu şekilde bir nüzul sebebinin olmadığını, Ömer b. Hattab'ın (r.a.) Tebük seferinden dönmek amacıyla izin istediğine ilişkin bir bilgi

²⁶³Mü'minûn, 23/20.

²⁶⁴Süleyman, a.g.e., Cilt: 3, s. 118.

²⁶⁵DİB, Kur'an Yolu, Cilt:4, S. 17; Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Cilt:5, s. 521.

²⁶⁶Nûr. 24/33.

²⁶⁷Süleyman, a.g.e., Cilt: 3, s. 154.

²⁶⁸Nûr, 24/62.

²⁶⁹Süleyman, a.g.e., Cilt: 3, s. 170.

bulunmadığını çeviren kişi de belirtilmektedir.²⁷⁰ Nüzul sebebinin kaynağının belirtilmemesi, sahih kabul edilen DİB, ibn Kesir ve Elmalılı'nın tefsir kitaplarında da bu şekilde bir nüzul sebebine rastlanmamasından ötürü Mukatil'in rivayeti İsrailiyat kapsamında değerlendirilebilir.

3.1.19. Şuarâ Sûresi

Şuarâ Sûresi 32. ayette “فَالْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ” mealen “Bunun üzerine Mûsâ asâsını atıverdi; bir de ne görsünler, asâ düpedüz bir yılan oluvermiş! ”²⁷¹ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman Musa aleyhisselam'ın asâsının mersin ağacından olduğunu, gece vakti medyana gitmekte iken Musa aleyhisselam'a Cibril tarafından verildiğini, bu asânın Adem aleyhisselam ile birlikte cennetten çıkarılan asa olduğunu, O'nun ölümüyle birlikte Cibril'in asâyı aldığını rivayet etmiştir.²⁷² Burada geçen rivayetlerden asa'nın mersin ağacından olması, Musa aleyhisselam'a Cibril tarafından verilmesi ve asânın cennetten çıkmış olduğu bilgileri hakkında kaynak belirtilmemiş olup, ulaşabildiğimiz diğer kaynaklarda da böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu nedenle müellifin vermiş olduğu bilgiler İsrailiyat bağlamında değerlendirilmektedir.

Şuarâ Sûresi 82. ayette “وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ” mealen “Hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum yine O'dur.”²⁷³ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman İbrahim Aleyhisselam'ın günahın üç kez yalan söylemiş olması olduğunu ifade etmiştir. Bu yalanların bir tanesi Sare hakkında kardeşi olduğunu söylemesi, bir diğeri çağrıldığında hastayım demiş olması, sonuncusu ise putları kırdıktan sonra bu işi yapanın büyük olduğunu söylemesi şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu yılanlardan ilki kendisi için iken, diğerlerini Allah için söylenen yalanlardan olduğunu belirtmiştir.²⁷⁴ Bu ifadeler İbrahim Aleyhisselam'ın söylemiş olduğu ifadeler olmasının yanında, tevil içeren ifadelerdir. İbrahim Aleyhisselam'ın yalan söylediğine dair ne Kuran'da ne de bazı sahih kaynaklarda²⁷⁵ bir bilgi bulunmamaktadır. Zaten bir peygamber olması hasebiyle onun yalan söylemiş olması da mümkün değildir. Çünkü peygamberlerin sıfatlarından olan "sıdk" her peygamber için geçerli bir sıfattır. Dolayısıyla söylenen bu sözlerin mecazi anlamlarının olduğunu ifade etmekte fayda vardır. Bu nedenle müellifin belirtmiş olduğu bir ifadelerin,

²⁷⁰ Süleyman, a.g.e., Cilt: 3, s. 172 (Çeviren: Beşir Eryarsoy)

²⁷¹ Şuarâ, 26/32.

²⁷² Süleyman, a.g.e., Cilt: 3, s. 201.

²⁷³ Şuarâ, 26/82.

²⁷⁴ Süleyman, a.g.e., Cilt: 3, s. 210.

²⁷⁵ DİB, Kur'an Yolu Tefsiri, Cilt:4, S.156.; Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Cilt:6, s.103.

İbrahim Peygamber'in yalan söylediği şeklinde olması nedeniyle, İsrailiyat kapsamında ele alınmaktadır.

3.1.20. Neml Sûresi

Neml Sûresi 35. ayette “وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ” mealen “Ben bunlara bir hediye göndereceğim, sonra bakacağım elçiler ne ile dönecekler?”²⁷⁶ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman “Süleyman Peygamber'in kadın hükümdarı İslam'a davet etmesi üzerine kadının, bir heyet ile birlikte 100 erkek ve 100 de kadın hizmetçi olmak üzere 200 kişi gönderdiğini, bu kişilerin başlarında ise el-Münzir b. Amr adında biri olduğunu ifade etmiştir. Kadın hizmetçilerin saçlarını her birinin önden ve arkadan ayrıldığını, erkek hizmetçilerin ise başlarının ön kısmında birer perçem orta kısmında ise birer bölük saç olduğunu belirtmiştir. Fakat hizmetçilerin tamamına aynı elbise giydirilmiştir. Ayrıca biri delinmiş diğeri ise delinmemiş olan iki tane mücevherin olduğu hokka gönderilmiştir. Kadın bu kişi (Süleyman Peygamber) eğer bir kral ise hokkanın içinde ne olduğunu bilmeyecek ve hediyeyi kabul edecektir. Şayet bir nebi ise kadın ve erkek hizmetçiler arasında bir ayırım yapacak ve hediyeyi kabul etmeyerek geri gönderecektir. Hediye Süleyman peygambere ulaştırıldığında hizmetçilere abdest almalarını emreder. Bu esnada kadın hizmetçiler ile erkek hizmetçileri arasında abdest alma şekillerinden dolayı ayırım yapar. Bu esnada Cibril gelerek kaftanın içinde ne olduğunu ona bildirir. Daha sonra Süleyman Peygamber hediyeyi kabul etmez ve geri gönderir.” şeklinde rivayet etmiştir.²⁷⁷ Burada geçen rivayetler ile ilgili kaynak belirtilmemiş olup, bazı farklı kaynaklarda²⁷⁸ da bu rivayetlere rastlanmamaktadır. Dolayısıyla müellifin belirtmiş olduğu bu rivayetler İsrailiyat bağlamında değerlendirilebilir.

3.1.21. Kasas Sûresi

Kasas Sûresi 79. ayette “فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ...”²⁷⁹ mealen “Kārûn gösterişli bir şekilde kavminin karşısına çıkardı.”²⁷⁹ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman "Karun'un erguvanlar taktığı halde, her birinin altın takımı olan beyaz katırlara bindiği, yanında yine kendileri ve ineklerinin üzerinde erguvanlar bulunan 4000 Süvari'nin olduğu, bunun yanında elbiseleri kırmızı olan 300 cariye'nin olduğu anlatılmaktadır. Müminlerin bunu gördüklerinde iman ettikleri halde, keşke Karun'a verilen mallar bize de

²⁷⁶Neml, 27/35.

²⁷⁷Süleyman, a.g.e., Cilt: 3, s. 243.

²⁷⁸DiB, Kur'an Yolu Tefsiri, Cilt:4, S.194.; Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Cilt:6, s.142.

²⁷⁹Kasas, 28/79.

verilseydi diye düşünmüşlerdir." şeklinde rivayet etmiştir.²⁸⁰ Kur'an'da ve diğer tefsir kitaplarında Karun'un büyük bir hazinesinin olduğu, hizmetlerinin çokluğu, elbiselerinin göz kamaştırdığı gibi bilgilere yer verilmiştir. Fakat burada katırların, süvarilerin ve cariyelerin sayısına ilişkin bilgilere yer verilmemiştir.²⁸¹ Dolayısıyla burada verilen rakamların sıhhati tartışmalı olabilir. Bu nedenle bu bilgiler İsrailiyat bağlamında değerlendirilebilir.

3.1.22. Secde Sûresi

Secde Sûresi 11. ayette “فَلْيَتَّوَفَّيْكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ” mealen “De ki: "Sizin için görevlendirilmiş bulunan ölüm meleği canınızı alacak, sonra rabbinize döndürüleceksiniz." ²⁸² buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman burada bahsedilen ölüm meleğinin adının Azrail olduğunu, biri doğru biri batı, bire kuzey rüzgarlarının olduğu dünyanın en dibinde diğeri sabah rüzgarının olduğu en uzak yerde olmak üzere dört kadının olduğunu belirtmiştir. Ayrıca iki ayağı olup birinin doğu birinde batıda olduğunu, bütün mahlukatın ise bu ayaklarının arasında olduğunu, başına en yüksek semada olduğunu, bedeninin ise gök ile yer arası kadar olduğunu, yüzünün de hicap perdesinin olduğu yerde bulunduğunu ifade etmiştir.²⁸³ Bu rivayetlerin Kur'an ve hadisler başta olmak üzere sahih kaynaklara dayanmadığı belirtilmektedir.²⁸⁴ Bu nedenle bu bilgilerin İsrailiyat türünden bilgiler olduğu muhtemeldir.

Secde Sûresi 22. ayette “وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا...”²⁸⁵ mealen “ Kendisine rabbinin âyetleri hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir?...”²⁸⁵ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman bu ayetin nüzul sebebinin Kureyşlilerden olan mut'imun (yemek yedirenler) ile müstehsiun (alay edenler) hakkında olduğunu rivayet etmiştir. Bedir Savaşı'nda Allah onların öldürülmelerini takdir etmiş, onların ruhlarını cehenneme göndererek onlardan İntikam aldığını rivayet etmiştir.²⁸⁶ Ancak sahih kaynaklar incelendiğinde, ayetin nüzul sebebi ile ilgili bu bilgilere rastlanmamıştır. Mukatil'in rivayeti isabetli olsa bile kaynak göstermediği için İsraili rivayet kapsamında değendirilmesi mümkündür.

²⁸⁰Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 290.

²⁸¹İbn Kesir, *a.g.e.* s. 181; DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*. Cilt: 4, s. 246-247.

²⁸²Secde, 31/11.

²⁸³Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 358.

²⁸⁴ Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, Cilt:6, s.264.; DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, Cilt: 4, s. 352.

²⁸⁵Secde, 31/22.

²⁸⁶Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 361.

3.1.23. Fâtır Sûresi

Fâtır Sûresi 35. ayette “الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ...” mealen “Hamd, gökleri ve yeri yoktan var eden, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılan Allah’a mahsustur.”²⁸⁷ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman Cennette Hayat Irmağının olduğunu ve Cibril’in her gün 3 vakit de bu ırmağa girdiğini ve kanatlarını açarak burada yıkandığını rivayet etmiştir. Bu meleğin her kanadında 70000 tüyün olduğunu ve bu yıkama esnasında kanatlarından damlayan her damla su için, Allah Kıyamet gününe kadar kendisine tesbih edecek melekler yarattığını rivayet etmektedir.²⁸⁸ Müellifin bahsettiği bu rivayet Kur’an’da detaylı olarak anlatılmamaktadır. Ayrıca diğer tefsir kitaplarında da bu bilgilere detaylı yer verilmediği gibi, burada da bilgilerin kaynağı belirtilmemiştir. Dolayısıyla bu bilgiler İsrailiyat türünden bilgiler olarak değerlendirilebilir.

3.1.24. Sâffât Sûresi

Sâffât Sûresi 141. ayette “فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ” mealen “Kur’aya girdi ve kaybedenlerden oldu.”²⁸⁹ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman Yunus Aleyhisselam’ın kıssası ile ilgili olarak; O gemiye binmiş ve geminin bir tarafında uyumuştur. el-Lahn adında bir balık Allah tarafından görevlendirilmiştir. Buldukları gemi olduğu yerde kalmış ve bir türlü yol alamamıştır ve boğulmaktan korktukları için gemide günahkâr bir kulun olduğunu düşünmüşlerdir. Yunus Aleyhisselam Aradığınız kişi benim diye cevap vermiş ve kendisini denize atmalarını söylemiştir. Gemidekiler onun peygamber olduğunu bildikleri için bunu yapmaktan Allah’a sığınırız diye karşılık vermişlerdir. Bu arada üzerine kim atmaları gerektiği ile ilgili kura çekmişler ve kura her seferinde Yunus Aleyhisselam’ın çıkmıştır. Bu kurayı ise her biri isimlerini birer kâğıda yazarak denizin üstüne bırakmışlar ve Allah’tan takip ettiği kişinin isminin yazılı olduğu kâğıdı suyun üstünde kalmasını diğerlerinin ise batmasını istemişler ve Yunus Aleyhisselam’ın isminin yazılı olduğu kâğıt suyun üstünde kalmıştır. Daha sonra emin olamayıp bu sefer takip edilen kişinin isminin yazılı olduğu kâğıdın suya batmasını diğerlerinin ise suyun üstünde kalmasını istemişler, yine Yunus Aleyhisselam’ın adının yazılı olduğu kâğıt suya batmıştır. Tekrar üçüncü kez takip edilen kişinin adının yazılı olduğu kâğıdın suya batmasını istemişler ve yine Yunus Aleyhisselam’ın adının yazılı olduğu kâğıt suya batmıştır. Bu olay üzerine onu denize atarlar ve tam o sırada Allah balığa, ona zarar vermemesini, karnını ona Mescit yaptığını, onu sıkıştırmamasını,

²⁸⁷Fâtır, 35/1.

²⁸⁸Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 427.

²⁸⁹Sâffât, 37/141.

yeme içmesini engel olmamasına vahiy etmiştir. Bu sırada su ve rüzgâr Yunus Aleyhisselam'ın seslenerek " gökte ve yerde kendisine ibadet edilenden nereye kaçarsın, Allah'a yemin olsun ki bizler ona ibadet etmekteyiz ve bizi cezalandırmasından korkarız." demişlerdir.²⁹⁰ Burada geçen rivayetlerden balığın adının el-Lahn olduğu, geminin bir yerde kalıp bir türlü yol alamadığı, kura çekme içinde isimlerini kâğıda yazılarak denize atıldığı, Allah'ın balığı vahyettiği, rüzgâr ve suyun Yunus Aleyhisselam'a seslendiği ile ilgili detaylı bilgilere Kur'an'da yer verilmemiştir. Ayrıca müellif bu bilgilerin kaynağını belirtmemiş olup farklı tefsir kaynaklarında²⁹¹ da bu detaylı bilgilere rastlanmamıştır. Ancak *Ruhu'l Meani* isimli eserde buna yakın bir rivayet geçmektedir.²⁹² Dolayısıyla bu bilgilerin İsraili türünden bilgiler olması ihtimal dahilindedir.

3.1.25. Sâd Sûresi

Sâd Sûresi 34. ayette “وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَداً ثُمَّ أَنَابَ” mealen “Andolsun biz Süleyman’ı bir sınavdan geçirmiş, tahtının üstüne bir ceset koymuştuk; sonra o bize yöneldi.”²⁹³ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman “Süleyman Peygamber'in bir fitneye tabi tutulduğunu ve bunun 40 gün sürdüğünü, fitne olarak da Sa'd b. Ufeyr b. 'Amr b. Şurahbil adında birinin bırakıldığını rivayet etmiştir. Süleyman peygamber Amalikalılar üzerine bir sefer düzenlemiş ve kadınlardan esir almıştır. Bunlar arasında hükümdarlarının kızı da vardı ki çok güzel olduğu için onu kendisine almıştı. Ancak bu kız babasını özlemiş, bu üzüntü sebebiyle de çok zayıflamış ve tanınamaz hale gelmiştir. Süleyman peygamber ise onun bu durumundan rahatsız olarak, babasına benzeyen bir heykel yapılmasını emretmiştir. Kız babasının olduğu odaya hizmet etmekteydi. Bir zaman sonra şeytan kıza babasına ibadet etmesini güzel göstermiş, Süleyman peygamberden gizli olarak bu heykele de ibadet etmeye başlamıştır. Bir gün Süleyman peygamber tuvalete gideceğim sırada yüzünü çıkarmış ve cariyesine verecek iken Sahr, ona fark ettirmeden yüzüğünü alıp denize atmıştır. Bu yüzük olmayınca Süleyman'daki güzellik kaybolmuş, halkın arasına indiğinde halk onu tanıyamamış hatta taşlamışlardır. Bu yüzük kendisinde iken kuşlar, Cinler ve Şeytanlar kendisine secde etmekteydi. O tahtını zilkade ayı ile zilhiccenin 10 günü süresince kaybetmiştir. Daha sonra Kurban Bayramı'nın birinci günü mülkünü ele geçirmiştir. Bu da deniz kıyısına gittiği bir sırada bir balıkçı görüyor ve kendisine, balık vermesini ister. Balıkçı ona bir balık bağışlar.

²⁹⁰Süleyman, a.g.e., Cilt: 3, s. 485.

²⁹¹ DiB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, Cilt:4, S. 552.; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt:6, s.451-452.

²⁹² Alusi, *Ruhu'l-Meani*, C:23, s.148.

²⁹³Sâd, 38/34.

Süleyman peygamber balığı kestiğinde karnından yüzük çıkar, yüzüğü alır ve parmağına takar, güzelliği tekrar geri gelir. Bu şekilde tekrar saltanatına kavuşur. Bunu yapan Sahr ise kaçarak denize gider, Süleyman peygamber onu yakalamaları için şeytanları görevlendirir, anca onu bir türlü yakalayamazlar. Sonunda şeytanlar Süleyman Aleyhisselam'ın denizin kenarında bir şarap pınarı yapmasını isterler, şeytanlar bundan içerken Sahr bu gürültüyü merak eder ve gelir, eğlencenin sebebini sorar. Şeytanlar da Süleyman'ın öldüğünü ve bunun için eğlence yaptıklarını söylerler. Sahr da onlarla birlikte içmeye başlar ve sarhoş olur. Şeytanlar onu yakalayıp bağlarlar ve Süleyman Aleyhisselam'a götürürler. Süleyman Aleyhisselam onun için bir kaya oydurur ve Sahr'ı o kayanın içerisine koyar üzerine de başka bir kaya ile kapak yapar. Daha sonra kurşun eritir ve iki kayanın arasındaki açıklıkları kapatır onu da denize atar. O hala denizdedir.” Şeklinde rivayet etmiştir.²⁹⁴ Müellifin bahsettiği bu rivayet Kur'an'da detaylı olarak anlatılmamaktadır. Ayrıca diğer tefsir kitaplarında²⁹⁵ da bu bilgilere detaylı yer verilmediği gibi, burada da bilgilerin kaynağı belirtilmemiştir. Dolayısıyla bu bilgiler İsrailiyat türünden bilgiler olarak değerlendirilebilir.

3.1.26. Zuhruf Sûresi

Zuhruf Sûresi 67. ayette “الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ” mealen “Allah’a itaatsizlikten sakınanlar dışında, dostlar bile o gün birbirinin düşmanıdır.”²⁹⁶ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman "Ayetin nüzul sebebini Ümeyye b. Halef el-Cumahi ve 'Ukbe b. Ebi Muayt olduğunu belirtmiştir. Bunlarda Ukbe dininden dönmüştür. Buna istinaden Ümeyye b. Halef ona "Eğer Muhammed'in yüzüne tükürmezsen, senin yüzünü görmek bana haram olsun, bunu yap ki kavmin onlardan ayrılmadığını bilsin" demiştir. O denileni yapmış buna karşılık Allah resulü ise ona "seni Harem dışında yakalarsam, kanını akıtırım" demiştir. Bundan sonra Ukbe Bedir Savaşı'nda esir alınmış, Bunu gören Allah resulü ise Ali b. Ebi Talib'e Onun boynunu vurmasını emretmiştir. Ukbe, "Ey Kureyşliler size ne oluyor ki aranızda iken beni öldürüyorsunuz?" demiş, Peygamber Aleyhisselam ona karşılık, sen Allah ve resulüne yalanladın cevabını vermiştir. Ukbe, çocuklarının ne olacağını sormuş Peygamber Aleyhisselam da onların da cehennemlik olduğunu söylemiştir." şeklinde rivayet etmiştir.²⁹⁷ Burada ayetin nüzul sebebi ile ilgili olarak belirtilen bu husus diğer tefsir kitaplarında belirtilmemiştir. Ayrıca Peygamber Aleyhisselam'ın, Ukbe'nin çocuklarının da cehennemlik olduğunu belirtmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Çünkü çocuklar

²⁹⁴Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 503.

²⁹⁵ DiB, *Kur'an Yolu*, Cilt:4, S.580.; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Cilt:6, s.469.

²⁹⁶Zuhruf, 43/67.

²⁹⁷Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 616.

henüz dinen sorumluluk çağına ulaşmadıklarında, onların Müslüman olmasalar dahi Müslüman gibi muamele görecekları bilinmektedir.²⁹⁸ Dolayısıyla burada geçen rivayetlerin kaynağı da olmadığından, İsrailiyat türünden rivayetler olarak değerlendirilebilir.

3.1.27. Necm Sûresi

Necm Sûresi 24. ayette “أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى” mealen “İnsan arzu ettiği her şeye sahip olabilir mi ki? ”²⁹⁹ buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman Peygamber Aleyhisselam'ın Necm ve Leyl surelerini açıktan Mekke'de okurken "şimdi haber verin Lat ve Uzza dan ve diğer üçüncüleri olan Menattan" kısmını okuduğu sırada uyuklamış, bu sırada şeytan O'nun "diğer üçüncüleri" kısmında "meleklerin şefaatleri umulur" cümlesini ilka ettiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine kafirler sevinmişer, meleklerin mi şefaatçi olacaklarını ümit etmişlerdir. Bu nedenle sûre bittiğinde kafirler, peygamber aleyhisselam ile birlikte secde etmişlerdir. Bu secdelerini kendi ilahları olarak kabul ettikleri putlar zikredildiği için yapmışlardır. Bu esnada yaşlı olması nedeniyle el-Velid b. el-Muğire secde edememiş ancak yerden toprak alarak alnına sürmüştür. Bu esnada Peygamber aleyhisselamın hizmetçisi olan Ümmü Eymen ve arkadaşlarında "yaşasın" demiştir.³⁰⁰ Burada geçen rivayetlerin kaynağı belirtilmemiştir. İlk Dönem İslam Tarihi Kitaplarına tenkitsizce yerleştirilmiş olan bu haberin asılsız olduğu birçok ünlü şarkiyatçı tarafından bile kabul edilmektedir.³⁰¹ Ayrıca Peygamber aleyhisselamın bu sureleri okurken uyuklaması, bu esnada putların ismini zikretmiş olması, yine kafirlerin peygamber aleyhisselam ile birlikte secde etmiş olmaları, Peygamber aleyhisselama ve Kur'an'a iftira niteliğindedir. Dolayısıyla böyle bir rivayetin sahih olması mümkün değildir.

3.1.28. Haşr Sûresi

Haşr Sûresi 16. ayette “كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ” mealen “İpkı şeytanın durumu gibi: Hani o insana "İnkâr et" der; o inkâr edince de, "Bilesin ki benim seninle ilgim yok, ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım" der.”³⁰² buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman İsrailoğullarından bersisa adında bir rahibin olduğunu ve bu kişinin kimseye konuşmadan ve kimseye bakmadan 40 yıl boyunca Allah'a ibadet ettiğini belirtmiştir. Bu kişi Allah'ı zikretmekten usanmazdı. Bu duruma çok

²⁹⁸Muhammed el- Birgivi, *Risâle fî ahvâli etfâli'l-müslimîn*, Ali Rıza Efendi Matbaası, İstanbul ve 1329 s. 69-71.

²⁹⁹Necm, 53/24.

³⁰⁰Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 112.

³⁰¹DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, Cilt:5, S.169.

³⁰²Haşr, 59/16.

üzülen ve onu bir türlü alt edemeyen şeytan dert yapmakta iken, bir iblis ona daha önce babasına kurduğun gibi aynı tuzağa ona da kur demiştir. Bunun üzerine yine İsrailoğulları arasında zengin bir ailenin kızının içine girer. Diğer kardeşleri ona doktor bulmak için uğraşırlar. Bu esnada şeytan onların rüyalarına girer ve rahip Bersisa'yı tavsiye eder. Onun kız kardeşlerini iyileştirecek yerini söyler. Sabah olduğunda kız kardeşlerini alarak rahibe götürürler. Bu sırada şeytan rahibin içine girerek, bu işin bir sevap kazanma kapısı olduğunu düşündürür ve kızı içeriye getirmelerini, kendilerinin de gitmelerini söyler. Rahip onlar nazarında güvenilirirdi ve hakkında kötü düşünmezlerdi. Şeytan rahibe, manastırdan inmesini ve elini kızın karnına ve alnına koyarak ona dua etmesini terkin etmiştir. Rahip kızın yanına geldiğinde şeytan onun içinden çıkarak kızın içine girmiş, çırpınıp durmuş ve kızın üstü açılmıştır. Kızı bu şekilde açık gören rahip onunla cima etmiştir. Şeytan ise rahibe, "ey Bersisa ne yaptın bunu da ibadetten sonra zina mı ettin? Şimdi bu kız kardeşlerine senin ona yaptığını söyleyecek ve sen rezil olacaksın. En güzeli sen onu öldür ve yine Manastıra çık, Allah'a tövbe et. Kardeşleri onu sana sorduklarında, Onun için dua ettiğini içindeki cinin gittiğini, fakat diğer cinlerin onu kaçırdığını söyle. Buna karşı seni itham edecek kimse yoktur." demiştir. Rahip bunları aynen yapar ve kızı öldürür, içinde bulunduğu harabeye gömer. Kardeşleri geldiğinde ise onlara kardeşleri için dua ettiğini, cinlerin onu alıp götürdüğünü söyler. Daha sonra şeytan kardeşlerinin rüyasına girer ve olayı olduğu gibi onlara söyler. Kardeşlerin ilk başta bunu dikkate almazlar ancak üç kardeş de 3 gün boyunca aynı rüyayı görmeleri üzerine, rahibin yanına giderler ve kardeşlerini sorarlar. Rahip yine aynı cevabı verir fakat kardeşleri inanmaz orada gördükleri bir tümseği ayakları ile karıştırırlar ve kız kardeşlerini görürler. Bu olay üzerine kardeşleri hükümdarın yanına giderler ve durumu anlatırlar. Hükümdar rahibin getirilmesini emreder. Bu sırada bağlanmış halde götürülürken, şeytan rahibe gelerek " beni tanıyor musun?" diye sorar o da tanımadığını söyler. Şeytan ona seni bu hale ben düşürdüm, benim söylediklerimi yaparsan seni buradan kurtarırım der. Rahip ona ne yapması gerektiğini sorar. Şeytan kendisine gerçek insan suretinde görüneceğini ve kendisine bir kez secde etmesi gerektiğini söyler. Rahip bunu kabul eder ve olay aynen gerçekleşir. Rahip böylece kafir olur, ancak şeytan onu kurtarmadan o halde bırakıp gider, rahip öldürülür.³⁰³ Kur'an'da böyle bir olay anlatılmadığı gibi hadislerde de bu şekilde bir rivayete rastlanmamaktadır. Ayrıca diğer tefsir kaynaklarında bu bilgilere yer verilmemiştir. Anlatılan olayda geçen şeytanın insanın vücuduna girmesi ve onu Kontrol etmesi gibi bir durum gerçeği yansıtmamaktadır. Şeytan ancak insanlara vesvese vererek onları, arzuları

³⁰³Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 192.

yönünde yönlendirmeye çalışır. Dolayısıyla bu rivayet İsrailiyat türünden anlatılan rivayetlerden biridir. İbn kesir tefsiri incelendiğinde bu rivayetin taberi tefsirinde yer aldığı anlatılmış ve hikayeden oradan nakledilerek bahsedilmiştir. Hikayenin ise Hz. Ali tarafından anlatıldığı belirtilmiştir.³⁰⁴

3.1.29. Fecr Sûresi

Fecr Sûresi 14. Ayette “إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ” mealen “Hani o insana " Çünkü rabbin her şeyi yakından izlemektedir. " 305 buyrulmaktadır. Ayetin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman Cehennem üzerinde 7 köprü olduğunu ve her bir köprüünün 70 yıllık mesafe uzunluğunda olduğunu, bu köprülerin her birinin üzerinde ise meleklerin ayakta dikildiğini rivayet etmiştir. Bu melekler yüzleri kor ateş ve gözleri şimşek gibi olup ellerinde kargı, baston ve kancalar bulunmaktadır. Bu köprülerde sırasıyla önce iman, Sonra beş vakit namaz, sonra zekat, sonra oruç, sonra hac, sonra umre ve son köprüde ise haksızlıklar da bulunma sorulacaktır.³⁰⁶ Müellif Cehennem üzerinde 7 köprüden bahsetmiş ve bu köprülerin her biri ile ilgili detaylı bilgilere yer vermiştir. Ancak gerek Kur'an'da gerekse hadislerde bu şekilde detaylı bilgilere rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu bilgiler ehli kitaba ait bilgiler alabileceği için İsrailiyat türünden bilgiler olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca İsmail Hakkı Bursevi tefsiri incelendiğinde bu ayetin tefsirinde, daha önce geçen ifadelerin sebepleri açıklanmış, Resulullah'ın (a.s.) kavminin başına da daha öncekilerin başlarına gelen azabın geleceğinden bahsedilmiştir. Ancak Mukâtil b. Süleyman'ın tefsirinde belirttiği bilgilere yer verilmemiştir.³⁰⁷

³⁰⁴İbn-i Kesir, *a.g.e.*, s. 2373.

³⁰⁵Fecr, 89/14.

³⁰⁶Süleyman, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 400

³⁰⁷Bursevî, *a.g.e.*, C. 10, s. 31.

SONUÇ

Mukâtil b. Süleyman tefsir tarihinde ilklerden olmasına rağmen, eserlerine tefsir kitaplarında yer verilmemesinin bazı nedenleri vardır. Bunlardan biri rivayetlerinde kaynak belirtmemesi, diğeri ise her rivayeti ayırt etmeksizin tefsirine almış olmasıdır. Dolayısıyla bu esnada İsrailiyata ilişkin bilgilerin de onun tefsirinde yer aldığı belirtilmiştir. Bir takım Yahudilerin, Müslümanlara nakillerde buldukları ve Müslümanların da bu nakilleri merak edip ilgilendikleri görülmüştür.. Buna karşılık Peygamber aleyhisselam "Onları ne tasdik ne de tekzip edin, bize de size de indirilene inandık, bizim tanrımız ile sizin tanrımız birdir, biz O'na teslim olanlardanız deyin." buyurmuştur. Burada İsrailiyata karşı nasıl tavır takınılması gerektiği gösterilmektedir. Buradan hareketle İbn Teymiyye İsrailiyatı üç kısma ayırmaktadır. Bunlardan birincisi kitap ve sünnete şahitlik eden ve sahih olanlardır. İkincisi kitap ve sünnete aykırı olan ve yanlış olduğu bilinenlerdir. Son olarak üçüncüsü ise bunların dışında kalan ne tasdik edilen ne de tekzip edilerek sükût edilenlerdir.

Yapılan Araştırma sonucunda Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsir-i Kebir'inde İsrailiyat'a ilişkin rivayetlerin oldukça fazla bulunduğu tespit edilmiştir. Bu rivayetler daha çok kıssaların anlatıldığı bölümlerde görülmekte iken, bunun dışındaki yerlerde de ayetlerin nuzül sebepleri ile ilgili doğrudan şahıs ve olayları konu alması şekliyle de görülmektedir. Bu rivayetlerde İslam'a uygun olanlar olduğu gibi İslam'a uygun olmayan rivayetlerin de olduğu tespit edilmiştir. Ancak burada yapılan değerlendirmelerde rivayetlerin İsrailiyat içerip içermediği üzerinde durulmuş, İslam'a uygun olup olmaması açısından bir değerlendirme yapılmamıştır. Müellifin hazırlamış olduğu tefsirde sık sık ayetlerin nuzul sebeplerinin belirli şahıslar ya da olaylar ile ilgili olduğu görülmüştür. Ancak yapılan bu rivayetlere ilişkin kaynak belirtilmemiştir. Müellifin yapmış olduğu bu tefsir sunumu, o dönemde sözlü rivayetlerin meşhur olmasından kaynaklanabilir. Ancak bu durum, onun yapmış olduğu rivayetler her ne kadar doğru ya da yanlış olsa bile, kaynağının olmaması nedeniyle tartışmalı olarak görülmüştür.

Araştırmanın sonucunda Kur'an ayetlerinin tefsirinde 525 farklı yerde İsrailiyat bulgusuna rastlanmış ve çalışmamız kapsamına alınmıştır. Bu değerlendirme Mukâtil b Süleyman'ın Tefsir-i Kebir'i incelenerek ve DİB, İbn Kesir ve Elmalılı gibi günümüz tefsirleriyle karşılaştırılarak yapılmıştır. Buradaki amaç diğer tefsirlerle karşılaştırma yapmak değil, israiliyat değerlendirmesini daha sağlıklı, tarafsız olarak ve sağlam temellerle ortaya koymaktır. Yalnızca bir tefsirin değerlendirilmesi ile İsrailiyat bulgularını ortaya koymak

olası hatalara sebebiyet verebilmektedir. Bu bağlamda İsrailiyat'ın en fazla yer aldığı sûreler Bakara, Neml, Maide, A'raf, Yûnus, Yûsuf, İbrahim, Kehf, Meryem, Şuarâ sûreleri olarak tespit edilmiştir.

Araştırmada ulaşılan İsrailiyat bulgularına kıssalara yer verilen sûre ve ayetlerde daha sık rastlanılmıştır. Dolayısıyla ayetin tefsirinin doğrudan değil, açıklamasıyla ve tarihi bağlamıyla verildiği zamanlarda farklı rivayetler ortaya konulmuştur. Bu rivayetler ise bazen kaynak belirtilmemiş olması, bazen de ehl-i kitaba ilişkin rivayetleri içermesi bakımından İsrailiyat bağlamında değerlendirilebilmiştir. Yine eserimizde İsrailiyata dair haberlerin özellikle gayba dair olduğunu görmekteyiz. Lakin İsraili haberlerin ilk dönemden bu güne kadar ki eserlerde zaten genel olarak fazlaca bulunduğu da bilinmektedir.

Esasen kendi içinde bütünlük ve devamlılık arz eden bu ve benzeri eserlerin, ideolojik yaklaşımlarla itibarsızlaştırılması yerine; dönemin İslam anlayışına ışık tutması, Kur'an'ın daha iyi anlaşılması ve tefsir ilmine katkısı bağlamında fayda sağlayacak şekilde ele alınması gerekmektedir. İsrailiyat tarafsız ve yansız bir yaklaşımla sahih kaynaklara inildiği ve ilmi disiplin içinde tahkik edildiği takdirde tefsir dışında, daha birçok alanda günümüze ışık tutacağı düşüncesindeyim. Son derece kompleks bir yapı arz eden İsrailiyat'ın tutarlı, muteber ve daha sağlam bir yapıya kavuşturulması için alan ilgililerini beklemektedir.

Sonuç olarak İsrailiyat olarak değerlendirilen rivayetlerin, Mukatil b. Süleyman'ın eserinde oldukça fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Bu rivayetlerden bir kısmı sözlü, bir kısmı ise ehl-i kitabın yazılı kaynaklarından aktarılan rivayetlerdir. Dolayısıyla İsrailiyatın tanımlamaları incelendiğinde, bu rivayetlerin israiliyat bağlamında değerlendirilebileceği açıktır. Her ne kadar kaynağı belirtilmediği ve İsrailiyata ilişkin bilgiler içerdiği için, çağın sosyal ve siyasal yapısı düşünülmeden, müellifin eserleri iyice tahkik edilmeden, acımasızca ve haksızca birçok eleştiriye maruz kalan müellifimiz Mukatil b. Süleyman ortaya koyduğu eserler bakımından tefsir tarihinde fevkalade önemli bir yer tutmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABDULHAY, Nedim. *Kur'an Yorumunda İsrailiyyatın Arka Planı*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2017.
- ABDULLAH, M. Müslim. *Gelişme Döneminde Tefsir*, Akademi Yayınları, İzmir 2006.
- AFGANİ, C. ve M. Abduh, M. *el-Urvetü'l-Vüska* (tr. İbrahim Aydın), BirYayıncılık, İstanbul 1987.
- ALTAY, Şahin. *Mukâtil B. Süleyman Tefsiri'nde Kur'an'ı Kur'an'la Tefsiri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2015.
- ALTUNTAŞ, Mehmet. Israiliyat in the Commentary of Muqâtil B. Suleiman and His Comments on Hurûf Al-Muqataa, *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZIFDER]*, 13, 13, pp. 129-158, 2018.
- ASKALANÎ, H. Şehâbüddîn Ahmed b. Ali, *Tehzîbü't-Tehzîb*, (thk. Halil Me'mun Şiha, Ömer Selami, Ali b. Mesud), C. V, Beyrut: Dâr'ul-Ma'rife 1996.
- AYDEMİR, Abdullah. *Tefsirde İsrâiliyyat (Hicri 6.Asrın Başına Kadar)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Erzurum 1974.
- _____. *Tefsirde İsrâiliyyât*, Beyan Yayınları, İstanbul 2000.
- EL- BAĞDÂDÎ, Hatîb. *Şerafü Ashâbi'l-Hadîs* (thk. Mehmed Said Hatiboğlu), DİB, Ankara, 1991.
- EL- BAĞDÂDÎ, Hatîb. *Takyidu'l-İlm*, Dimeşk, 1949.
- BİKÂÎ, B. (ty). *Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyât ve's-Süver*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire, ts, I/274.
- BUHÂRÎ. *Câmi'us-Sahih*, Darü'l-Beşâirü'l-İslamiyye, Beyrut2011.
- CERRAHOĞLU, İsmail. *Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, LXXX, Ankara 1968.
- _____. *Tefsirde Mukâtil b. Süleyman ve Eserleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 21 Sayı: 1, Ss. 1976.
- CÜRCANÎ, A. Abdullah b. Adiy, *el-Kâmil fî Du'afâi'-Ricâl*, c. VI, (thk. Grup) Dâru'l Fikr, s. 2429, Beyrut, 1984.

ÇELİK, Hüseyin. Hz. Peygamberin Hz. Aişe ile Olan Evliliğinin Kur'ân'ın Korunmasına Katkısı, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 16, Sayı 53, Güz 2012.

DİB. (2012). *Kur'an Yolu Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

DÖNER, Ertuğrul. Modern Dönemde İsrâiliyyât Algısı, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, Vol: 2, ss. 330-343, 2016.

DUMAN, Cengiz. Âdemoğulları (Habil-Kabil) Kıssası Tefsirlerinde “İsrailiyat” Faciası, <http://www.haksozhaber.net/ademogullari-habil-kabil-kissasi-tefsirlerinde-israiliyat-faciasi-16331yy.htm>, adresinden 01.03.2018 tarihinde alınmıştır.

EBÛ REYYE. (ty). *Edva' ale's Sünneti'l-Muhammediyye*, Kahire, 1119.

EBU'L-FİDA İSMÂİL İBN-İ KESİR, Hadislerle Kuran-ı Kerim Tefsiri, (Çev. Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, 2005.

EFE, Seyfullah. *Mukâtil B. Süleyman Tefsirinde Esbab-ı Nüzûl*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2004.

EL-BİRGİVÎ, Muhammed. (ty). *Risâle fi Ahvâli Etfâli'l-Müslimîn*, İstanbul, 1329.

EI-MALÂTÎ, H. M. *et-Tenbih ve'r-Red ala Ehli'l-Ehva ve'l-Bida*, el-Cemiyetü'l-Müsteşrikin, İstanbul 1936.

EL-BAĞDÂDÎ, Hatip. (ty). *el-Câmi li-Ahlâkı'r-Râvi ve Âdâbi's-Sâmi'*, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, II, 162.

EL-İSFEHANÎ, Ragıb. *el Müfredad fi Garibi'l Kur'ân*, Mısır 1970.

EL-LEBDÎ, M. S. Necib. *Mecmu'atu'l-Mustalalulti'n-Nahviyye ve's-Sarfıyye*, Beyrut 1985.

ES-SEYYİD, A. Halil. *Neş'etü't-Tefsîr fi'l-Kütübi'l-Mukaddese ve'l-Kur'ân*, el-Vekâletü'Ş-Şarkıyye, İskenderiye 1954.

ET-TABERÎ, C. M. *Tefsir*, Hisar Yayınevi, C. XIV, 2013.

EZ-ZEHEBÎ, Muhammed b. Huseyn. *et-Tefsir ve'l-müfessirûn III*, Dâru'l-kütübi'l-hadîse, 1976.

_____ *el-İsrâiliyyât fi't-Tefsîr ve'l-Hadîs*, Mektebe Vehbe, Kâhire, ts. 147-160; Ahmed Halil, Neş'etü't-Tefsîr.

_____. *et-Tefsir ve'l-müfessirûn*, Dâru'l-kütübi'l-hadîse, 1976.

_____ *Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat*, 1. Baskı, (trc. Enbiya Yıldırım), Otto Yayınevi, 2017.

_____ *İsrailiyat Fi't-Tefsir Ve'l-Hadis*, Vehbe Yayınları, 4. Baskı, Kahire 1990.

_____ *Tacu'l-Arus*, 3. Cilt, Mısır 1306, s. 470.

EZ-ZEHEBÎ, Ebu Abdullah. *Tarihu'l-İslam*, 3. Cilt, Kahire 1368, s. 38.

EZ-ZERKEŞÎ, Ebû Abdillâh Bedreddîn Muhammed b. Abdillâh, el-Mensûr fi'l-kavâ'idî'l-fikhiyye, I-III, Kuveyt: Vezâratü'l-evkâf el-Küveytiyye, 1405/1985.

HAMİDULLAH, Muhammed. *Muhtasar Hadis Tarihi Sahife-i Hemmam ibn Münebbih*, (Tercüme eden: Kemal Kuşçu), Beyan Yayınları, İstanbul 2016.

HAMURCU, M. Fevzi. *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fikhî Tefsir*, Fecr Yayınları, Ankara 2009.

HIDIR, Özcan. *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, İnsan, İstanbul 2006.

İŞİCİK, Yusuf. (). Te'vîl ve Müteşâbih, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 13, ss. 2002.

İBN HACER. *Fethu'l-Bârî*, Ezher Yayınları, C. XIV Ezher, 1978.

İBN HALLİKAN, A. Ş. A. *Vefeyât-ü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi Ehli'z-Zaman*, (thk. İhsan Abbas), C. I-VIII, Beyrut: Dâr'ul-Masâdir 1997.

İBN KESİR. *Büyük Kuran Tefsiri*, (Çev. Abdülvehhab Öztürk), , C. 1, Kahraman Yayınları, İstanbul 2009.

_____. (ty). *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, (Çev: Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul 2002.

İBN MANZUR. *Lisanu'l Arab*, 5/55; Beyrut 1955.

İBN TEYMİYYE, T. A. A. *Mukaddime fi Usûli't-Tefsir*, Kuveyt 1328.

KARA, İsmail. *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslam*, Dergah Yayınları 2016.

KARAALP, Cahit. *Tefsir Kitaplarında İsrailiyyat*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006.

KARASAKAL, Şaban. *İsrailiyatın Tefsire Girişi*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 1997.

KIRCA, Celal. Ebû Mansur El- Maturidi'nin Tefsir ve Te'vil Anlayışı, *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 3.* ss. 281-296, Kayseri 1989.

KOÇ, M. Akif. *Tefsirde Bir Kaynak İncelemesi: es-Salebî Tefsirinde Mukâtil b.Süleyman Rivayetleri*, Kitabiyat Yay,1. Baskı, Ankara 2004,

KOÇYİĞİT, Talat. *Hadis Tarihi*, Diyanet Vakfı Yayınları, 8. Baskı. Ankara 2012.

KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Usulü*, TDV Yayın Kurulu, Ankara 2014.

KUTLU, Sönmez. *Mezhepler Tarihine Giriş*, DEM Yayınları, 179 -183, İstanbul 2008.

KUTUP, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, VI, 3978. Beyrut 1985.

MAHMUTOĞLU, Yakup. Mukâtil b. Süleyman'ın {ö.150 h.) "Tefsiru Hamsi Mieti Ayetin Mine'l Kur'an'il-Kerim [Beşyüz Ayetin Tefsiri]" Adlı Kitabının Kısaca Tanıtımı ve Ahkam Ayetleri Açısından Değerlendirilmesi, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı: 13*, ss. 471-476, 2009.

MÜCTEBA, Uğur. Va'z, Kıssacılık ve Hadiste Kussâs, *AÜİFD*, cilt: 28, s. 291-326,1986.

NA'NAA, R. *El-İsrâiliyyât Ve Eseruhâ Fî Kütübî't-Tefsîr*, Beyrut: Dâru'l-Kalem, Dimeşk, Dâru'z-Ziya, 1970.

ÖZTÜRK, A. G. (2013). *MUKÂTİL B. SÜLEYMAN VE TEFSİRÜ HAMSİ MİETİ AYETİN MİNE'L-KUR'ANİ'L-KERİM ADLI KİTABININ TANITIMI*,

<https://ahmetgokhanozturk.wordpress.com/2013/09/01/mukatil-b-suleyman-ve-tefsiru-hamsi-mieti-ayetin-minel-kuranil-kerim-adli-kitabinin-tanitimi/>, adresinden 01.15.2015 tarihinde alınmıştır.

RIZA, Reşid. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm el-Müştehir bi'smi Tefsîri'l-Menâr*, I-XII, Kahire: Dâru'l-Menâr 1947.

_____. *İslam'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri*, DİB Yayınları, Ankara 1974.

SANCAK, Yusuf. Hadisin Arap Dili Temel Kaynakları İçinde İstişad ve Edebi Yönü Arap Dili ve Edebiyatına Katkıları, *EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 9 Sayı: 24.* 2005.

SANDIKÇI, Kemal. *İlk Üç Asırda İslam Coğrafyasında Hadis*, Ankara 1991.

SEZGİN, Fuat. *Buharinin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İbrahim Horoz Basımevi İstanbul, 1956.

SIRAKAYA, Selma. *Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsiri ile el-Vücûh Ve'n Nezâir Adlı Eserinin Mukayesesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2013.

SÜLEYMAN, M. *Muhtasar Tefsir-i Kebîr*, İşaret Yayınları, İstanbul 2015.

TABERİ, Camiu'l-Beyan An Te'vil'l-Kur'an, Fikir Yayınları, C. I, Beyrut 1995.

TÜRKER, Ömer. *Mukâtil b. Süleyman'ın Kuran'ı Te'vil Yöntemi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1999.

YALDIZLI, Hasan. (2013). *Vücûh ve Nezâir İlmi ve Mukâtil b. Süleyman'ın el-Vücûh ve'n-Nezâir Adlı Eseri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

YARGICI, Atilla. Tefsirlerde İsrailiyat Konusuna Eleştirel Bir Yaklaşım, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 15, ss.70-85, 2006.

YAZIR, E. H. *Hak Dini Kuran Dili*, Azim Yayınevi, 2. Bakı, İstanbul 2015.

ZERKÂNİ, Menahilu'l-İrfan fî Ulumi'l-Kur'an, Darü İhya- i El Mekteb-i Arabiyye, , C: II, Beyrut 1943.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Yusuf yalçinkaya

Doğum Yılı ve Yeri : 02.05.1982 Tokat

Eğitim Durumu : Lisans

Lisans Öğrenimi : Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Yabancı Dili :

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi : Tokat İl Müftülüğü

İletişim : (538) 951 5014

E-Posta Adresi : ysf_yalcinkaya@hotmail.com